

В. П. Кіпень

ОСВІТНІ ПОТРЕБИ І НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

Проект «Дослідження освітніх потреб соціально
вразливих верств Вінницької громади»

Publisher Julia Kushnir

ВІННИЦЯ - 2020

УДК 374.7 : 1 : 316.3

К42

Рецензенти:

В. Ю. Попов д.філос.н., Донецький національний університет імені Василя Стуса

Г. М. Коржов к.соц.н., Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

А. С. Моргун заступниця голови ГО «Центр Поділля-Соціум»

Рекомендовано до друку Радою Донецького Інституту соціальних досліджень і політичного аналізу від 31 серпня 2020 р.

Кіпень В. П.

К42 **Освітні потреби і неформальна освіта дорослих. Аналітичний звіт / Володимир Кіпень.** Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В., 2020. 116 с.

ISBN 978-617-7721-32-0

На основі комплексного дослідження представлені результати стану усвідомлення дорослим населенням Вінницької міської територіальної громади та окремими соціальними групами освітніх потреб в неформальній освіті. Описано рівень розвитку простору неформальної освіти дорослих в громаді та шляхи вдосконалення. Аналіз здійснювався на основі даних соціологічного опитування, експертних індивідуальних інтерв'ю, фокус-групових обговорень та розгляду нормативних документів європейського, країнного та місцевого рівня.

On the basis of a comprehensive study, the results of the state of awareness of the adult population of the Vinnytsya city territorial community and certain social groups of educational needs in non-formal education are presented. The level of development of the space of non-formal adult education in the community and ways of improvement are described. The analysis was carried out on the basis of a survey, expert individual interviews, focus group discussions and consideration of regulations at European, national and local levels.

Робота виконана в рамках проєкту «Дослідження освітніх потреб соціально вразливих верств Вінницької громади» ГО «Центр Поділля-Соціум» за підтримки DVV International в Україні та сприяння Федерального Міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини.

УДК 374.7 : 1 : 316.3

ISBN 978-617-7721-32-0

© В.П. Кіпень, 2020

© ДІСДПА, 2020

© «Центр Поділля-Соціум», 2020

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	5
РЕЗЮМЕ.....	7
ВСТУП.....	19
МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НОД.....	23
Розділ 1. СОЦІОЛОГІЧНЕ ПИТУВАННЯ «ОСВІТНІ ПОТРЕБИ ТА НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ЖИТЕЛІВ ВІННИЦІ»	31
Розділ 2. АНАЛІЗ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЕКСПЕРТНИХ ІНТЕРВ'Ю	49
Розділ 3. СОЦІАЛЬНО-ВРАЗЛИВІ ГРУПИ ПРО ОСВІТНІ ПОТРЕБИ І НЕФОРМАЛЬНУ ОСВІТУ (ФОКУС-ГРУПОВІ ОБГОВОРЕННЯ)	75
Розділ 4. НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ, КРАЇННИЙ ТА МІСЦЕВИЙ ВИМІР	99
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	109
ДОДАТОК	113

SCIENTIFIC **SP** PUBLISHER

Ukraine – Vinnytsia

Список скорочень

ДІСДПА – Донецький Інститут соціальних досліджень

і політичного аналізу

НОД – неформальна освіта дорослих

ГО – громадська організація

ІГС - інституції громадянського суспільства

ОГС – організації громадянського суспільства

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ЖКГ – житлово-комунальне господарство

ОСББ – об'єднання співвласників багатоквартирних будівель

ЦОД - Центр освіти дорослих

УАОД – Українська асоціація освіти дорослих

ЕАЕА - Європейська асоціація освіти дорослих

РЕЗЮМЕ

ДІСДПА в рамках договору про співпрацю з ГО «Центр Поділля-Соціум» здійснив комплексне дослідження «Освітні потреби і неформальна освіта у Вінницькій ОТГ». Дослідження проведено в червні — серпні 2020 р. Досліджувались загальні та специфічні потреби дорослого населення Вінниці в освітніх послугах, що відносяться до неформальної освіти дорослих, а також стан, проблеми, оптимальні вектори розвитку освітнього простору НОД у громаді. Аналіз був орієнтований на визначення громадської думки дорослого населення щодо освітніх потреб та можливостей їх задоволення, на вивчення позицій експертного середовища з організацій громадянського суспільства та від місцевої влади щодо стану НОД у місті, на визначення потреб у НОД з боку п'яти соціальних груп з особливими потребами (пенсіонерів, внутрішньо переміщених осіб, учасників АТО/ООС, людей з інвалідністю, молодих мам), на розгляд нормативних документів з освіти дорослих в ЄС, Україні та Вінницькій ОТГ.

Неформальна освіта розумілась як процес додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку дорослих людей, організований поза межами змісту, форм і методів освітніх установ та державних інституцій.

Методологія включала наступні дослідницькі інструменти — **анкетне опитування** дорослого населення, експертні інтерв'ю, фокус-групові обговорення та контент аналіз нормативних документів. Проведено кількісне анкетне опитування населення з метою окреслення основних орієнтацій громадської думки з визначених питань. Обсяг репрезентативної для населення міста вибірки склав 300 осіб. Базовий матеріал зібраний через глибинні експертні інтерв'ю (15 інтерв'ю). Дослідниками проведено та опрацьовано 5 фокус-групових дискусій з представниками визначених соціальних груп (42 особи).

Зібраний і проаналізований масив емпіричного матеріалу в міській громаді дозволив дати об'ємну картину стану наявних освітніх потреб та розвитку неформальної освіти дорослих.

За даними анкетного опитування у більшості дорослого населення громади (56%) остання робота не відповідала в тій чи іншій мірі отриманій формальній освіті. Найбільший розрив між отриманою освітою і виконуваною роботою у віковій групі 35–49 років.

Опитані стверджували, що за останній рік проходили неформальне навчання поза формальними закладами освіти (74%). Три чверті вінничан, що отримували впродовж року додаткове навчання з тою чи іншою мірою інтенсивності та якості — значимий показник потреби в неформальній освіті в місті. Найчастіше отримували нові знання через формати: — професійні конференції, семінари, тренінги на регулярній основі (щомісячні чи щорічні) — 25%; — програми професійної перепідготовки, підвищення кваліфікації з робочих професій та курси для отримання нової професії — 24%; — одноразові лекції, конференції, майстер класи (22% всіх опитаних).

Основні причини незадіяності чверті опитаних в будь-яких формах навчання відносяться до трьох груп: — особисті обставини; фінансова неспроможність; — неможливість такого навчання для частини людей.

Способи отримання нових знань і навичок вінничанами різноманітні і відносяться як до неформальної освіти, так і до самоосвіти. Самоосвітою займається фактично більше половини опитаних. Популярними способами є навчання через сучасні комп'ютерні технології, онлайн освіта: навчанням у форматі аудіо- і відео-записів, знайдених в Інтернет (29%), онлайн навчанням з використанням комп'ютера (23%), через відкриті майстер-класи, вебінари, онлайн-трансляції (20%). Нові знання через радіо і ТБ отримують 21% всіх опитаних. У цих способах часто поєднується неформальна освіта і самоосвіта. Самоосвіта зараз активно конкурує з формальною і неформальною освітою.

Значно рідше вінничани вчать через безпосереднє відвідування освітніх і просвітницьких заходів в центрах навчання, навчально-інформаційних центрах, бібліотеках, клубах.

Соціологічне опитування засвідчило наявність сформованої у більшості дорослих установки на неперервне навчання: заявили, що в найближчі 12 місяців планують проходити якесь навчання 60%. Це — серйозний аргумент для подальшої розбудови неформального навчання у місті. Молоді люди (20–34 років) набагато частіше зорієнтовані на додаткове навчання, ніж старше покоління (65% проти 40%). Існує залежність між рівнем матеріального благополуччя опитаних і бажанням пройти якесь навчання. Частка орієнтованих на навчання серед категорій людей з достатком вище середнього і більш забезпечених фактично вдвоє перевищує таких серед малозабезпечених.

Спонуками до отримання додаткового навчання стали наступні агреговані групи мотивів. Це — професійний розвиток, матеріально-фінансові мотиви, потреби справлятися з побутовими проблемами та непрагматичний мотив особистих інтересів і для загального розвитку.

Пріоритетні сфери, в яких відчувають бажання покращити чи оновити знання, це — *освоєння сучасних технологій, користування комп'ютером та Інтернетом (31%); — питання міжособистісних відносин (біля третини); — знання щодо фінансових інструментів (інтернет-банкінг, кредити, депозити) — 19% та правові і юридичні питання — 15%; — в сфері громадянської освіти.*

Щодо освітніх курсів *професійної спрямованості* найчастіше вибирали: «робота в Інтернеті» (28%), створення та ведення бізнесу (21%), маркетинг та просування товарів і послуг (19%). Є зацікавленість в поповненні професійних навиків з садівництва та городництва (14%), кулінарії (12%). За напрямом *особистісного зростання* є запит на: публічні виступи (25%), духовний розвиток (24%), стрес та його подолання (22%), спілкування в сім'ї (21%), комунікація та діалог (20%), тайм-менеджмент (19%), лідерські якості (19%), технології успіху (15%). Зацікавленості *вивченням іноземних мов* такі: англійська мова (51%), польська мова (18%), німецька мова (9%). В сфері *громадянської освіти* зацікавленість в освітніх курсах, тренінгах, майстер-класах з питань захисту власних прав (35%), взаємодії з владою (29%), історії та культури (26%), створення і функціонування ОСББ (17%). В *навчанні мистецького та творчого спрямування* цікавили вінничан: курси з фотографії (21%), дизайн (14%), танці (11%), спів (10%), літературна творчість (10%), малювання та живопис (9%), гра на музичних інструментах (8%).

Щодо варіантів організації занять для отримання нових знань та навичок найчастіше вибирали: разові тренінги, майстер-класи по 2–4 години (29%) та одно-дводенні тренінги (26%); потім короткострокові курси тривалістю 1–3 місяці (21%). Не користуються популярністю у вінничан та вінничанок довготривалі курси тривалістю більше трьох місяців (7%).

Опитування спростовує твердження щодо неготовності мешканців Вінниці платити за навчання — 73% висловили готовність. Кожен четвертий зробив вибір на користь безкоштовних освітніх заходів (27%).

Найбільшій залученості на захід можна досягти при вартості години навчання до 50 грн (39%). До 100 грн за годину навчання готові заплатити 26% опитаних та понад 100 грн за годину — 16%.

Експертні інтерв'ю виявили високий рівень усвідомлення необхідності неперервної освіти представниками інституцій громадянського суспільства і службовцями муніципальних структур.

При оцінці ефективності забезпечення освітніх потреб дорослих в місті за останні роки спектр оцінок коливається від нейтрально-критичних до достатньо позитивних. Позитивні тенденції підкреслюють більше представники влади і комунальних закладів, спеціалізованих на наданні освітніх послуг вінничанам. З ними солідаризуються частина експертів від бізнесу і від розбудованих громадських організацій.

Інші підтримують позитивні оцінки з певними критичними застереженнями. Відзначають наявність різноманітних обмежень саме в доступі дорослих до безоплатних освітніх заходів. Недостатність і мала активність в окремих напрямках НОД, зокрема в сфері прав людини і правової просвіти населення, в напрямі інформаційного супроводу і донесення можливостей до різних цільових груп (людей з інвалідністю). Висловлювались критичні зауваження щодо рівня частини існуючих пропозицій в цій сфері у місті, змісту і якості багатьох пропонованих тренінгів і семінарів. Виділялись, при оцінці розвитку НОД у Вінниці, цільові групи, що мають нині явно більше можливостей і пропозицій щодо задоволення своїх освітніх потреб і ті, хто такими пропозиціями забезпечений значно слабше. Існує різниця в доступі до них молоді міста і громадян середнього віку та людей поважного віку. Дві останні категорії містян все ще чекають значно більшої уваги до своїх освітніх потреб.

Необхідність кооперації, співпраці в розбудові сучасного орієнтованого на потреби громади і громадян простору НОД в місті підкреслювали всі експерти — і від міських структур, і від «третього сектору». Домінантним виявився підхід на конструктивне співробітництво. Разом з тим вказувалось, що успішні проекти ОГС цілком можуть реалізовувати автономно, без підтримки влади. Більше того, для лобювання важливих для громади активностей в НОД важливо бути готовим тиснути на владу, тому що буває несприйняття службовцями серйозно діяльності в неформальній освіті дорослих.

Критична позиція з пропозицією необхідності переглянути підхід влади в управлінні та координації діяльності як комунальних спеціалізованих на освітніх послугах закладів, так і проектів з ОГС виходила з принципу потреби орієнтуватись на освіту для перспективи, на навчання компетентностям, що відповідатимуть новим вимогам в час швидких змін. Щодо цільових груп НОД вказували на важливість розвитку і для громади в цілому, і для міської влади неформального навчання для малого і середнього бізнесу, як важливих платників податків у місцевий бюджет. Робився наголос на пріоритетності додаткового навчання відповідно вимог ринку та особистих потреб молоді, випускників вишів. В цільові групи, які потрібно навчати для блага громади, включали і службовців міських установ та закладів. Підкреслювалась необхідність забезпечувати на сучасному рівні освітні потреби різних соціально вразливих груп.

Епідемія коронавірусу в країні і світі та карантинні обмеження негативно вплинули на життя в місті та діяльність всіх причетних до надання чи отримання освітніх послуг. Закрилися комунальні центри і заклади, що надавали безпосередньо послуги населенню. Почалася їх перебудова під нові складні умови роботи. Інтенсивність заходів, кількість учасників суттєво знизилась. Відновлення роботи проходить не так швидко. Разом з тим, відсутні настрої тривоги та безперспективності щодо ситуації. Здійснюється відповідними комунальними закладами та ОГС, з тою чи іншою мірою ефективності, перехід в онлайн-навчання.

Загалом і представники влади та комунальних закладів, і представники ОГС володіють певною інформацією щодо зарубіжного і українського досвіду розвитку НОД. Проте знання про конкретний український досвід розвитку НОД, впровадження цікавих проектів на місцях та НОД в Україні в цілому мають небагато опитаних. Рівень зв'язків між різними учасниками цього процесу в регіонах незначний, виявлена слабка поінформованість.

Стан сфери неформальної освіти для дорослого населення у Вінниці сприймається частиною експертів як цілком прийнятний, навіть «добрий». Інші дискутували з такими оцінками. Ситуація ними оцінювалась значно скромніше і критичніше. Вони вважали більш точними оцінки «2–3» щодо загального рівня НОД у Вінниці, не заперечуючи наявності успішних проектів у цій сфері. Підкреслювались проблеми з рівнем сформованості у вінничан в цілому, молоді, зокрема, установок на неперервне навчання, потреби вчитися новому чи необхідному та низька забезпеченість освітніми потребами в окремих напрямках.

В питанні забезпечення освітніми пропозиціями найбільш вразливих груп людей у Вінницькій громаді опитані експерти фіксували безсумнівну значимість такої роботи і для громади в цілому, і особливо для членів таких груп. Представники влади та спеціалізованих комунальних закладів описували існуючу у Вінниці інституційну інфраструктуру для надання різноманітних послуг соціально вразливим верствам та обсяг освітніх, навчальних послуг.

Представники/ці громадського сектору також фіксували певну роботу в цьому напрямі, наявність у міської ради та її комунальних закладів відповідних програм підтримки соціально слабо захищених груп. Громадські структури також долучені до роботи з цими верствами населення. Деякі з цих груп створили власні ГО, благодійні фонди і ціленаправлено працюють. Мова про учасників АТО/ООС, ВПО, людей з інвалідністю, молодих мам. Деякі з них отримують підтримку від міської влади, що дає їм організаційну стійкість та ресурси для більш системної статутної діяльності і в наданні освітніх послуг.

Визначились і проблемні зони та вузькі місця в цій роботі: — формування усвідомлених власних потреб в конкретних знаннях, вміннях, навичках у людей в складних життєвих обставинах; — потреби певних соціально мало захищених груп забезпечуються не в повній мірі, а існуючі пропозиції не завжди якісні. Це відноситься до пенсіонерів, ВПО, жінок, учасників/ць АТО/ООС.

Перелік пріоритетних напрямів освітніх послуг для дорослих включав загальні підходи з урахуванням світових тенденцій та української специфіки і конкретні потреби цільових груп. В перелік пріоритетів потрапили: розвиток громадянської освіти, навиків активного громадянина, лідерських програм, правова освіта; фінансова освіта для особистого життя людини; забезпечення освітніх потреб мам з малими дітьми;

освітня підтримка людей поважного віку; напрями професійної підготовки — бухгалтер, менеджер з продаж, інтернет-маркетинг; бізнес-освіта для стартапів та працевдавців; формування так званих «м'яких» навичок.

Не завжди співпадали позиції представників міських структур та представників «третього сектору». Позиція від міських структур зосереджувалась на окремих напрямках, за які вони функціонально несуть відповідальність. Випадає з уваги основна маса дорослих жителів міста — люди між 30 і 55 роками. Їх потреби в освітніх послугах віддані на задоволення комерційним структурам і, меншою мірою, громадським ініціативам. Хоча представники керівництва в міськраді розуміють перспективні потреби в навчанні і перенавчанні дорослих містян.

В питанні, хто має вкладати кошти у навчання новим компетенціям дорослих — держава, місцеві органи влади, роботодавці, донори, особисто самі дорослі — більшість відстоювали необхідність багатьох джерел фінансування НОД. Спільне чи дольове фінансування ініціатив та проектів з надання освітніх пропозицій представляється оптимальним.

Щодо участі в самостійній оплаті отримувачем/кою освітніх послуг, домінувала думка про важливість такої співучасті для всіх, за виключенням частки представників соціально вразливих груп чи фінансово незабезпечених. Проте існував скепсис щодо можливості сьогодні залучати скільки-небудь значимі кошти від індивідуальних споживачів освітніх послуг через невисоку платоспроможність значної кількості містян та із-за відсутності сформованої установки у більшості вчитися впродовж життя і культури платити за навчання.

Обговорення оптимальної організаційної форми забезпечення ефективного розвитку міського простору НОД показало абсолютну перевагу позиції — розвиток платформи НОД як консорціуму некомерційних і комерційних структур, що надають освітні послуги, потрібні громаді. Меншою підтримкою користується підхід, що передбачає створення і забезпечення функціонування спеціального міського Центру освіти дорослих. Модель — підтримка, розвиток і популяризація існуючих вже структур, НДО, комерційних освітніх проектів з НОД — була сприйнята експертами як фактична фіксація статус-кво і підтримки особливої не отримала.

Судження відносно найбільш прийнятних принципів, на яких мала б функціонувати вибрана організаційно-інституційна структура розділилися. Половина вважає правильним і необхідним роботу при активному включенні міської влади в діяльність такої структури. Це забезпечить, на їх думку, сталість процесу, залучення коштів самих платників податків в міський бюджет, а отже стабільність самої структури. Відносна більшість вважає оптимальним функціонування незалежної і самоопукної платформи, що організує більше на ринкових засадах освітній простір для до-

рослих, запрошуючи виробників цікавих освітніх продуктів для дорослих з некомерційного і комерційного секторів.

Виділено кілька наскрізних принципів в методичних підходах до сучасної НОД. Це принцип інтерактивності, принцип орієнтації на особливості отримувачів освіти, принцип врахування потреб потенційного роботодавця, використання комплексного підходу і неперервності процесу навчання, поєднання різних методів і прийомів для забезпечення стійкого інтересу клієнтів/ок. Особливий наголос більшістю робився на забезпеченні практичної складової в пропонованих освітніх послугах. Трактувалось як неефективне та застаріле використання формалізованого, монологічного навчання, тривалих лекційних форм, надмірного теоретизування, трафаретності пропонованих методів для різних аудиторій.

В ході **фокус-групових дискусій** зафіксовані настрої та оцінки представників досліджуваних груп щодо освітніх потреб та їх задоволення через неформальну освіту. Для ефективності її організації і якісного задоволення потреб клієнтів з цих соціальних груп врахування їх специфічних особливостей, мотивацій, схильності до сприйняття тих чи інших методів навчання є неодмінною умовою.

На фокус-груповому обговоренні з ВПО Вінницької ОТГ стверджувалось, що усвідомлення потреб ВПО до навчання новому спостерігається далеко не в більшості. Висловлювались позиції про об'єктивну потребу в додатковому навчанні у 20 до 30%. Ці потреби в знаннях слід розділяти на професійні і для життєвих компетенцій в сучасному світі.

Щодо груп в середовищі ВПО найбільш зорієнтованих на отриманні якихось нових знань, компетенцій, то це люди з груп більш зрілих вікових генерацій, особливо з технічною освітою.

У специфіці мотивації до додаткової освіти у ВПО зафіксовано дуже важливе — це бажання вижити в складних умовах. Інші мотиви відносяться до розповсюджених в усіх групах населення. Це — бажання краще жити, якість життя підвищити, матеріальний стимул, комунікація із собі подібними в рамках навчальних курсів.

Оцінка стану можливостей задоволення потреб ВПО у Вінниці учасниками групи варіювалась від 3 до 4 за 5-бальною шкалою. Згадувались пропозиції, якими користувались, від Центру зайнятості, бухгалтерські, мовні курси в кількох громадських організаціях, ІТ-курси на комерційній основі.

Частина більш молодих учасників обговорення висловила позицію необхідності і готовності самим споживачам освітніх послуг оплачувати їх. При цьому підкреслювалась важливість співоплати від міської влади, від працедавців.

Щодо форм, підходів, умов запропонованих дорослим людям при підвищенні їх знань і компетенції підтримку отримали тренінги, де є можливість спілкування і обговорення власного досвіду, по тривалості 1,5–2 годі 2–3 рази на тиждень. Зверталась увага на бажаність додаткових онлайн матеріалів, яким би можна було закріплювати щось чи додатково посилювати. Часто наголос робився на посиленому практичному компоненті в неформальній освіті дорослих.

Виявився запит на курси, тренінги з громадянської освіти, які б давали нові знання і компетенції по розумінню своїх прав, в тому числі юридичних, по їх захисту, як спілкуватися з органами місцевої влади, як писати їм інформаційні запити, як писати скарги тощо.

Фокус-група з людьми поважного віку дійшла висновку, що старше покоління стає більш активним і проявляє бажання отримувати різні розвиваюче-освітні послуги після виходу на пенсію. Більшу активність у долученні до змістовно проведення часу через відвідування різних освітніх та оздоровчих заходів проявляють жінки.

Спонукають багатьох в поважному віці до соціально-активних занять — це орієнтація на задоволення особистісних інтересів, на які раніше часу чи можливостей не вистачало та цікавість до нового взагалі, бажання щось пізнати. Один з найбільш потужних мотивів в достатньо різноманітному спектрі мотивацій до активності людей «третього віку» — це потреба спілкування.

Специфіка освітніх послуг, найбільше затребуваних людьми поважного віку — комп'ютерна грамотність, послуги для розвитку та підтримки здоров'я, послуги з саморозвитку людини (по інтересах, як хобі). Оновлення професійних знань, на думку частини учасників, не має такого запиту, багатьом це вже не потрібно.

Оцінили рівень задоволення потреб людей поважного віку в Вінницькій ОТГ, на які в них є попит, на «добре». Підкреслювали, що така ситуація у обласному центрі, а в районах ця сфера зовсім не розвинена.

Учасники називали кілька структур і організацій з якими мали справу. Їх перелік дуже короткий — Територіальний центр надання соціальних послуг населенню, ГО «Центр Поділля-Соціум», обласна бібліотека. Інших не знають. При цьому звучали нарікання на малу пропускну здатність тих організацій, в яких мали досвід отримувати різні послуги пенсіонери і відмови бажаним їм відвідувати.

Щодо оплати послуг — абсолютна більшість за їх безкоштовне надання для ЛПВ. Комерційні послуги не розглядаються і неприйнятні. Правда, дехто із працюючих пенсіонерів і готовий був витрати певні кошти на додаткове навчання при умові забезпечення потім гарантовано роботою.

Підтримку у ЛПВ на дискусії щодо оптимальної організаційної форми розвитку простору соціально-освітніх послуг людям «третього віку» отримав варіант «створити певну платформу освітню, на якій пропонують багато різних структур свої пропозиції і залежно від того, що люди вибирають, що їм цікаво, тоді їх запрошують і дають ці послуги».

Бажані пріоритетні напрямки освітніх послуг для людей третього віку в місті — освітньо-оздоровчі.

Фокус-група з учасниками АТО/ООС показала розповсюдженість в даному середовищі посттравматичних синдромів, песимістичних настроїв, прихованої агресії. Напрями, за яким може йти підтримка, узагальнено сформульовано так: працювати з сім'єю, отримувати позитивний відгук від громади та знайти справу до душі.

Одна з проблем, яку висвітила дискусія, це погана поінформованість багатьох щодо різних сторін при переході до мирного життя, а також щодо встановлених законодавством країни прав і норм соціального захисту та можливостей, які вони пропонують.

Дуже значимою для багатьох ветеранів/ок є забезпечення психологічною підтримкою. Проте часто звучала низька оцінка наявних послуг з психологічної реабілітації.

Визначена об'єктивна потреба багатьох ветеранів в зміні роботи, спеціальності, перекваліфікації на іншу професію. При цьому в її задоволенні є багато перепон. Учасники дискусії підкреслювали незнання своїх перспектив при демобілізації, слабе усвідомлення частиною потреби в перекваліфікації в роботі, незнання більшістю, хто хотів би це зробити, того, як, до кого звертатись, які можливості. Це широке поле для діяльності і ОГС міста, і Центру працевлаштування, і органам влади.

Звучали від ветеранів нарікання на роботу Центру зайнятості. Претензії до вузької лінійки пропозицій на перенавчання, їх застарілість, не завжди дієвого супроводу з наступним працевлаштуванням.

Щодо плати за навчання, перенавчання, звідки мають фінансуватися освітні потреби учасників війни — від людини, яка здобуває додаткову освіту, від міської влади чи від роботодавців — більшість орієнтована на безоплатні можливості в рамках державних чи міських програм підтримки учасників АТО. Була пропозиція широкого залучення працедавців.

Найбільш прийнятні форми надання освітніх послуг в рамках НОД для учасників АТО/ООС називались змішані, поєднання онлайн занять з безпосередніми зустрічами.

Вирішальним для зацікавлення аудиторії військовослужбовців, учасників АТО в залученні до неформальної освіти може бути залучення їх формальних і неформальних лідерів.

Стверджувалось, що ініціатива міської ради по створенню центру освіти дорослих, в якому були б запропоновані для потреб ветеранів різноманітні курси, навчальні програми, буде сприйнята ветеранською громадою скептично. Таке сприйняття пояснювалось попереднім не зовсім вдалим досвідом отримання послуг від інших міських структур.

Фокус-група з людьми з інвалідністю вийшла на визначення частки тих, хто зорієнтований на навчання, на пошук нових сфер для свого самовираження, в розмірі 15–30%. Портрет активної людини з інвалідністю — це здебільшого особа молодших вікових станів (18–35 років), частіше жінки, жителі міста, з розвиненою самосвідомістю, психологічно напружені на те, щоб «повноцінно жити, а не існувати».

Відносно своїх потреб, перша названа позиція — недостатність інформації, відсутність доступу до інформації через непристосованість її до наявних у людей з інвалідністю обмежень (зір, слух тощо). Інформаційна доступність не менш важлива як доступність фізичного простору.

Друге стосується професійної сторони підготовки та того, що потрібно людині для впевненості в собі, подолання страхів і адаптації в соціумі. Це так звані м'які навички. Вміти подати себе, вміти планувати, вміти думати проєктно і таке інше.

Піднято питання взаємозв'язку освітньої підготовки та бажання набувати нових компетенцій і подальшою можливістю працевлаштування. Для осіб з інвалідністю — це дуже болюча проблема. Неформальної освіти стосується також серйозна для багатьох людей даної групи проблема навичок фінансової грамотності як побутового комфорту.

При оцінках рівня можливостей задоволення освітніх потреб для себе у Вінниці, починаючи з доступності, закінчуючи тематичними характеристиками, підкреслювали позитивні переваги у своєму місті в порівнянні з більшістю інших міст країни. Проте загальну проблему не лише для Вінниці, для всієї України, визначили як засадничу неготовність різних сервісів, що в освіті, що в працевлаштуванні, приймати людей з інвалідністю.

В якості позитивних прикладів структур і організацій в місті, з ким співпрацює Центр реабілітації «Гармонія» ім. Р. Панасюк, як базовий муніципальний заклад для людей з інвалідністю, було названо немало інституцій громадянського суспільства і міську раду. Даючи оцінку якості тренінгів, семінарів, курсів, що відвідували учасники групи, вказували на переважання високоякісних послуг.

Серед пропозицій як краще забезпечити освіту людей з інвалідністю у Вінницькій ОТГ, одна з основних — перейти від слів Міністерства освіти до виконання норм на місцях щодо інклюзивної освіти. Пропонувались конкретні і досить масштабні речі — Інформаційно-просвітницька робота безпосередньо директорів, началь-

ників, тренерів курсів, викладачів університетів і т. д. Також навчання людей, які безпосередньо будуть супроводжувати, надавати допомогу, послуги; ввести курс у вищих закладах навчання асистентів дитини.

Відносно оптимальної організаційної моделі забезпечення вищого рівня пропозицій і доступності всієї сфери неформальної освіти у Вінницькій міській ОТГ більшість підтримала підхід створення широкої освітньої платформи.

Фокус-група з молодими мамами показала, що розуміння значимості постійного навчання, перенавчання, отримання нових компетенцій з самих різних спеціалізацій у групи дуже високе.

Учасниці в якості базової перепони сформулювали проблему стереотипів, що побутують і в суспільстві, і серед багатьох молодих мам, архаїчних і дискримінаційних щодо жінок. Це необхідність нібито мамі сконцентруватись лише на своїй дитині/дітях і відсунути до інших часів власні потреби і власний розвиток. Що турбота про дитя, виховання дітей — головне завдання саме для мами, а батько працює, забезпечує сім'ю, він не є рівним в плані догляду за дітьми. Руйнування таких стереотипів визнавалось необхідним і вкрай важливим.

Вихід жінок з ролі зацикленої лише на догляді за дитиною мами пов'язаний з невеликими навантаженнями і вольовим зусиллями жінки. Було сформовано достатньо великий список позитивних мотиваторів. Серед них повага від дітей, більш зрілий вибір напряму власного розвитку, порівняно з часом вступу до ВНЗ, сам отриманий результат і задоволення від нього і від того, що змогла досягнути цього.

Підкреслювалась переконаність в можливостях, всупереч багатьом перепонам, досягати балансу між обов'язками матері дитини/дітей, дружини і власним саморозвитком. Учасниці зафіксували тенденцію зростання долі жінок-мам цієї категорії. Відносно частки їх в загальній кількості — судження коливалися від 10–15% до 30–40%.

Учасниці описали конкретні освітні послуги, що мами потребують. Зміст потреб виявився широким і достатньо специфічним. Визначено кілька напрямів: потреби для власного росту і власного інтересу та потреби з фінансової необхідності; потреби в нових знаннях та навичках на різних етапах материнства; послуги, які б знімали розповсюджену проблему — материнського вигорання і депресивних станів.

Пропонувались три пакети освітньо-навчальних програм, потрібних всім мамам. Це — пакет відповідального батьківства, пакет навчання бізнесу як монетизації своїх вмінь та фінансова грамотність в цілому і пакет медіа грамотності як умова правильної орієнтації в інформаційних потоках.

Оцінки пропозицій для мам від міста Вінниці мали достатньо критичну направленість. Роботу з цією категорією жителів проводять лише деякі нечисельні ОГС. Міська влада підтримки не надає. Пасивно відносяться і не включені в розв'язання чисельних проблем материнства і батьківства чоловіки. Перераховувалися моменти, відсутність яких робить місто некомфортним для материнства. Обґрунтовувалась необхідність спеціальної програми в місті на підтримку батьківства, окремої інформаційно-консультаційної платформи для молодих батьків та коворкінгу для мам для систематичних соціальних ком'юніті.

Щодо оплати навчання жінки в переважній більшості вказували, що більше орієнтуються на безоплатні тренінги, курси. Хоча були твердження про існування такої готовності в частині сімей, які мають більш стабільний фінансовий стан. Висловлювались ідеї відносно бажаності ввести в практику в місті різні способи соціальної солідарності в справі підтримки бажання отримати додаткову освіту, такі як кредитування та фонди соціального підприємництва.

Дискутувалось питання як краще організаційно забезпечити різноманітні освітні послуги для мам в їх потребах. Із запропонованих трьох моделей знайшлися прихильниці всіх трьох. Підкреслювали наявність позитивних моментів в кожній. Пропонувався комплексний підхід з певним поєднанням різних форматів.

Нормативне забезпечення освіти дорослих у Вінницькій міській раді в процесі становлення. Із 55 цільових програм, розміщених на сайті Вінницької міської ради, лише дві можуть вважатися безпосередньо пов'язаними з освітою дорослих. Це Програма розвитку освіти на 2013–2020 роки та Програма «Муніципальний університет перепідготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування Вінницької міської ради». Проте вони не могли стати документами, які реально сприяли формуванню простору НОД.

Позитивні очікування щодо можливих зміни в сторону системного і комплексного підходу до сприяння організації міського освітнього простору НОД в ближчій перспективі пов'язано з розробкою, громадським обговоренням та прийняттям нової інтегрованої Стратегії розвитку «Вінниця 2030». Проєкт документу має видимі переваги щодо питань розвитку освіти дорослих. Однак при цьому чіткого виокремлення в якості одного з стратегічних проєктів — створення потужного інтегрованого простору неформальної освіти дорослих в Стратегії немає. Хоча важливість і бажаність цього для більш оптимальних умов розвитку НОД у міській громаді витікає і з європейських нормативних документів, і з перспектив унормування даної сфери в Україні.

*В швидкому світі, щоб стояти на місці, треба бігти,
а щоб рухатися, потрібно бігти ще швидше.*

Л'юїс Керол

ВСТУП

Децентралізація відносин між центральною владою і місцевим самоврядуванням в Україні відкриває нові можливості і дозволяє виділяти серйозні ресурси на розвиток громад. Базовим ресурсом благополуччя і процвітання громад в сучасний період зростання швидкості технологічних змін як на виробництві, так і на рівні повсякденного життя стає соціальний капітал громади. Це люди, що проживають в громаді, у вимірах соціальної стратифікації, ціннісних орієнтацій, освітньо-професійної підготовки, соціальної активності та внутрішніх комунікацій. Думаючи про перспективу органи місцевого самоврядування максимум зусиль і значну частку ресурсів виділяють саме на сприяння прирощування цього людського капіталу. Коли до цієї справи ще активно долучається бізнес та «третій сектор» через інституції громадянського суспільства (ІГС) така громада має всі шанси стати успішною та бути здатною отримувати переваги в конкурентному змаганні за можливості швидкого розвитку.

Одним з найбільш швидко діючих чинників прирощування людського капіталу громади є освіта в широкому розумінні. Відносно системи формальної освіти — від школи до університетів — уже сформувалось в основному розуміння її значимості для прогресивних змін і Україна, як і більшість країн світу, шукає варіанти виведення освітньої системи на новий рівень, адекватний сучасним викликам. Хоча, варто зауважити, поки не надто успішно, якщо оцінювати за результатами. На заваді не лише неймовірна інертність одного з найстаріших соціальних інститутів, але й відсутність стратегічного розуміння підходів до формулювання нових цілей та політики новаційних проривів в освіті.

До іншої ланки сучасної освітньої системи — неформальної освіти — ставлення у багатьох з приймаючих рішення і формуючих відповідні політики на центральному і на місцевому рівнях помітно гірше. Нерідко через слабке розуміння нинішніх світових домінуючих тенденцій в сфері освіти і навчання, через меншу структурованість та централізованість неформальної освіти і отже відсутність здебільшого прямого регулювання її, через більшу складність порохувати можливості її впливу на громади та економічний і соціальний ефект від неї.

Попри це неформальна освіта у світі розвивається бурхливими темпами, швидко наздоганяючи за кількістю залучених та обсягом часу навчання систему формальної освіти. За даними ЮНЕСКО через кілька років сумарна кількість годин навчання в неформальній освіті пережене кількість годин навчання учнів та студентів в школах, коледжах і університетах¹. Тому нехтування таким ресурсом розвитку є стратегічно невірним і, навпаки, поставити його на службу громаді, сприяти його активному залученню у вирішення проблем людей і територій — правильна та вирашна стратегія.

Зараз в Україні неформальна освіта розвивається стихійно, зусиллями окремих ініціативних груп та мережі різноманітних громадських утворень. Маємо звичайно і Інститут неформальної освіти і Українську асоціацію освіти дорослих з освітнім сайтом для обміну досвідом і просування ідей². В останні роки з'явилися цікаві і перспективні спроби розгортання системи неформальної освіти на основі партнерства її провайдерів з «третього сектору» та органів місцевого самоврядування в містах, де найбільш швидко усвідомили перспективи і можливості цього напряму місцевого розвитку (Харків, Суми, Львів, Мелітополь). Не має сумнівів, що ці процеси і спроби будуть ширитися, наростати. Це об'єктивна тенденція і ті, хто першими зможуть поставити на службу громаді розбудовану систему неформальної освіти — отримають безперечні переваги перед іншими.

Вінницька міська територіальна громада відноситься до тих в Україні, хто досить активно і успішно впроваджує різноманітні новації. Підтвердженням цьому є знаходження Вінниці на чільних місцях в рейтингах комфортності міст для жителів впродовж уже кількох років. Немало уваги звертається і на розвиток соціального потенціалу громади. Вінницька громада з населенням 360 тис. має розгалужену систему формальної освіти. Місто забезпечено в цілому дошкільними і шкільними закладами освіти, працює більше десятка вищих навчальних закладів чи їх філій, є інститути підвищення кваліфікації та Академія неперервної освіти. При цьому, як і більшість міст України, стикається з проблемами дефіциту в працівниках для різних сфер виробничої і невиробничої діяльності, забезпечення потреб в кваліфікованій робочій силі, в спеціалістах для іноваційних проєктів, соціалізації різних груп ризику, соціально-вразливих груп. Це ж стосується дозвіллевого сектора та можливостей задоволення потреб містян в саморозвитку і змістовній комунікаціях по інтересах.

Даний проєкт, що ініційований організаціями громадянського суспільства, має на меті привернути увагу багатьох в громаді — від ІГС до місцевого бізнесу і органів місцевого самоврядування — до важливості звернення більш конкретної і систем-

---

1 4-й всемирный доклад об обучении и образовании взрослых: не оставлять никого позади: участие, равенство и инклюзивность / URL : unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373742

2 URL : <http://www.uaod.org.ua/>; Онлайн-платформа неформальної освіти в Україні. <http://learnlifelong.net/platform>

ної уваги на один із незадіяних в повній мірі ресурсів для перспективного розвитку громади і задоволення освітніх потреб дорослого населення в місті.

Проект «Дослідження освітніх потреб соціально вразливих верств Вінницької громади» виконується у співпраці ГО «Центр Поділля-Соціум» та ГО Донецький інститут соціальних досліджень і політичного аналізу за підтримки DVV International.

Дослідницьку частину проекту, результати якої представлені в даному аналітичному матеріалі, виконувала команда Інституту. Хотів би подякувати Марії Доценко за проведення індивідуальних експертних інтерв'ю, роботу з проведенням фокус-груп та за первинну обробку отриманих матеріалів; Яні Маковецькій — за організацію проведення польового етапу анкетного опитування містян та попередній соціологічний аналіз цих результатів; Максиму Авксентьеву — за поглиблений аналіз даних соціологічного опитування.

Підкреслю особливу роль партнерської організації «Центр Поділля-Соціум» в ініціації ідеї проекту та сприянні виконання дослідження: Світлана Дмитрієва, Анна Моргун, Сергій Проценко. Співпраця громадських інституцій в реалізації соціально-значимих перспективних проєктів — той напрям, який може давати ефект синергії в інтересах громади.

Слова вдячності тим небайдужим громадянам, хто заповнив наші анкети; представникам органів місцевого самоврядування Вінниці і громадським активістам, які поділилися своїм баченням проблемних питань; громадським структурам від різних соціально-вразливих груп і їх членам, що долучилися до фокус-групових дискусій. Відгук на наші запити тим більш цінніший, що в складний час епідемії коронавірусу та карантинних обмежень люди віддавали свій час і знання громадському інтересу.

МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НОД

Прикладні дослідження будуть успішними з точки зору їх валідності та практичної застосованості при ґрунтовній продуманості самої програми дослідницької роботи. Це передбачає правильне методологічне позиціонування з чітким визначенням базових понять та дослідницьких принципів. Методологію трактуємо в широкому сенсі як певне усвідомлення способів мисленевої роботи і власних установок. Саме попереднє методологічне осмислення проблеми необхідне для наукової обґрунтованості програми та добору оптимальних методів розв'язання проблеми.

Суспільно-значимою проблемою, що стала об'єктом нашого дослідницького проекту, є освіта дорослих як потреба соціуму і громади, з однієї сторони, та запорука високої адаптивності до сучасних викликів і швидких змін особистостей, окремих суспільних груп та територіальних громад, з другої. Локалізація більш широкого поняття «освіта дорослих» в нашому дослідженні здійснена через категорію «неформальна освіта дорослих». Предметом дослідження є освітні потреби та сфера неформальної освіти дорослих у Вінницькій міській територіальній громаді.

Концептуалізація проблеми потребує формулювання попереднього теоретичного її розуміння на загальнотеоретичному рівні — рівні соціальної філософії. Наступне переведення на рівень соціологічного підходу з залученням соціологічної теорії освіти та підходів прикладної соціології — дає відповідне трьох ступеневе розуміння та методологію розв'язання дослідницької проблеми.

Такий підхід дозволяє поставити проблему в широкий цивілізаційний контекст та осмислити її принципове — на рівні соціальної філософії — значення. Конкретизація соціологічна і деталізація на рівні конкретної громади забезпечує комплексний та практично значимий результат. Це вступне роз'яснення нашого методологічного підходу розгорнемо в послідовне змістовне наповнення кожного з етапів дослідницької роботи.

Філософ Елвін Тофлер в своїх знаменитій роботі «Футурошок» ще чверть століття тому доказував, що головним ресурсом людини і людства на новому етапі переходу від індустріального суспільства до інформаційного стане неперервна освіта всіх. Причому лише в тому випадку, коли вона зможе вийти з наявної кризи застарілих підходів і принципів організації та перейти на такі освітні новації, що будуть готувати людину постійно до викликів не лише сьогоднішніх, але й завтрашніх. «...Швидке

старіння знань і збільшення тривалості життя — причина того, що навички, отримані в юності, навряд чи будуть актуальні в старості або навіть в зрілі роки. Суперіндустріальна освіта повинна, виходячи з вищесказаного, створити серйозні передумови для довічного освітнього процесу за типом «включення-виключення».

Розуміння кризи нинішньої системи освіти утвердилося за останні два десятиліття як і її глибинної підстави в стилі навчання. «Криза освіти: вона перебуває в осередді наших проблем і наших інституцій... Широко розповсюдився стиль освіти, який залишає суб'єкта безпорадним і неспроможним творити своє життя». Так же сьогодні загально прийнятим стало усвідомлення можливості виходу з кризової ситуації через прориви в освіті загалом, через «революції» в навчанні, через перенавчання дорослих». Українські інтелектуали також приймають існуючу ситуацію у сфері освіти як виклик і загрозу. Здійснюються різноманітні спроби напрацювання концептуальних підходів до забезпечення необхідного іноваційного прориву в освіті. Одним з цікавих підходів є підготовка Освітньої Доктрини майбутнього, ініційована Українським педагогічним клубом і громадської платформою «Хартія Майбутнього», в якій освіта впродовж життя та неформальна освіта займають важливе місце».

На Всесвітньому економічному форумі в Давосі в 2020 р проблемам освіти та перенавчання було приділено надзвичайно багато уваги при обговоренні світовою елітою перспектив уже близького майбутнього. Підстави для тривог наводились дуже переконливі. Майже половина навичок, які є у співробітників по всьому світу сьогодні, зміниться протягом двох наступних років. Оскільки робочі місця змінюються технологіями Четвертої промислової революції, необхідно перенавчити більше одного мільярда людей до 2030 року. Очікується, що протягом наступних двох років — до 2022 року — 42% основних навичок, необхідних для виконання існуючих робіт, зміняться. На додаток до високотехнологічних навичок будуть потрібні спеціалізовані навички міжособистісного спілкування, включаючи навички, пов'язані з продажами, HR і освітою, кажуть організатори Форуму в Давосі. Робиться висновок, що світ стикається з надзвичайною ситуацією і настав час для революції перенавчання.

За цим економічним виміром ціни застарілої освіти у дорослих людей, коли світова економіка буде втрачати трильйони, стоїть ще більш загрозливий вимір — людський. Коли сотні мільйонів працівників втрачатимуть роботу, заробіток, кар'єру, життєву перспективу і стикатимуться з падінням якості життя. Маргіналізація ве-

---

3 Тоффлер А. Футурошок. СПб.: Лань, 1997. С.332.

4 Жаклін Рюс. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки /Пер. з фр. В. Шовкун.- К.- Основи, 1998.- 669 с.С. 221.

5 Д. Вос, Г. Драйден. Революція в навчанні. Видавництво Літопис, 2005.

6 URL: <http://futureagreement.com/ru/all-project-list/o-sozdanii-obrazovatelnoj-doktriny-budushhego/>

7 URL: https://dt.ua/ECONOMICS/u-davosi-kazhut-pro-neobhidnist-svitovoyi-revoluciyi-z-perenavchannya-kadriv-os-chomu-336344_.html 22 січня 2020

ликих соціальних груп створюватиме нові суспільні бар'єри, збільшуватиме соціальну нерівність між багатими і бідними, викликатиме масове соціальне невдоволення і, відповідно, соціальні протести і потрясіння по всьому світу. Особливо тяжко ці негаразди вплинуть на менш розвинуті країни і соціально вразливі групи, якщо не створювати заздалегідь запобіжники і механізми мінімізації таких загроз. Освіта, навчання і перенавчання — один з ключових в їх переліку.

Такий масштабний виклик цивілізаційного рівня породив відповідну реакцію в середовищах інтелектуалів і науковців. Філософія і теорія освіти розвивається в останні десятиліття досить інтенсивно. Не ставлячи задачу системного аналізу множини підходів та теорій щодо всієї науки освітології, опишемо стисло основні позиції стосовно неформальної освіти дорослих. Адже саме ця категорія є предметом даного дослідження. Потреба в окресленні змісту основних термінів продиктована також тим, що формування системи неформальної освіти в Україні сьогодні характеризується нечіткістю та розмитістю її базових понять.

Теоретико-методологічний базис неформальної освіти склали прогресивна філософія і педагогіка прагматизму Дж. Дьюї, гуманістична соціологія, психологія та педагогіка А. Маслоу та К. Роджерса, трансформаційна педагогіка П. Фрейре, теорії освітнього функціоналізму, структуралізму та конфлікту, а також теорії навчання дорослих Е. Ліндемана і М. Грундтвіга. В контексті нашого дослідження звернемо увагу на теорію навчання дорослих Е. К. Ліндемана. Базовими засадами розгортання її логіки стали наступні: ключовою характеристикою освітнього процесу в неформальній освіті є особливості мотивації навчання; домінантна орієнтованість на вирішення життєвих проблем і ситуацій; опора на досвід як центральний ресурс навчання особи, що продовжує вчитись; зміна ролі викладача з того, хто навчає, контролює й оцінює на того, хто досліджує та комунікує через діалог; врахування індивідуальних відмінностей учасників навчання через забезпечення різних стилів і темпів викладання⁸.

Таким чином, теорія неформального навчання ґрунтується на філософських, соціологічних та психологічних ученнях, які протиставляють за змістом формальний зміст освіти (як масовий, уніфікований) та неформальний (як індивідуалізований). Об'єднуючою ідеєю зазначених теорій є їх критичне ставлення до провладної освітньої системи як такої, що формує нерівність та не орієнтована на підвищення статусу маргінальних і соціально виключених груп населення.

На противагу державній формальній системі освіти, орієнтованій на середнього громадянина та відтворення існуючого суспільного ладу, критичні теорії протиставляють ідеї цінності освіти, орієнтованої на досвід та потреби кожної окремої

---

8 Нестуля О. О. Соціологія : [практикум]. Модульний варіант: навч. посіб.] / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, С. Ж. Верезомська. К. : Центр учбової літератури, 2009. 272 с.

людини, що забезпечить гуманізацію та демократизацію суспільства внаслідок соціального включення учасників неформального навчання⁹.

На думку С. Клімова, неформальна освіта посідає проміжну позицію між полями формальної та інформальної освіти. Інформальна освіта — це фактично самоосвіта людини, яку вона через життєвий досвід та індивідуальне накопичення різних знань практикує зазвичай все життя. На відміну від інформальної, неформальна освіта є усвідомленою, певною мірою організованою й керованою¹⁰. Водночас, функціонуючи поза межами формальної освіти й, позбавлена від жорстких правил, регламентів й узгоджень, неформальна освіта орієнтується на конкретні освітні запити різних соціальних, професійних, демографічних груп населення.

В якості робочого приймемо визначення *неформальної освіти як процесу додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку дорослих людей, організованого поза межами змісту, форм і методів освітніх установ та державних інституцій*¹¹. Дослідники зібрали основні сталі риси неформальної освіти.

Сталі (обов'язкові) характеристики — визначають сенс і зміст неформальної освіти, принципи функціонування, є необхідними і достатніми ознаками відокремлення неформальної освіти від інших видів. Це:

- виведення процесу навчання поза межі освітнього інституційного простору, що сприяє соціальному залученню особи до різних суспільних інститутів;
- добровільність і партисипативність як рівна участь усіх учасників освітнього процесу;
- наявність сприятливого психологічного середовища для спілкування, навчання та взаємодії;
- відповідність потребам учасників і, відповідно, спрямованість на подолання дефіциту певних компетентностей;
- клієнтоорієнтований потенціал неформальної освіти для роботи з різними категоріями (характеризується розширенням можливостей набуття освіти незалежно від часу, віку, стану здоров'я, соціального статусу, тощо);

---

9 Павлик Надія. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді : [Навчальний посібник] / Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С.36-37.

10 Клімов С. М. Неформальное образование взрослых : проблемы экономики и управления: [монография] / С. М. Клімов. СПб.: СПбУЭФ, «Знание», 1998. с.12.

11 Павлик Надія. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді : [Навчальний посібник] / . – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С.26.

- нефіксованість часових меж здобуття неформальної освіти (особливо важливо для виключених і дискримінованих категорій населення — зокрема самотніх та багатодітних матерів, людей з вадами здоров'я, людей поважного віку, ВПО, тощо);
- використання різноманітних форм і методів організації процесу навчання (переважання інтерактивних методів, організація діяльності на базі різних установ, відсутність вимог щодо обсягу лекційного, лабораторного матеріалу; можливість урахування особливостей фізичного і психічного стану учасників);
- відсутність централізації, вищих органів управління або адміністрування та ієрархічного характеру організації системи неформальної освіти;
- орієнтація на потреби учасників (що відповідають соціальним нормам у сфері працевлаштування, самореалізації, психологічного здоров'я і т. д.);
- практикоорієнтованість, згідно з якою кількість теоретичного матеріалу обмежується до мінімуму; навчання, орієнтоване на досвід (життєвий, професійний, емоційний) учасників;
- реалізація прогресивних теоретичних підходів до організації процесу навчання (гуманістичного, діяльнісного, аксіологічного);
- цілеспрямованість діяльності учасників, усвідомленість ними потреб та очікуваних результатів від процесу навчання;
- варіативність програм і термінів навчання; гнучкість змісту, форм і методів навчання;
- відсутність оцінювання та сертифікації на державному рівні.

Таким чином, неформальна освіта є ефективним інструментом задоволення потреб особистості та соціальних інститутів за умови дотримання принципів співучасті, партисипативності, добровільності, соціального й особистісного включення¹².

Зауважимо, що для повного розкриття потенціалу неформальної освіти окрім наявності широкої пропозиції освітніх послуг для дорослих в країні, регіоні чи громаді не менш важливе значення має існування відповідного попиту на послуги неформальної освіти. Попит пов'язаний з категорією освітніх потреб.

В широкому класичному розумінні освітня потреба визначається як потреба особистості в отриманні освіти певного рівня, направленості і якості. Категорія потреба має об'єктивний характер та існує поза тим, усвідомлює особа або спільнота

---

12 Павлик Надія. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді : [Навчальний посібник] . Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С.34-35; Ахновська І.О. Відкрита та неформальна освіта: компаративний аналіз / Економіка і організація управління •№ 4 (36) 2019. С.66-76.

потребу чи усвідомлення відсутнє. Тому так важливо формувати, розвивати, стимулювати освітні потреби дорослих для перетворення їх в стійкий освітній інтерес.

Характер, рівень усвідомлення, направленість освітніх потреб людей в соціумах, групах, громадах мають досить різні сили прояву. Значною мірою вони відображають специфіку суб'єктів неформальної освіти. Різноманіття суб'єктів можна об'єднати в дві великі групи: 1) представники соціальних і професійних груп ризику щодо десоціалізації й соціальної дезадаптації внаслідок виключення можливості їх доступу до системи формальної освіти через низку суб'єктивних і об'єктивних причин (вартісність освіти, територіальна відстороненість, фізичні, фізіологічні та ментальні особливості особистості, тощо); 2) особи з розвиненими індивідуальними пізнавальними потребами, зумовленими власними уявленнями й установками щодо особистісної самореалізації, які прагнуть здобути додаткову лінгвістичну, психологічну, педагогічну, комунікативну, економічну тощо підготовку, орієнтуючись на конкретні практичні уміння, а не на підтвердження офіційними стандартами й сертифікатами¹³. В рамках нашого дослідження ми враховували специфіку обох цих груп, використовуючи для виміру стану та направленостей їх освітніх потреб різні методи соціологічного збору інформації.

Моделюючи попередній теоретичний образ предмету дослідження, виходимо з низки припущень-гіпотез. Кабінетний аналіз наявної інформації щодо стану освіти дорослих у Вінницькій міській територіальній громаді дозволяє стверджувати про наявність певної, достатньо різноманітної сукупності інституцій, що надають послуги в рамках неформальної освіти. Проте повнота пропозицій, якість, доступність та сегментованість за напрямками досить нерівномірні. Частина закриває наявні освітні потреби, в іншій частині пропозиція їх вкрай мала. Вони не відповідають сьогоdnішнім, а тим більше завтрашнім потребам громади і людей. Ситуацію ще більше загострює слабка система інформаційного супроводу роботи цих інституцій, рівень комунікації їх з цільовими групами. Все це не дозволяє визначити її як ефективну і адекватну потребам громади.

Освітні потреби в отриманні додаткового неформального навчання за різними напрямками в певній частині дорослого населення Вінниці існують, хоча задовольняються неповно і несистемно. Разом з тим цей рівень залишається у громаді невідповідним вимогам і викликам дня сьогоднішнього, ще більше дня завтрашнього. Ця невідповідність стосується сили усвідомлення потреби в навчанні, перекваліфікації дорослих в громаді — дуже значна частка даної потреби не усвідомлює. Невідповідність є і щодо змісту та направленості освітніх потреб дорослих мешканців вінницької громади — вони погано корелюють зі структурою перспективних компетенцій необхідних працівникам для забезпечення сучасних потреб території та для їх успішного вписування в завтрашні вимоги.

---

13 Павлик Н.П. Неформальна освіта у системі освіти України. / Освітологічний дискурс, 2016, №2 (14) с.34.

Перевірка даних постулатів також була задачею дослідження.

Така теоретико-методологічна характеристика проблеми дала можливість відібрати необхідні методи та інструменти роботи для прикладного соціологічного аналізу стану освітніх потреб дорослого населення Вінницької громади в цілому та окремих соціально-вразливих груп і оцінок існуючої неформальної освіти.

Для визначення характеристик освітніх потреб дорослих громадян та громадської думки щодо неформальної освіти у Вінниці використано метод кількісного опитування. Польовий етап анкетного опитування проходив з 15 липня по 28 липня 2020 р. Метод проведення комбінований: основна частина інтерв'ю проводилася шляхом самостійного заповнення веб-форми (CAWI), частина — шляхом F2F опитування із застосуванням паперових анкет(PAPI).

Цільова аудиторія опитування — доросле населення від 20 до 65 років. Вибірка репрезентативна для населення міста, із застосуванням квоти на стать і вік (дані Держстату на 2019 рік). Після етапу контролю і ремонту вибірки до аналізу було прийнято 300 анкет. Дані репрезентативні на рівні похибки +/- 5% при довірчому інтервалі 95%.

Позиції провайдерів неформальної освіти серед представників інституцій «третього сектору», бізнес-асоціацій, громадських активістів з експертною думкою і службовців органів місцевого врядування виявлялись якісними методами — глибинними індивідуальними інтерв'ю. Проведено і взято до аналізу 15 таких інтерв'ю.

Однією з головних задач даного дослідницького проекту було вивчення освітніх потреб в неформальному навчанні низки соціально-вразливих груп в громаді. Такими групами були визначені п'ять: молоді мами, люди поважного віку — пенсіонери, люди з інвалідністю, учасники АТО, внутрішньо переміщені особи (ВПО). До них був застосований також інструмент з якісних методик — фокус-групові дискусії. В п'яти фокус-групових дискусіях прийняло участь 42 представники цих груп. Фокус-групи пройшли в період 27 червня — 9 липня 2020 року.

Прикладний характер дослідження передбачає врахування місцевого та більш широко крайнього і міжнародного нормативного контексту для переведення аналітичних результатів соціологічного дослідження в практичні рекомендації для впровадження відповідних політик. В зв'язку з цим нами використовувався нормативно-проектний підхід по огляду наявних на різних рівнях нормативних документів — від документів Європейського Союзу до законів України і Програм та Стратегій розвитку Вінницької громади.

Структура роботи побудована відповідно вказаним етапам дослідницької роботи. Включає резюме, вступ, методологію, чотири розділи та висновки і рекомендації.

Розділ 1. СОЦІОЛОГІЧНЕ ПИТУВАННЯ «ОСВІТНІ ПОТРЕБИ ТА НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ЖИТЕЛІВ ВІННИЦІ»

Отримана освіта і неформальне навчання

В опитуванні «Освітні потреби та неформальна освіта дорослих у Вінницькій територіальній громаді» прийняло участь 300 респондентів — жителів Вінниці віком від 20 до 65 років.

За отриманою освітою опитані вінничани виявились розподілені щодо профілю освіти таким чином (діаграма 1):

- Гуманітарні спеціальності — 16%
- Природничо-наукові — 11%
- Медицина і охорона здоров'я — 10%
- Сільськогосподарські спеціальності — 18%
- Соціальні науки — 12%
- Технічні спеціальності — 17%
- Не було спеціалізації — 13%
- Інше (в тому числі правознавство, економіка) — 3%.

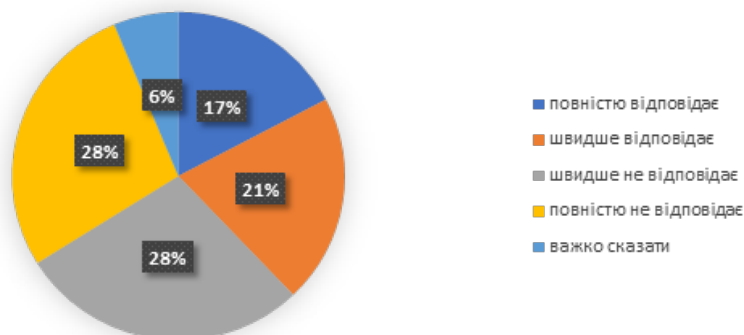
Представництво за освітою виявилось достатньо рівномірним по основним напрямкам профілю освіти. Дещо більш чисельними серед опитаних стали люди з сільськогосподарською, технічною і гуманітарною освітами, що відповідає загальному профілю наявних вишів у місті та виробничій специфіці території.

Рис. 1. До якого профілю відноситься освіта, яку Ви отримали?

Порівняння відповідності профілю отриманої формальної освіти з виконуваною роботою багато говорить про процеси змін в затребуваних суспільним виробництвом професіях, і про якість професійної освіти в країні, і про потенційну потребу в додатковому навчанні чи перенавчанні.

Рис. 2. Чи відповідає Ваша теперішня робота тій спеціальності, яку Ви отримали?

Розподіл відповідей на запитання щодо відповідності освіти та роботи, на якій працюють в даний момент є досить красномовним (рис. 2):

- Повністю/швидше відповідає — 38%
- Повністю/швидше не відповідає — 56%
- Важко сказати — 6%.

На даний момент у абсолютної більшості вінничан виконувана зараз робота не відповідає в тій чи іншій мірі отриманій раніше базовій професійній освіті. Виявлено, що найбільший розрив між отриманою освітою і виконуваною роботою у віковій групі 35–49 років. Загалом це може говорити про об'єктивно існуючу дуже високу потребу дорослого населення міста в додатковому навчанні, перенавчанні, отриманні нових компетенцій. Потрібно також розуміти, що і у тих, у кого виконувана робота та отримана професія корелюють більш тісно, потреби в оновленні знань, додатковому навчанні відповідно сучасних вимог і викликів також мають бути достатньо високі і вони будуть ще зростати швидкими темпами через глобальні технічні і технологічні переміни.

Одним із завдань дослідження було виявлення рівня залученості дорослого населення міста до неформальної освіти (рис. 3). Три чверті всіх опитаних (74%) відповіли, що протягом останнього року отримували нові знання через різні формати.

Найчастіше — це професійні конференції, семінари, тренінги на регулярній основі (щомісячні чи щорічні) — 25% всіх опитаних. На цьому ж рівні за частотою — програми професійної перепідготовки, підвищення кваліфікації з робочих професій та курси для отримання нової професії — 24% всіх опитаних. Наступна позиція — одноразові лекції, конференції, майстер класи (22% всіх опитаних).

Також кожен восьмий-десятий з опитаних проходив навчання у форматах стажування (13%), курсів цільового призначення для вивчення нової техніки, технології, програм (12%), курсів по навчанню різним любительським заняттям, не пов'язаним з роботою (10%).

Дехто мав приватні уроки з викладачем, інструктором (5% всіх опитаних).

Разом з тим, чверть опитаних респондентів (26%) відповіли, що протягом останніх 12 місяців не мали досвіду неформального навчання.

Відповіді за цим питанням добре корелюють з судженнями, які витікали з питання попереднього щодо відповідності роботи і отриманої спеціальності за освітою. Три чверті опитаних вінничан, що отримували впродовж року додаткове навчання з тою чи іншою мірою інтенсивності та якості — значимий показник потреби в неформальній освіті в місті.

Важливим бачиться прояснення причин незадіяності до отримання якихось нових знань і навичок чверті опитаних. Респондентам, які відповіли, що ніде не навчалися, поставили питання «Чому Ви не проходили такого навчання впродовж останніх 12 місяців?».

Розповсюджені причини можна розбити на три основні групи. Перші — це особисті обставини:

- 15% всіх опитаних не мали часу в зв'язку з сімейними обов'язками,
- 12% — важко поєднувати по часу з роботою,
- 11% респондентів відповіли, що не було передумов або ж не було потрібно для роботи.

Другі — фінансова неспроможність. Значна частка опитаних не навчалися у зв'язку з відсутністю фінансової підтримки

- зі сторони працедавця — 9%,
- зі сторони держави — 9%,
- ще 6% не могли собі дозволити, тому що це досить дорого.

Треті з причин — недоступність такого навчання для частини людей:

- 9% респондентів відповіли, що не могли знайти те, чого хотіли;
- 7% відповіли, що нічого немає поблизу, в зоні доступності.

Лише 7% заявили, що їм це для власного розвитку взагалі не потрібно.

Способи, установки та мотиви неформального навчання

Способи отримання нових знань і навичок сучасними вінничанами досить різноманітні. Звичайно лише частина з них відноситься до неформальної освіти. Інші до освіти — інформальної, в основі якої різні способи самоосвіти. Причому самоосвітою, судячи по відповідям, займається фактично більше половини опитаних. Лідирує самоосвіта з використанням друкованих матеріалів (професійних книг, журналів тощо) — цю позицію позначили 40%. Додатково кожен шостий (17%) позначив самоосвіту по освітнім підкастам чи онлайн-додаткам для мобільних телефонів, планшетів тощо (курси чи окремі лекції, майстер-класи для скачування).

Популярними способами навчання є сучасні комп'ютерні технології, онлайн освіта. Кожен третій чи кожен п'ятий з опитаних користувалися навчанням у форматі аудіо-і відео-записів, знайдених в інтернет (29% всіх опитаних), онлайн навчанням з використанням комп'ютера (23%), через відкриті майстер-класи, вебінари, онлайн-трансляції (20%). У цих способах часто поєднується неформальна освіта і самоосвіта.

Свою актуальність ще не втратили радіо і ТБ. Нові знання через ці джерела отримують 21% всіх опитаних.

Значно рідше вінничани вчаться через безпосереднє відвідування освітніх і просвітницьких заходів в центрах навчання, навчально-інформаційних центрах, бібліотеках, клубах (в т. ч. навчання фінансовій, правовій, інформаційній грамотності, грамотності в сфері ЖКГ, навчання отриманню державних послуг) — 16% всіх опитаних. Ще 7% респондентів також відвідують клуби іноземних мов.

Незначна частина (6%) освоюють корисні навички, наприклад, комп'ютерні програми, під керівництвом друзів чи членів сім'ї.

Всього 14% всіх опитаних впродовж останніх 12 місяців не набували ніяких знань та навичок.

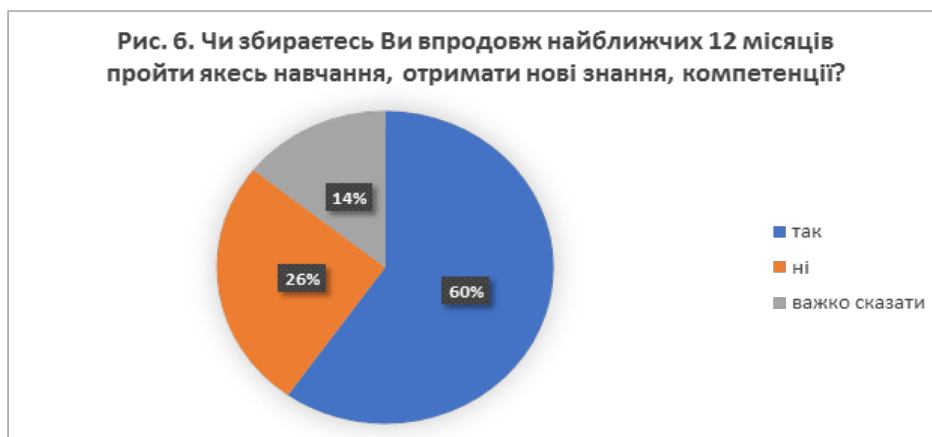

Отже, як свідчать отримані тут результати, самоосвіта зараз активно конкурує з формальною і неформальною освітою. Широка доступність різноманітної потрібної людам інформації в Інтернет просторі може створювати навіть ілюзії щодо можливості повністю самостійно освоїти нові компетенції в багатьох сферах діяльності. Тому провайдерам неформальної освіти слід враховувати це і пропонувати такі освітні продукти, які слабо або й зовсім неможливо засвоїти без підтримки тренерів.

Перспективи розгортання системи неформальної освіти в певній мірі залежать від величини сформованої у дорослих установки на неперервне навчання. Щодо цього можна відзначити достатньо велику зацікавленість більшості учасників опитування в подальшому розвитку та навчанні. Так, заявили, що в найближчі 12 місяців планують проходити якесь навчання 60% всіх опитаних. Це може бути серйозним аргументом для подальшої розбудови неформального навчання у місті.

Лише 26% заявили, що не збираються отримувати нові знання і 14% ще не визначились в бажанні навчатися наступного року.

Кореляційний аналіз віку і орієнтацій на навчання показав суттєву різницю між віковими групами. Молоді люди (20–34 років) набагато частіше зорієнтовані на додаткове навчання, ніж старше покоління (65% проти 40%). Встановлена також залежність між рівнем матеріального благополуччя опитаних і їх бажанням пройти в найближчі 12 місяців якесь навчання для засвоєння нових компетенцій. Частка орієнтованих на навчання серед категорій людей з достатком вище середнього і більш забезпечених фактично вдвоє перевищує таких серед малозабезпечених.

Перейдемо до розгляду мотивації щодо отримання додаткового навчання жителями Вінницької ОТГ.

Розподіл відповідей дозволяє сформулювати три агреговані групи мотивів до навчання у дорослих вінничан. Це — професійний розвиток, матеріально-фінансові мотиви та потреби справлятися з побутовими проблемами.

Результати дослідження показують, що мотивації до отримання додаткових знань та компетенцій найбільше пов'язані з професійною діяльністю людей, з роботою. Так, лідируючим фактором є вдосконалення професійних знань і навиків — 35% опитаних, підвищення авторитету чи посади на роботі — 18%, в професійній сфері вимагається постійне підвищення кваліфікації — 16%. Змінити свою спеціалізацію бажають 12% та отримати роботу — 9% всіх опитаних.

Важливим фактором для багатьох є фінансова складова. Отримання нових знань для підвищення зарплати на роботі мотивує 30% респондентів; ще 13% опитаних хочуть вчитися новим компетенціям для отримання додаткового доходу.

Третім фактором для додаткового навчання є повсякденний побут. Серед опитаних 14% мають потребу отримання знань і навиків для комфортності щоденного життя, в тому числі водіння, іноземні мови тощо. 12% опитаних бажають отримати інформацію для вирішення разових проблем (ремонт, ліквідація неполадок побутової техніки тощо).

Окремо стоїть непрагматичний мотив особистого інтересу та для загального розвитку. Кожен шостий (18%) хотів би отримати додаткову освіту із власного інтересу, для загального розвитку, для хобі, захоплень, цікавого проведення вільного часу.

Разом з цим 16% респондентів не бачать потреби отримувати нові знання та навички.

Заявлені освітні потреби вінничан

Перейдемо до розгляду власне освітніх потреб Вінницької міської ОТГ. Учасники опитування визначили найбільш пріоритетні сфери, в яких відчують бажання покращити чи оновити знання.

Лідуючу позицію серед запропонованих з результатом 31% займають потреби в освоєнні сучасних технологій, а саме користування комп'ютером та Інтернетом. Також в цьому напрямі актуальним є навчання користування гаджетами. Зацікавленість виявили 11% респондентів. Узагальнено — кожні 4 з 10 вінничан відзначили інтерес до навчання кращого володіння електронними пристроями та інтернетом.

Рис. 8. В яких сферах Ви відчуваєте потребу/бажання підвищити чи оновити знання?

На другому місці щодо запиту стоять питання міжособистісних відносин — 20% всіх опитаних та спілкування в сім'ї — ще 11% опитаних. Отже, потреби в такій інформації мають біля третини дорослих в громаді.

Важливими сферами для кожного п'ятого — шостого з опитаних виявилися знання щодо фінансових інструментів (інтернет-банкінг, кредити, депозити) — 19% та правові і юридичні питання — 15%.

Разом з тим, у вінницькій громаді однозначно є запит на отримання актуальної інформації та знань в сфері громадянської освіти. Про це говорять наступні результати опитування:

- 12% респондентів бажають навчитися правильно взаємодіяти з органами місцевої влади;
- аналіз інформації, що надходить від ЗМІ цікавить 9% опитаних;
- користування електронними базами даних (8%);
- нарахування пенсій, субсидій тощо (8%).

Певна зацікавленість проявляється і в наступних сферах: медицина та здоров'я (9%), садівництво та городництво (7%).

При цьому лише 13% заявили, що не мають бажання або ж потреби в отриманні додаткових знань та навиків.

Загальні орієнтації щодо відчуття потреб в знаннях та нових компетентностях потребували конкретизації. Для формування розуміння щодо можливих запитів до-

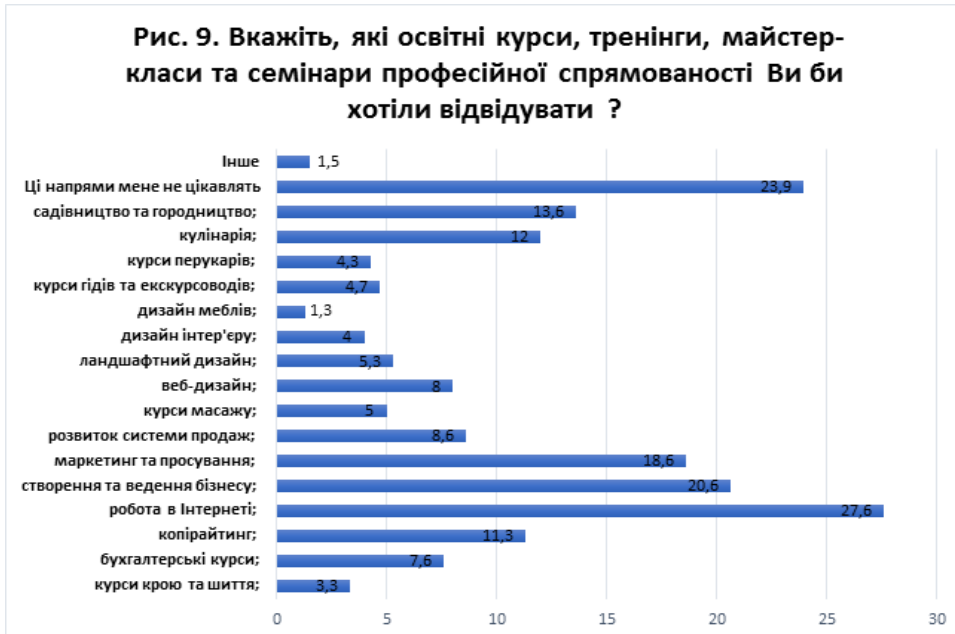
рослих жителів Вінниці на конкретні освітні курси, тренінги, майстер-класи та семінари за різними сферами хотіли б відвідувати вінничани — учасники дослідження. Ми виділили кілька важливих сфер життєдіяльності людини:

- освітні заходи професійної спрямованості;
- освітні пропозиції з особистісного зростання;
- курси з вивчення мов;
- сфера громадянської освіти;
- освітні заходи мистецького та творчого спрямування.

Результати вибору в кожному з цих напрямів дають деталізовану картину бажань опитаних вінничан щодо відвідування курсів, тренінгів, майстер-класів та семінарів в кожній з них для навчання.

Щодо освітніх курсів професійної спрямованості заявлений опитуваними вибір показав наступне.

Лідруючу позицію зайняла «робота в Інтернеті» з результатом 28%. На ринку праці це зараз дуже актуально та затребувано. Можливість заробляти дома стало трендом останніх років. З'являються нові професії і потреби в нових кваліфікованих фахівцях. Тому перші позиції в рейтингу вибору вінничан зайняли найбільш затребувані знання та навички, а саме створення та ведення бізнесу (21%), маркетинг та просування товарів і послуг (19%). Ще приблизно кожен 9–11-й хотіли б побувати на курсах з копірайтингу (11%), продаж (9%) та веб-дизайну (8%).

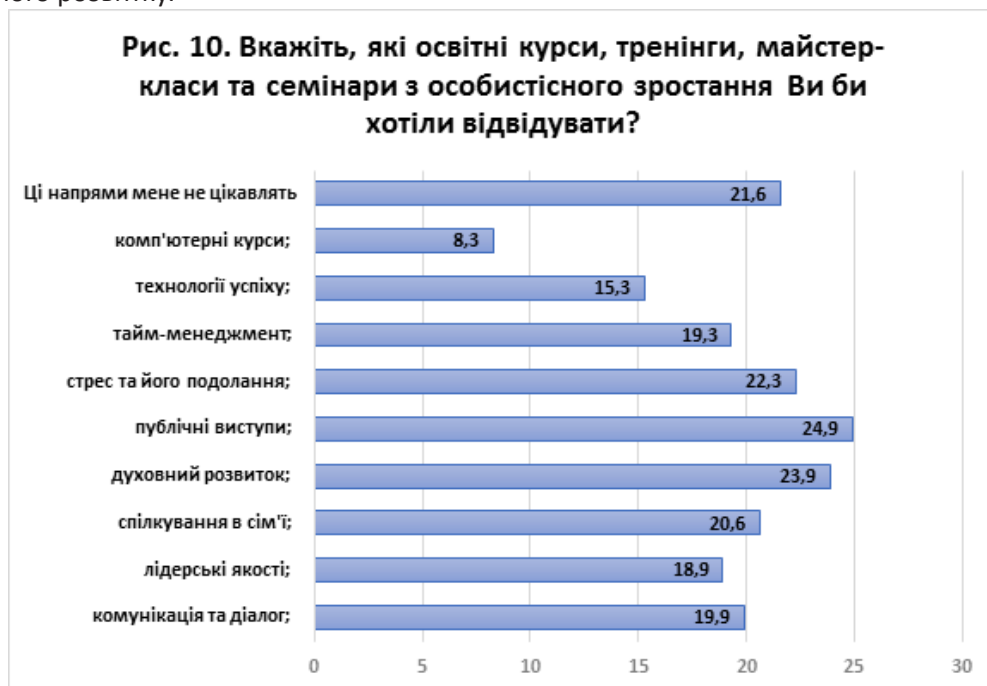

Також певну зацікавленість викликають поповнення професійних знань та навиків з садівництва та городництва (14%), кулінарії (12%), бухгалтерії (8%). Рідко, але зустрічаються бажачі послухати професіоналів з ландшафтного дизайну (5%), на курсах гідів та екскурсоводів (5%), перукарів (4%), дизайну меблів (1%).

Разом з тим, значний відсоток — майже чверть (24%) — зовсім не зацікавлений у відвідуванні курсів професійної спрямованості.

За напрямом *особистісного зростання* людини активність у виборі була помітно вища. Тут відповіді вінничан показали наявність запиту на рівні від чверті до кожного п'ятого з опитаних відразу за сімома позиціями. Результати опитування засвідчують значимість знань з особистісного розвитку та існування бажання відвідувати відповідні освітні заходи відразу за кількома позиціями. Певна популярність у вінничан навчання задля отримання так званих «м'яких» навичок відповідає і світовим трендам. Рейтинг зацікавленості вибудувався тут наступним чином: публічні виступи (25%), духовний розвиток (24%), стрес та його подолання (22%), спілкування в сім'ї (21%), комунікація та діалог (20%), тайм-менеджмент (19%), лідерські якості (19%), технології успіху (15%). Таку зацікавленість можна пояснити взаємозв'язком між цими напрямками. Вони доповнюють один одного та для повноцінного розвитку як у професійній сфері, так і в особистому житті ці знання потрібні.

Разом з цим, 22% не зацікавлені в пропонованих для вибору курсах з особистісного розвитку.

Популярність *знання іноземних мов* росте з кожним роком в Україні в цілому, у Вінничан — також. Рівень зацікавленості вивченням іноземних мов серед опитаних жителів міста розділюва наступним чином: найпопулярнішою та найбільш затребуваною є англійська мова (51%), другу позицію тримає польська мова (18%), далі німецька мова (9%), українська та китайська мови (по 3% кожна).

Мовні курси не цікавлять 36% респондентів.

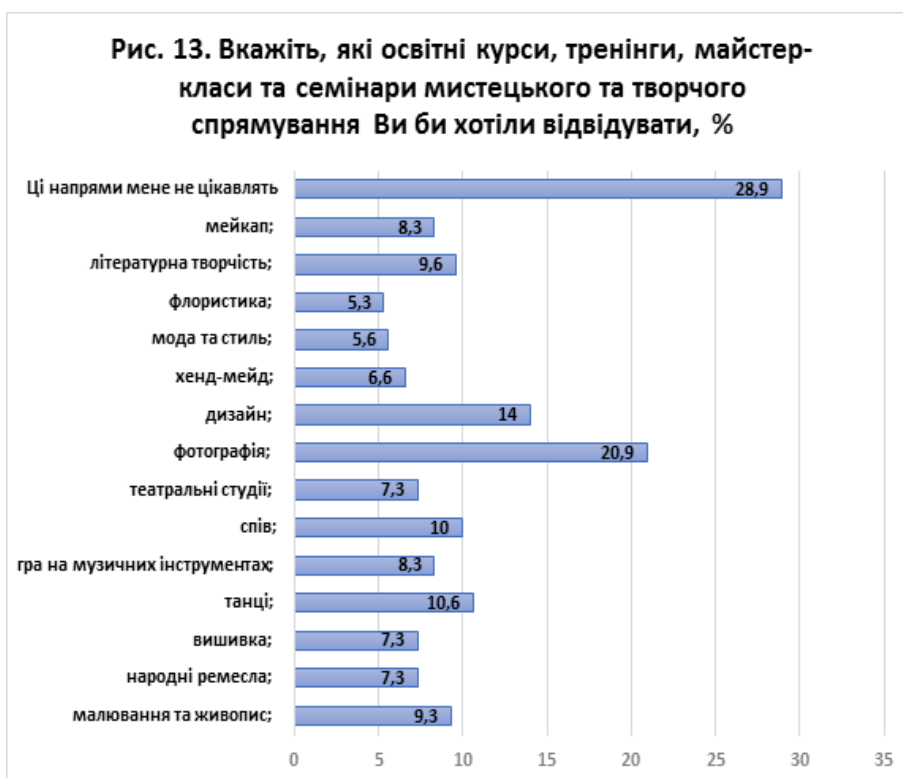
Важливою складовою людського розвитку та сукупного соціального капіталу громади є високий розвиток громадянської освіти. Вінничани задекларували зацікавленість в освітніх курсах, тренінгах, майстер-класах з різних напрямів громадянської освіти. Актуальними серед респондентів є бажання відвідувати навчальні заходи з питань захисту власних прав (35%), взаємодії з владою (29%), історії та культури (26%), створення і функціонування ОСББ (17%).

Не проявили зацікавленості в отриманні нових знань з громадянської освіти 22% всіх опитаних.

Останній блок, який ми виділили — це *навчання мистецького та творчого спрямування*. Ці напрями розвитку менше цікавили вінничан — 29% інтересу не виявили. В порівнянні з попередніми блоками рівень зацікавленості нижчий. Можливо це пов'язано з тим, що ця складова вимагає спеціальних нахилів та талантів, а мистецькі та творчі здібності не є такими масовими.

Результати відповідей сформувався наступним чином. Лідерство в кількості зацікавлених за курсами з фотографії (21%). Помітно скромніший запит на дизайн (14%), танці (11%), спів (10%), літературна творчість (10%), малювання та живопис (9%), гра на музичних інструментах (8%), мейкап (8%), вишивка (7%), народні ремесла (7%), театральні студії (7%), хенд-мейд (7%), мода і стиль (6%), флористика (5%).

Зручні для споживачів освітніх послуг форми організації додаткового навчання — важлива передумова набору учасників та його ефективності в цілому. Тривалість та формат навчання має значний вплив на рішення приймати участь в ньому чи ні.

Найбільш частим вибором серед варіантів організації занять для отримання нових знань та навичок стали в опитаних вінничан разові тренінги, майстер-класи, семі-

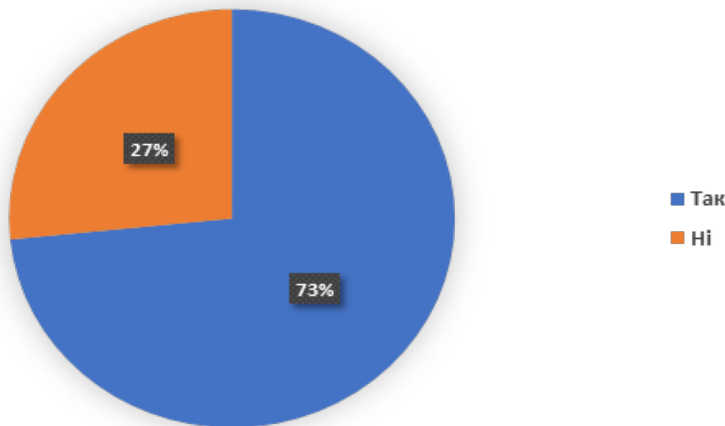
нари тривалістю 2–4 години (29%). На другій позиції з невеликим розривом (26%) вийшли за популярністю одно-дводенні тренінги. На третьому місці за частотою вибору — короткострокові курси тривалістю 1–3 місяці (21%). Не користуються популярністю у вінничан довготривалі курси тривалістю більше трьох місяців — їх обрали тільки 7% опитаних. Тобто, простежується чіткий взаємозв'язок — зменшується зацікавленість у навчанні пропорційно збільшенню тривалості навчання.

Є також певний запит на онлайн-навчання (15%).

Виявлені конкретні переваги щодо прийнятних організаційних форм у різних вікових груп. Молодша генерація в два рази частіше вибирає онлайн-навчання проти людей віком 50+. Для старших людей найчастіше підходять тренінги тривалістю 2–4 години та 1–2 денні заняття.

Рис. 15. Чи готові Ви платити за навчання?

Одним із важливих критеріїв для багатьох у виборі курсу, тренінгу чи майстер-класу є той фактор, на якій основі проходить захід — платний він чи безкоштовний. Нерідко в попередніх дослідженнях стверджувалось, що люди не готові платити за надані їм освітні послуги, що відсутня культура оплати отриманих на навчання знань і навичок. Опитування вінничан великою мірою спростовує дані твердження. Так, троє з кожних чотирьох вінничан (73%) висловили готовність платити за навчання.

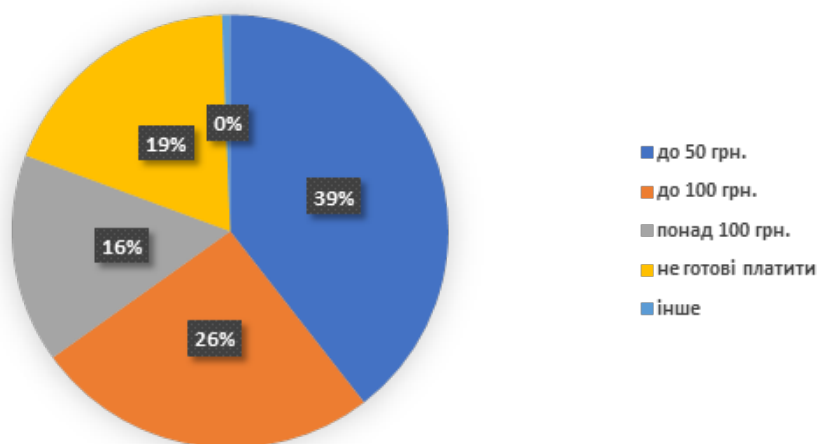
Кожен четвертий зробив вибір на користь лише безкоштовних освітніх заходів (27%). Врахування таких орієнтацій містян щодо платності/безплатності пропонованих освітніх послуг для дорослих корисне організаторам неформального навчання.

Готовність самостійно оплачувати освітні послуги НОД залежить від віку опитаних та їх матеріального стану. Молоді люди до 34 років помітно частіше проявляли таку готовність, ніж більш зрілі покоління. Видно також залежність готовності до участі в оплаті вибраних освітніх заходів від матеріального благополуччя вінничан. З більш матеріально забезпечених груп підтверджували готовність оплачувати навчання 8–9 осіб з 10. Серед груп з складним матеріальним становищем — лише 4–6 осіб.

Не менш важливо враховувати прийнятну вартість послуг НОД. Адже розмір оплати, що береться з учасника, — значимий фактор у прийнятті ним рішення щодо участі.

За нашим опитуванням найбільшої залученості на захід можна буде досягти, якщо година навчання буде коштувати до 50 грн (39%). До 100 грн за годину навчання готові заплатити 26% опитаних та понад 100 грн за годину — 16% респондентів.

Рис. 16. Якщо «так», то вкажіть прийнятну для Вас вартість за годину навчання

Соціально-демографічні характеристики опитаних

За статевим розподілом 47,5% (143 респонденти) — чоловіки, 52,5% (157 респондентів) — жінки.

За віком опитані розділились на три вікові категорії:

- 20–34 років — 34%
- 35–49 років — 37%
- 50–65 років — 29%

Респонденти мають різний рівень освіти:

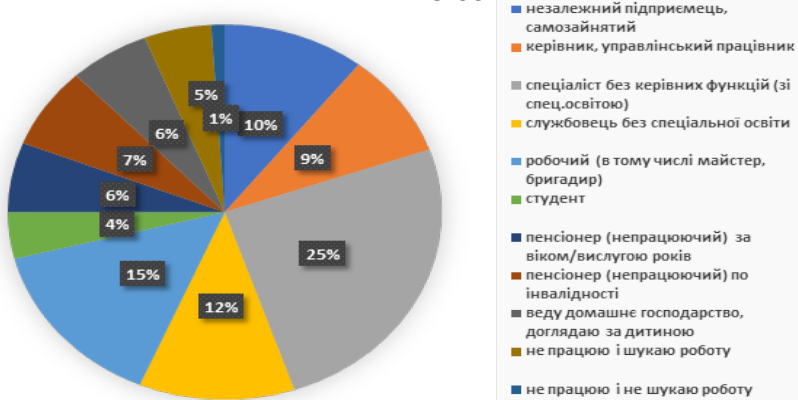
- Неповна середня — 3%
- Повна середня — 12%
- Середня спеціальна — 38%
- Неповна вища — 8%
- Вища — 37%
- Наукова ступінь — 2%.

Рис. 19. Ваша освіта?

Отже, найбільш чисельними є дві групи — з середньою спеціальною і вищою освітою. Вони становлять разом три чверті всіх опитаних.

Рис. 20. Який Ваш рід занять?

- За видом зайнятості сформувалися наступні групи населення:
- Незалежний підприємець, самозайнятий (10%)
- Керівник, управлінський працівник (9%)
- Спеціаліст без керівних функцій (зі спец. освітою) (25%)
- Службовець без спеціальної освіти (12%)
- Робочий (15%)
- Студент (4%)
- Пенсіонер (непрацюючий) за віком/вислугою років (6%)
- Пенсіонер (непрацюючий) по інвалідності (7%)
- Ведуть домашнє господарство, доглядаю за дитиною (6%)
- Не працюю і шукаю роботу (5%)
- Не працюю і не шукаю роботу (1%)

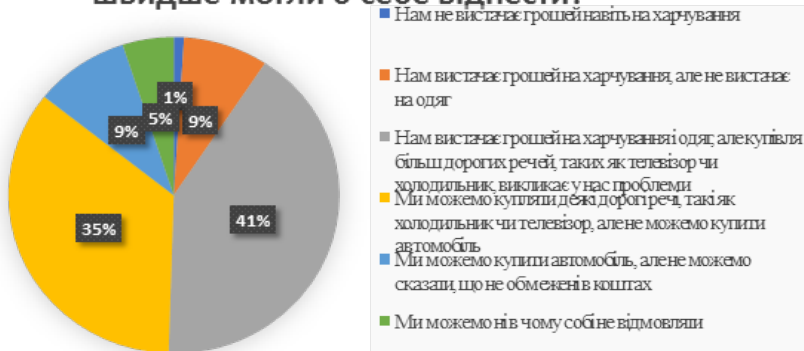
За сімейним станом найбільша частка респондентів — 56% — одружені/заміжні та проживають разом з чоловіком/дружиною. 14% всіх опитаних — холості (не заміжні), ніколи не були в шлюбі. Не зареєстровані, але проживають разом — 10%. Розведені — 9% всіх опитаних. 7% респондентів є вдовцями/вдовицями та 4% проживають окремо, але не розведені.

Рис. 21. Ваш сімейний стан

Самооцінка матеріального становища опитаних дала наступні результати. Основну масу опитаних становлять респонденти «середнього рівня забезпеченості» 76%. Віднесли себе до «вище середнього рівня» забезпеченості — 9%. Оцінили свій матеріальний стан як «нижче середнього» 9% респондентів. До «багатих» віднесли себе 5% опитаних, а до «бідних» — 1%.

Рис. 22. До якої з наступних груп населення ви швидше могли б себе віднести?

Соціально-демографічні параметри вибіркової сукупності даного опитування, як показують ці дані, відповідають характеристикам за статтю, віком і освітою статистичним показникам Вінницької міської територіальної громади. Тому виміри громадської думки щодо освітніх потреб і неформальної освіти у Вінниці є релевантними, висновки — обґрунтованими.

Розділ 2.

АНАЛІЗ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЕКСПЕРТНИХ ІНТЕРВ'Ю

Інтерв'ювання з вибраними представниками громади переслідувало дві основні цілі. Експертні судження дають можливість порівняння з розповсюдженими твердженнями вінничан в масовому соціологічному опитуванні щодо їх близькості чи суперечностей. Таким чином, забезпечується взаємна верифікація даних. Крім того, думки, судження, позиції інтерв'юваних особливо важливі для поглиблення, уточнення як загальної картини щодо освітніх потреб і неформальної освіти в місті, так і щодо конкретного стану з задоволенням запитів на освітньо-навчальні послуги в більш вузьких, специфічних напрямках, до яких вони дотичні.

Структура масиву інтерв'юваних наступна. Загальна кількість проведених інтерв'ю — 15, з яких

- від ОГС — 11
- від місцевої влади та комунальних підприємств — 4.

Інтерв'ю від ОГС включали по кілька представників від громадських об'єднань бізнесу (Вінницька Торгово-промислова палата, бізнес-асоціація «Стіна», Клуб ділових людей) та індивідуальних представників малого бізнесу, керівників громадських організацій правозахисного спрямування (Фонд «Правова освіта», ВОПО «Джерело надії»), організацій для конкретних цільових груп (ГО «Гармонія» — інклюзія, люди з інвалідністю; ГО «Інноваційна дія» — ВПО; ГО «Територія мам»), прямих провайдерів неформальної бізнес-освіти («Posterum»).

Були проведені інтерв'ю з представниками міської влади (Департамент соціальної політики Вінницької міської ради), відповідних комунальних закладів («Інститут розвитку міст», «Вінницький обласний молодіжний центр «Квадрат», Міський Центр зайнятості).

Звичайно, організації, представники яких були інтерв'ювані мають різні досвід, цілі діяльності, рівні активності в освітній сфері (масштаби), напрями і методи надання освітніх послуг дорослим. Тому й судження вирізняються помітною різноманітністю. Вони однак є важливою складовою прояснення загальної картини досліджуваних проблем.

Оцінка ефективності забезпечення освітніх потреб дорослих в місті за останні роки

Спектр оцінок коливається від нейтрально-критичних до достатньо високих. Позитивні тенденції підкреслюють більше представники влади і комунальних закладів, спеціалізованих на наданні освітніх послуг вінничанам. З ними солідаризуються частина експертів від бізнесу і від розбудованих громадських організацій.

***С. К.** Протягом 2018–2019 років за направленням Вінницького міського центру зайнятості 1608 зареєстрованих безробітних проходили професійне навчання. Навчання здійснювалось за такими видами, як професійна підготовка та підвищення кваліфікації за різними професіями та напрямками, а саме: секретар керівника (установи, організації), перукар, манікюрник, адміністратор, кухар, візажист, водій автотранспортних засобів, кравець, електромонтажник з освітлення та освітлювальних мереж, водій навантажувача, оператор комп'ютерного набору, основи бухгалтерського обліку за національними стандартами, оператор котельні, машиніст (кочегар), основи малого бізнесу та ін. ...Відсоток працевлаштування за зазначений період складає 97%, термін працевлаштування 7 місяців.*

***О. Г.** Відбувається постійне підвищення рівня освіти: постійна робота громадських організацій, поява нових просторів і нових можливостей. Багато пропозицій для молоді. Значна активність у отриманні неформальної освіти серед держслужбовців. Зараз цільова група — це старші люди, які чітко знають, які знання їм потрібні.*

***Н. Л.** На ринку Вінниці достатньо якісних інформаційних ресурсів, які сприяють розвитку підприємницької справи. Проте відсутня загальна усвідомленість важливості питання постійного розвитку особистості, необхідності зміни шаблонних розумінь, що є постійним процесом.*

***О. П.** За останні роки за сприяння влади виросла якість неформальної освіти з бізнесу (бізнес-маркетинг тощо).*

***А. С.** Оцінка діяльності в сфері неформальної освіти за останні два роки у Вінниці — 4+. Наявність у місті потужних закладів для здійснення неформальної освіти (Обласний молодіжний центр «Квадрат», хаб «Місто змістів»). Достатній експертний потенціал, відповіді на вимоги цільових аудиторій. У місті вже достатньо програм.*

Інші проінтерв'ювані експерти підтримують позитивні оцінки з певними критичними застереженнями. Відзначають наявність різноманітних обмежень саме в доступі дорослих до безоплатних освітніх заходів. Недостатність і мала активність

в окремих напрямках НОД, зокрема в сфері прав людини і правової просвіти населення, в напрямі інформаційного супроводу і донесення можливостей до різних цільових груп (людей з інвалідністю).

С. Д. Оцінимо два напрямки: платна і безплатна неформальна освіта. Платні послуги представлені у дуже великій кількості (іноземні мови, ІТ, водіння тощо). Такими послугами Вінниця забезпечена. У безкоштовних курсах велика кількість обмежень. Можна лише припустити, що безкоштовні курси пропонують Центр зайнятості (перенавчання дорослих), організації при університетах, заклади післядипломної освіти і підвищення кваліфікації.

М. У. Ефективність забезпечення правопросвітницькими заходами на території Вінницької територіальної громади невисока. Вона може бути реалізована лише окремими громадськими організаціями, які мають проекти...

Л. Н. Освітні послуги (в інститутах формальної освіти — В.К.) у Вінниці є недоступними через неможливість комфортного перебування інвалідів у закладах. Щодо неформальної освіти, у Вінниці є багато різних ГО, які проводять різні хороші тренінги. Проте інформації про діяльність у цій сфері не вистачає.

Деякі представники бізнес-асоціацій вказують на високу залежність включення місцевого бізнесу в підтримку навчання і перенавчання дорослих працівників від економічної кон'юнктури: зараз вона несприятлива і розвиток цієї діяльності припинився.

Л. К. Коливання попиту на неформальну освіту в залежності від економічної ситуації в країні: можливість інвестицій в розвиток підприємства, а саме у власну освіту й освіту співробітників. На сьогодні важко дозволити такі видатки.

Висловлювались також критичні зауваження щодо рівня частини існуючих пропозицій в цій сфері у місті, змісту і якості багатьох пропонованих тренінгів і семінарів.

О. Л. У Вінниці є кілька центрів неформальної освіти. Сильний майданчик у центрі «Квадрат», разом з освітою займаються дозвіллям і розвитком. ...Нині готується підготовка чотирьох молодіжних клубів на основі «Posterum». (Але щодо якості — В.К.) Неформальна освіта загалом відсутня у Вінниці. До такого висновку можна прийти у зв'язку з тим, що у великій кількості тренінгів і семінарів багато «води», тобто вони є змістовно пустими, неефективними, з мінімальним елементом передбаченої інформації.

Окремими експертами виділялись при оцінці розвитку НОД у Вінниці цільові групи, що мають нині явно більше можливостей і пропозицій щодо власного розвитку і задоволення своїх освітніх потреб і ті, хто такими пропозиціями забезпечений значно слабше. Мова про різницю в доступі до них молоді міста і громадян

середнього віку та людей поважного віку. Дві останні категорії містян все ще чекають значно більшої уваги до своїх освітніх потреб.

***В. Т.** Формальна освіта (дошкільна, шкільна, виші) у Вінниці є закритою темою. Просуванню освіти для молоді останнім часом сприяють громадські організації і органи влади — відбувається відкриття закладів. Молодіжна сфера має більше можливостей отримати освітні послуги, що відповідають її потребам. Щодо потреб середнього віку, необхідно визначити існування запиту на освітні послуги і потреби в них; а також ступеня задоволення їх, якщо вони виявляться. Вінниця теж буде рухатися в плані неформальної освіти для людей середнього віку; це буде відбуватися у співпраці з ГО...*

Залежність успішної діяльності по забезпеченню освітніх потреб дорослих у місті від співпраці різних структур, навчальних закладів, організацій громадянського суспільства з місцевою владою

Розуміння кооперації, співпраці в розбудові сучасного потужного та орієнтованого на потреби громади і громадян простору НОД в місті демонстрували у відповідях всі без виключення опитані експерти — і від міських структур, і від «третього сектору». Домінантним виявився підхід на конструктивне співробітництво. Проте нюанси присутні. Дехто фіксував цілковите задоволення позицією міської влади, яка виявляє високий рівень розуміння і підтримки ОГС.

***А. С.** Зауваження до міської влади в сфері підтримки неформальної освіти відсутні. Присутній дуже високий рівень розуміння і підтримки громадських організацій. Влада сприяє створенню і освітніх просторів, у яких відбувається взаємодія (партнерство) з гостями з інших областей.*

***М. Ж.** Відсутні завади з боку місцевої влади, свобода в діяльності (як особисте враження).*

Низка інших представників від громадського сектору, підтримуючи необхідність і бажаність співпраці з міською владою, висловлювали деякі застереження щодо ефективності проектів, які виконуватимуться під егідою структур від влади через збільшення бюрократичних обмежень та узгоджень. Вказувалось на те, що успішні проекти ОГС цілком можуть реалізовувати і автономно, без підтримки влади. Більше того, для лобювання важливих для громади активностей в НОД важливо бути готовим тиснути на владу, тому що буває несприйняття службовцями серйозно діяльності в неформальній освіті дорослих.

***Л. К.** Можна займатися автономно, але чим більше буде моментів співпраці і точок дотику з міською владою, тим ефективніша буде робота в будь-*

якому випадку. Існує можливість внесення своїх планів з освітніх послуг у програму розвитку міста, проте існує небезпека низької ефективності загального рівня реалізації цих планів.

Н. Л. *Очікування від влади — відсутність обмежень діяльності.*

О. Г. *У співпраці комунального закладу з владою є низка складних моментів, таких як обмеження по фінансах, критика щодо залучення тренерів, несприйняття неформальної освіти серйозно. Постає необхідність тиску на владу для балансу в окреслених нюансах. Реалізація успішного проекту з неформальної освіти може бути успішно реалізована і без підтримки влади.*

Критична позиція з пропозицією необхідності переглянути підхід влади в управлінні та координації діяльності як комунальних спеціалізованих на освітніх послугах закладів, так і проектів з ОГС виходила з принципу потреби орієнтуватись на освіту для перспективи, на навчання компетентностям працівника, що буде відповідати новим вимогам в час швидких змін.

О. Л. *Співпраця з місцевою владою необхідна, але підхід влади потребує термінових змін. Зокрема мова про відмову від широкого навчання навичкам і професіям, які втрачають актуальність і через кілька років зникне їхня затребуваність.*

Головні цільові групи в питаннях неформальної освіти для опитаних представників влади/бізнесу/громадського сектору

Наші інформанти представляли широкий спектр напрямленостей діяльності своїх структур, тому в їх цільові групи потрапило практично все населення міста. Вказували на важливість розвитку і для громади в цілому, і для міської влади неформального навчання для малого і середнього бізнесу, як дуже важливих платників податків у місцевий бюджет. Багатьма робився наголос на пріоритетності додаткового навчання відповідно вимог ринку та особистих потреб молоді, випускників вишів. В цільові групи, які потрібно навчати для блага громади, включали і службовців міських установ та закладів.

О. П. *Головною аудиторією міської влади в плані надання неформальної освіти є малий і середній бізнес, випускники вузів. Владі найбільш вигідно підтримувати малий бізнес і молодих спеціалістів, які будуть приносити податки до бюджету Вінниці, давати свої знання і розвивати місто. Ці групи є перспективними. Увага до людей поважного віку.*

О. Г. Важливою цільовою структурою для НО є молодь, цей формат передбачає співпрацю з владою, бізнесом, громадськими організаціями. Як цільову аудиторію в здобутті неформальної освіти необхідно залучити владу.

Цілком слушно підкреслювалась необхідність забезпечувати на сучасному рівні освітні потреби різних соціально вразливих груп. Вони мають бути також в пріоритетах як цільова аудиторія і для міських комунальних закладів, і для «третього сектору» в місті. Надання необхідних їм освітніх послуг може зрівняти їх шанси на успіх з самодостатніми групами людей, робитиме їх більш активними громадянами і міський простір буде більш людяним.

А. С. Цільова група «Джерела надії» чітко визначена нашим статутом і напрямками діяльності — це соціально вразливі групи (які зазнали кризової ситуації, знаходяться в складному матеріальному становищі). Покращити їхній рівень життя покликані програми, які включають питання лідерства, особистісного розвитку, професійного розвитку, фінансової грамотності, прав людини. Громадянська освіта сприяє підвищенню рівня громадянської свідомості. Аудиторія, яка потребує векторів і особистісного, і професійного розвитку.

Вплив ситуації з епідемією і карантинном на взаємодію з групами та між структурами

Епідемія коронавірусу в країні і світі та введені карантинні обмеження суттєво вплинули на життя в місті та на діяльність всіх причетних до надання чи отримання освітніх послуг. Вплив більшою мірою, звичайно негативний. Закрилися комунальні центри і заклади, що надавали безпосередньо послуги населенню. Почалася їх перебудова під нові складні умови роботи. Інтенсивність заходів, кількість учасників впали досить різко. Необхідність переведення фактично всієї роботи в режим дистанційний поставили багато питань щодо технічного забезпечення цього та підготовленості працівників до використання онлайн форматів.

І. М. Роботу денного відділення Територіального центру було призупинено, не працювали гуртки і факультети.

Л. Г. З початком строгого карантину комунальний заклад було повністю закрито. Відбувся перехід на дистанційну роботу і термінове переформатування в онлайн-формат 99% заходів, запланованих в офлайн. Перший етап було присвячено налагодженню внутрішньої комунікації і виходу з шокового стану. Робота після переформатування на перших порах була ефективною, проте через тривалий час карантину впав рівень зацікавлення аудиторії. Якість наповнення семінарів чи розважальних заходів у форматі онлайн слабо впливає на привернення аудиторії.

Відновлення роботи проходить не так швидко, як бажали б експерти. Підкреслюють втрачені аудиторії, відновлення співпраці з якими знову потребує часу і нових зусиль. Разом з тим, відсутні настрої тривоги та безперспективності щодо ситуації. Здійснюється всіма з тою чи іншою мірою ефективності перехід в онлайн-навчання. Присутнє розуміння об'єктивності зростання комунікацій взагалі та освітніх послуг зокрема в онлайн режимі.

Л. К. Перехід в онлайн-навчання, проте подібний перехід по всім напрямкам неможливий. Зростання запитів після попереднього зниження. Щодо прогнозів у тривалій перспективі, повний вихід із онлайн-формату не відбудеться, проте є деякі напрямки, які звичайно вийдуть з огляду на рівень ефективності отримання знань слухачами.

Н. Л. Перехід в онлайн зробив заходи слабшими, оскільки втрачено елемент нетворкінгу. Проте світ майбутнього стоїть саме за таким форматом (з позитиву — збереження часу).

О. П. Відбувається перехід в онлайн (частотні вебінари, участь різноманітних спікерів). Онлайн не відійде у минуле після завершення карантину, а буде розвиватися (охоплення великої кількості учасників із різних міст). Проте не остаточно компенсує офлайн. Найоптимальнішим буде їхнє поєднання. Але і офлайн не відійде. У майбутньому найбільш оптимальним буде поєднання онлайн і офлайну.

Л. Н. Коронавірус, карантин суттєво не понизили стан справ, оскільки зараз є багато онлайн-програм. Нині дуже багато сильних програм онлайн, у які можна кожен день заходити, щось обирати і навчатися. Заплановане навчання людей з інвалідністю переведенню своїх організацій в Google (трєнінг).

Представники окремих громадських структур навіть стверджували, що коронавірус та карантин суттєво не понизили стан справ в їх діяльності, оскільки є багато використовуваних ними онлайн-програм. Правда, це організації для підтримки людей з інвалідністю, які мають досвід роботи при обмеженнях мобільності.

Знайомство з зарубіжним і українським досвідом розвитку НОД

Для характеристик рівня поінформованості та наявності горизонтальних зв'язків у середовищі причетних до НОД ставилось питання про знайомство з зарубіжним і українським досвідом розвитку НОД. Загалом і представники влади та комунальних закладів, і представники ОГС показали володіння інформацією з цього питання. Досвід європейський, американський та ближнього зарубіжжя згадували у відпові-

---

дях більшість наших інформантів: хто в загальних рисах, хто конкретні освітні платформи та проекти.

В.Т. В Європі у напрямку неформальної освіти здебільшого працює саме громадянське суспільство. Деякою мірою освітні проблеми закривають університети, які нині спрямовані на ширшу цільову аудиторію і не лише здобуття вищої освіти. У Європі питанням неформальної освіти влада приділяє значно більше уваги, оскільки влада там по-іншому налаштована.

О.П. З неформальної освіти в Україні є сильна платформа «Прометеус», а з зарубіжних — курси «Ера». Перевагою цих організацій є великий спектр напрямків навчання від шкільної й університетських програм до специфічних курсів з різних професій. Володіння англійською є важливим чинником для здобуття знань у сфері неформальної освіти.

М.У. Програма «Street Low», яка розпочалася в Америці і потім поширилася на Європу, в Україну зокрема. На сучасному етапі діють міжнародні фонди, асоціації юридичних клінік, юридичні організації, які запускають програми з юридичної грамотності.

О.П. Щодо неформальної освіти дорослих, цей тренд давно йде (має назву «40+», «45+»). В Європі підтримують в цьому питанні нас так: в Україні працюють три експертні служби, а саме Німецький корпус експертів (це близько 5 тис. пенсіонерів, які готові передавати свій досвід за різними сферами на волонтерських засадах); Голландський і Швейцарський корпуси експертів.

Знанням про конкретний український досвід розвитку НОД, впровадження цікавих проектів на місцях в цьому напрямі поділилося менше опитаних. Кілька представників ОГС та влади знають про успішні ініціативи в Харкові, Чернігові, Запоріжжі, Полтаві, Мелітополі тощо.

О.Г. Успішним є функціонування запорізького, чернігівського і харківського молодіжних центрів. Успішні молодіжні центри є і в невеликих громадах. Загальноукраїнський досвід важко загально характеризувати, оскільки мали місце різні фінансові вливання (на ремонт «Квадрату» витрачено 11 млн.; щорічний бюджет більше 3,5 млн.), різні стартові позиції, різний час функціонування.

С.Д. У Білорусі є центр «Золоті роки», освіта людей 60+. В Україні є Центр освіти дорослих «Полтавщина», а також подібний центр є і в Мелітополі.

Слід зауважити, що ніхто не згадав про спроби координації та пропаганди НОД в Україні в цілому. Виявилось, що рівень зв'язків між різними учасниками цього процесу в регіонах дуже незначний. Звідси і слабка поінформованість. Ніхто не зга-

дував ні про Інститут неформальної освіти при НАПУ, ні про Українську асоціацію освіти дорослих в Україні, ні про Онлайн-платформу неформальної освіти в Україні.

Оперативна ситуація зі сферою НОД у Вінниці

Стан сфери неформальної освіти для дорослого населення у Вінниці сприймається частиною експертів як цілком прийнятний, навіть з оцінкою «добре». Експерти з громадянського суспільства та від міської влади наводили аргументи на користь цього. Зараз в міському середовищі є різноманітні пропозиції для багатьох сфер і різних груп людей, що можуть їх потребувати. Тренінги, семінари, воркшопи, форуми проводяться для потреб громадянського суспільства, для роботодавців, потреб малого бізнесу та бажаючих його започаткувати. Представники від влади підкреслили роботу Муніципального університету для службовців міської ради, який зараз надає необхідні в нових умовах навички.

***О. Г.** Оцінка для рівня неформальної освіти у Вінниці — тверда четвірка. Вінницька практика поступається Києву і київським експертам, які відмовляються відвідувати «периферію». Нині у Вінниці запропоновано тренінги з організаційного розвитку громадських організацій; професійного зростання; розвитку бізнес-навичок і самозайнятості; партисипативна демократія. Люди з різних верст населення мають доступ до необхідних їм освітніх послуг. Робота Центру зайнятості є неефективною. Неформальну освіту підтримують такі вузи як ДонНУ імені Василя Стуса, Політехнічний університет.*

***О. П.** У порівнянні з іншими містами України (не США чи Європи), Вінниці можна поставити тверду четвірку. У сфері неформальної освіти попереду від Вінниці лише Київ і Львів, Одеса і Харків відстають.*

***О. П.** Неформальна освіта розвивається. Роботодавців цікавлять конкретні навички. Навчання у вишах, диплом — це застаріле уявлення про успіх у житті. Люди бізнесу розуміють, що неформальна освіта дає набагато більше, ніж формальна (за виключенням медицина і подібне). Нині акцент на «скілах» через те, що люди розуміють, наскільки змінюються професійні навички.*

***І. М.** При Департаменті соціальної політики є постійно діючий Муніципальний університет для представників міської ради (при міській раді); проводяться заняття різної тематики, підвищення кваліфікації (тренінги, відео-лекторії після карантину). Проведення опитувань для виявлення потреб і очікувань. Є система, яка підвищує пристосування до нових вимог і викликів.*

Дискутували з такими оцінками нинішнього стану інші учасники інтерв'ювання. Ситуація ними оцінювалась значно скромніше і критичніше. Вони вважали більш

точними оцінки «2–3» щодо загального рівня НОД у Вінниці, не заперечуючи наявність успішних проектів у цій сфері. Підкреслювались проблеми з рівнем сформованості у вінничан в цілому, молоді, зокрема, установок на неперервне навчання, потреби вчитися новому чи необхідному. Низьку задоволеність освітніх потреб в окремих напрямках.

***Н. Л.** Стан справ у Вінниці і загалом по всій Україні можна оцінити в 2–3 бали, першочергово у нерозумінні потреби вчитися, що може бути закладене як батьками, так і становить собою загальну тенденцію серед молоді.*

***Л. К.** Пропозиція, яка є сьогодні на ринку неформальних освітніх послуг саме у Вінниці, саме для вінницької територіальної громади є не зовсім достатньою. Проте є низка успішних проектів з неформальної освіти дорослих.*

***М. У.** Оцінка сфери неформальної освіти у Вінниці — не вище 2 балів з 5. Відсутня інформація про діяльність організацій, які в цьому сегменті громадського сектору працюють. Не задоволена потреба розуміння людей в юридичних питаннях.*

***М. Ж.** Найбільші завади у Вінниці це, по-перше, відсутність коштів. Кошти — це головне для будь-якої освіти — формальної/неформальної. Є досвід успішного неформального навчання в проекті, організованому вінницькою міською владою і Київською академією економіки, проте повторення цього курсу є питанням, адже пошук коштів — найбільша проблема. Друга проблема по Вінниці — це мала інтенсивність заходів, їхня мала кількість, особливо небізнесових заходів. Третя проблема — інформування населення, анонси, реклама, тобто проблема висвітлення діяльності в сфері неформальної освіти, відсутність розголосу. Загалом при мінімальних очікуваннях сфері неформальної освіти у Вінниці можна поставити три з мінусом.*

Усвідомлення потреби у системному регулярному навчанні з підвищення компетенцій

Експерти активно наголошували на необхідності постійно поповнювати і оновлювати знання і навички в сучасний період швидких змін, що у вимогах до працівника, що для адаптація до викликів в повсякденному житті. Це стосувалося загального принципу життєдіяльності сучасної людини, умов ефективної роботи в сфері бізнесу, характеристик діяльності своїх організацій та особистого досвіду реалізації такого підходу.

***Л. К.** Постійна потреба поповнення й оновлення знань є незаперечною, і може реалізуватися в форматі самоосвіти, що ускладнює впровадження програм неформальної освіти.*

А.С. У стратегічному плані записано напрямок «підвищення освіти, підвищення професійної майстерності». Використання цього ресурсу відбувається постійно у форматі пошуку можливостей підвищення професійності, професійної майстерності.

Н.Л. Необхідність постійного розвитку в сфері бізнесу відома в Україні, і в світі загалом. Зупинка розвитку підприємця означає миттєву зупинку бізнесу. Умови постійної кризи, у яких перебуває Україна, вимагає постійної швидкої адаптації до реалій, що виникають.

О.П. Постійне навчання (вебінари) у сфері бізнесу: організація, управління персоналом, продажі, доходи, маркетинг (короткі курси); брендинг, дизайн (більш обширні). Неформальна освіта зіграла основну роль для становлення бізнесу, оскільки після переїзду у Вінницю не було відповідних знань; вдалося навчитися всьому завдяки неформальній освіті. Необхідність у курсах для розширення навичок.

Л.Г. Потреба в нових компетенціях є постійною з огляду на системні зміни світу, законодавства, технологій. Міждисциплінарна освіта як підхід актуальна для формальної і неформальної (закордонний досвід). Необхідно відмовитися від застарілих методик, підходів і матеріалу навчання. Залучення високого рівня практиків з огляду на слабе розуміння практичної реалізації і прагматичну вагу наданих матеріалів від осіб високих наукових звань і посад.

Забезпечення освітніми пропозиціями найбільш вразливих груп людей у Вінницькій громаді

В питанні забезпечення освітніми пропозиціями найбільш вразливих груп людей у Вінницькій громаді опитані експерти фіксували безсумнівну значимість такої роботи і для громади в цілому, і особливо для членів таких груп. Представники влади та спеціалізованих комунальних закладів описували існуючу у Вінниці інституційну інфраструктуру для надання різноманітних послуг соціально вразливим верствам. Працюють як комунальні установи Територіальний центр надання соціальних послуг, Центр підтримки сім'ї, дітей і молоді, Центр зайнятості. Їх робота базується на відповідних законодавчо-нормативних документах загальнодержавного і місцевого рівня. В спектр послуг, прописаних в них щодо різних груп людей в складних життєвих обставинах, входять освітні, просвітницькі та навчальні послуги. При цьому факти і статистика, надані цими структурами, підтверджували різнонаправленість пропонованих послуг з навчання, перенавчання та задоволення потреб в саморозвитку людей соціально вразливих категорій.

І. М. *Комунальний центр надає послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, які старше 18 років, через відділення денного перебування, університет третього віку, факультети і гуртки, які надають послуги. У цьому центрі представлено 14 факультетів і гуртків (комп'ютерна грамотність, вивчення англійської мови; співи; танці; скандинавська ходьба). Проект був виграний Територіальним центром в рамках бюджету громадських ініціатив за підтримки міської ради.*

С. К. *Особи, які зверталися до центру зайнятості за допомогою у набутті освіти за актуальною на ринку праці професією завжди отримували можливість навчатися і працювати в обраному напрямку. І в умовах карантину центр зайнятості продовжує забезпечувати освітніми пропозиціями громадян, які звертаються за рекомендаціями та консультаціями до фахівців центру зайнятості.*

Представники громадського сектору більш стримано характеризували стан з пропозиціями та їх обсягом щодо освітніх потреб вразливих груп. Ними фіксувалась певна робота в цьому напрямі, наявність у міської ради та її комунальних закладів відповідних програм підтримки деяких соціально слабо захищених груп. Організації громадського суспільства також долучені до роботи з таким верствами населення у місті. Деякі з цих груп створили власні ГО, благодійні фонди і ціленаправлено працюють. Мова про учасників АТО/ООС, ВПО, людей з інвалідністю, молодих мам. Немало з них отримують підтримку від міської влади, що дає їм організаційну стійкість та ресурси для більш системної діяльності, зокрема і в наданні освітніх послуг своїм цільовим групам.

В. Т. *Воїни АТО об'єднані в певні громадські організації, мають досить непоганий зв'язок з владою. Для підтримки людей з інвалідністю є величезний центр «Гармонія», повністю адаптований, у якому проводять досить багато програм ... і по дорослим. Є також ще одна організація, яка займається проблемами людей з інвалідністю. Тобто освітні потреби людей з інвалідністю задоволені. Мами і люди поважного віку можуть навіть не знати, що є можливість і умови користуватися послугами неформальної освіти.*

А. С. *Громадські організації, у яких названі групи є клієнтами і клієнтками (цільовою аудиторією) існують. Послуга лікування посттравматичного стресового розладу була затребувана в період, коли почався конфлікт в Україні. Отримання психологічної допомоги, проходження програм соціально-економічної адаптації допомагає жити нормальним життям (члени АТО, члени родин АТО, трудові мігранти).*

С. Д. *Освітні потреби ВПО наразі не відрізняються від потреб іншого населення Вінниччини. У період 2014–2015 їм допомагали «Джерело надії», «Стіна», «Прогресивні жінки», наприклад, відправляли жінок на перенавчання за під-*

тримки грантових конкурсів (манікюр, перукарство і под.). Була також підтримка від «Вісі», а саме навчання підприємству (як почати власний бізнес, як його вести, як юридично оформити). Також були міні-гранти на відкриття власного бізнесу. Проте нині ВПО здебільшого вже налагодили життя на нових місцях. Для учасників АТО завжди актуальне здобуття навичок бізнесу, підприємства. Для студентів — початок власної справи. Люди з інвалідністю надають послуги з манікюру... у соціальному підприємстві «Кульбабка», створеного «Гармонією».

Окрім того, низка експертів звертала також увагу на проблемні зони та вузькі місця в цій роботі. Серед них, формування усвідомлених власних потреб в конкретних знаннях, вміннях, навичках у середовищах людей у складних життєвих обставинах. Проведення такої роботи з ними — одна із заповрок ефективності використання наявного ресурсу з НОД та гарантія корисності для конкретної людини отриманої освітньої послуги.

Л. К. *Перш за все людина має бути психологічно готовою. У неї має бути потреба. Тому з такими вразливими верствами населення перша і основна робота має проводитися фаховим психологом для того, щоб, по-перше, визначити їхні потреби, готовність, а потім уже можна відповідно працювати і будувати будь-яку програму. Обласна адміністрація провадить певні програми, міська рада теж, Центр зайнятості проводять відповідні програми на підтримку деяких вразливих груп.*

Стверджувалось, що потреби певних соціально мало захищених груп забезпечуються не в повній мірі. Це відноситься до пенсіонерів, ВПО, жінок, учасників АТО. До того ж, навіть існуючі пропозиції далеко не завжди якісні. Адже підхід до роботи з цими верствами має бути особливий, заходи проводяться тими тренерами, які знають специфіку цільової аудиторії.

О. П. *Потреби вразливих груп забезпечуються, але не в повній мірі. Увагу пенсіонерам приділяє «Центр «Поділля Соціум», також там представлені програми для переселенців і малого бізнесу. Переселенці отримують підтримку від «Поділля-Соціуму», «Джерела надії». Але переселенці відійшли на другий план. З 2014 по 2018 була їхня підтримка, проте нині відбулося зменшення кількості пропозицій. Переселенці можуть користуватися всіма курсами, бо вже стали повноцінними вінничанами. Для пенсіонерів актуальні навички роботи з комп'ютером, інтернетом (осучаснення). Для жінок у декреті — фріланс, дизайн, копірайт (такі короткі курси, корисні для входження в професію). Учасникам АТО потрібна психологічна реабілітація, різноманітні професійні курси, курси з бізнесу. Зацікавленим у відкритті бізнесу учасникам АТО теж потрібно здобути базові навички ведення бізнесу, організації. Усім вразливим і невразливим групам потрібно знати свої права. Наше населення дуже погано підковане юридично.*

О. Г. Залучення багатьма організаціями на тренінги різних груп населення є неефективним, і замість надання якісних конкретних навичок пріоритет віддано відпрацюванню гранту. Неефективність роботи з учасниками АТО пояснюється нерозумінням організаторами залучених осіб. Загалом кожна з окреслених груп є вразливою і до кожної з них не можна застосовувати подібні між собою і до роботи з молоддю підходи. Якщо не знати специфіки цієї цільової аудиторії, ефективність тренінгу буде дуже низькою.

Напрямки освітніх послуг для дорослого населення, які слід розвивати пріоритетно

Дуже важливим для розробки програм розвитку НОД в громадах є отримання точних відповідей на питання запит на яких працівників, потреби на які компетенції існують нині на ринку праці, у роботодавців у громаді, на що мала б орієнтуватись сфера навчання дорослого населення. Адже одним потрібні якісь нові базові навички працівника в рамках освоєння нової роботи. Іншим для професійного зростання треба так звані *soft skills* (м'які навички), емоційний інтелект, системність та швидкість мислення, управління змінами, планування та особиста ефективність, стратегічне мислення, медіаграмотність, цифрова компетентність та використання онлайн-середовища у власному розвитку. Когось буде більше цікавити знання і навички з громадянської освіти (права, їх захист, інструменти громадської активності тощо). Значимою в цьому є точка зору експертного середовища.

Перелік пріоритетних напрямів освітніх послуг для дорослих здійснювався нашими експертами в кількох площинах. Одними акцентувалась увага на загальних підходах з урахуванням світових тенденцій та української специфіки. Іншими — на потребах перш за все їхніх цільових груп. В перелік пріоритетів потрапили досить багато напрямів. Це розвиток громадянської освіти, навичок активного громадянина, лідерських програм, правова освіта; фінансова освіта для особистого життя людини; забезпечення освітніх потреб мам з малими дітьми; освітня підтримка людей поважного віку; напрями професійної підготовки — бухгалтер, менеджер з продаж, інтернет-маркетинг; бізнес-освіта для стартапів та працедавців; формування так званих «м'яких» навичок.

А. С. Упродовж життя слід постійно підтримувати свою фінансову грамотність, знання прав людини і лідерські програми. Відносно громади це перш за все громадянська освіта, підготовка до активної участі у процесах, які відбуваються в громадському житті. Задоволення потреби роботодавців у кваліфікованих менеджерах і кваліфікованих спеціалістах засобами неформальної освіти.

М. У. *Необхідність чіткого розуміння своїх прав, тобто «другої конституції», цивільних прав у вимірі переплітання моральних і юридичних моментів.*

О. Л. *Зацікавлення вчитися в дорослому віці є у 10%, максимум у 20% населення. Актуальними є напрямки навчання роботи руками, професійна підготовка (бухгалтер, менеджер з продажів, інтернет-маркетинг, що суттєво вирізняється у порівнянні з маркетингом «класичним»).*

В. Т. *Точно є запит від мам у декреті. Необхідність надання відповідних умов, адаптованого простору для відвідин разом із дітьми. Ця цільова аудиторія зовсім непокрита у Вінниці. Центрив, у яких відбувається освітня підтримка людей поважного віку, у Вінниці недостатньо, хоча просвітництво цієї групи є необхідністю. Актуальним напрямком є спрямування на відкриття власної справи.*

Л. Н. *Залучення людей старшого віку, яким немає чим на пенсії займатися. Це можуть бути навички осучаснення (як мінімум, телефон). В «Університеті третього віку» проводять навчання старших людей комп'ютерній грамотності. Створення волонтерських рухів з участю пенсіонерів.*

Окрім того, не завжди пересікались позиції представників влади і міських комунальних закладів та представників «третього сектору». Позиція від міських структур зосереджувалась на окремих напрямках, за які вони функціонально несуть відповідальність. Центр зайнятості на навчанні тимчасово безробітних, Територіальний центр соціального обслуговування — на соціально вразливих групах — люди з інвалідністю, люди старшого віку тощо, Центр сім'ї, дітей і молоді відповідно. Випадає з уваги основна маса дорослих жителів міста — люди між 30 і 55 роками. Їх потреби в освітніх послугах віддані на задоволення комерційним структурам і, меншою мірою, громадським ініціативам. Хоча представники керівництва в міськраді розуміють перспективні потреби в навчанні і перенавчанні дорослих містян. Разом з тим, різниця в баченнях пріоритетних напрямів підготовки працівників для ринку праці від Центру зайнятості і від провайдерів неформальної освіти дуже помітна.

С. К. *Наразі спостерігається попит роботодавців на працівників робітничих професій:*

- *у сфері сільського та лісового господарства — робота трактористам, агрономам, робітникам з комплексного обслуговування сільськогосподарського виробництва тощо;*
- *у сфері торгівлі та надання послуг, які наразі не є забороненими (продавець продовольчих товарів, касир, кухар, прибиральник, робітник з благоустрою);*

-
- у сфері логістики (кур'єр, водій, вантажник, підсобний робітник, укладальник-пакувальник, завідувач складу);
  - у сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (сестра медична, соціальний робітник);
  - у сфері забезпечені правопорядку (охоронник, сторож).

І. М. Пріоритетно слід розвивати підготовку за напрямками — ІТ-спеціалісти, креативний дизайнер, менеджер з персоналу (HR-менеджер), викладачі та коучі.

Представники від бізнес-середовищ та дехто з опитаних з «третього сектору» особливо підкресливали доцільність та ефективність підходу при визначенні пропозицій з навчання певних компетенцій де головним має бути голос роботодавців. Вони добре орієнтовані в ринках праці, які самі представляють, мають сильну мотивацію отримати підготовлених фахівців, володіють деяким ресурсами в сприянні організації неформального навчання.

М. Ж. З точки зору прямої дії, певні цільові аудиторії легше організувати, вони постійно в пошуку неформальної освіти. Щодо орієнтованості на роботодавців — це сильна ідея. Це інноваційний унікальний для Вінниці крок. Є бізнесові кола, які проявляють активність в неформальній освіті саме для того, щоб розвинутися як роботодавець. Наприклад, застій — питання роботодавця, а не персоналу.

О. П. Роботодавці можуть самі організувати курси для всіх зацікавлених верст населення задля відбору найкращого контингенту. Загальною громадською корисністю відзначаються фінансова грамотність, розуміння економіки, політики.

О. Г. Найкраще орієнтуватися на роботодавців. Є досвід замовлення роботодавцем послуг неформальної освіти. Можливо навчання як «м'яким», так і професійним навичкам.

Хто має вкладати кошти у навчання новим компетенціям дорослих — держава, місцеві органи влади, роботодавці, донори, особисто самі дорослі

Одним з найбільш гострих питань щодо формування сучасної системи НОД в громаді є питання фінансових ресурсів: хто має вкладати кошти у навчання новим компетенціям дорослих — держава, місцеві органи влади, роботодавці, донори, особисто самі дорослі. Більшість проінтерв'юваних відстоювали необхідність багатьох джерел фінансування НОД. Спільне чи дольове фінансування ініціатив та про-

ектів з надання освітніх пропозицій представляється оптимальним. Інвестування в освіту дорослого населення мають робити держава, ОМС, роботодавці, самі громадяни. Також актуально та важливо знаходити підтримку міжнародних донорських організацій.

***І. М.** Інвестиції можуть здійснювати держава, органи місцевого самоврядування, роботодавці (підготовка сильних спеціалістів шляхом швидкого навчання або перенавчання). Низьке пенсійне забезпечення людей пенсійного віку обумовлює роботу після пенсії, для чого є необхідністю посилення знань, вмінь і навичок, що простимулює надання їм робочих місць від роботодавців.*

***А. С.** Платити мають всі зацікавлені (не беремо до уваги вразливі категорії без коштів). Варіант сплачування людиною щонайменше 20–30% + кошти від місцевого самоврядування, донорів, бізнесу. Актуальність і необхідність формування культури платити за свою освіту і вчитися впродовж життя.*

***Н. Л.** Джерелом повинна виступати місцева влада (кошти з податків від бізнесу). Загалом же має бути тристороннє фінансування: місцева влада (працевлаштування, протидія виїзду за кордон, збільшення кількості зайнятих, розвиток бізнесу); сам бізнес з залученням якісних керівних кадрів; міжнародні донори. Можливий варіант розділення з фінансування з охочими його здобути (до 10%).*

***О. Г.** Неформальна освіта повинна бути платна, і безкоштовна в окремих випадках (сильна мотивація, неможливість самотійно заплатити). Демократична освіта має бути обов'язковою з наймолодшого віку, спрямованої на усвідомлення сутності держави, безпеки корупції тощо. Щодо фінансування, виділяються грантові програми від держави. Є і міністерські гранти, куди можна включати і неформальну освіту по різних напрямках. Є кошти з місцевих бюджетів, які теж виділяються на такі проекти. Можливо включити частину неформальної освіти в комплекс освіти формальної.*

Щодо участі в оплаті потрібних для особи освітніх послуг самим їх отримувачем домінувала думка про важливість такої співучасті для всіх, за виключенням частки представників соціально вразливих груп чи фінансово незабезпечених. Ця позиція співпадає з думкою більшості вінничан, опитаних в ході анкетування.

Розмір такої участі в оплаті дискутувався від не більше 10% вартості до не менше 20–30%. Оплата частини вартості отримуваних освітніх послуг їх споживачем називалась мотиваційним стимулом і гарантією вищої ефективності навчання. До безплатних освітніх послуг ставлення у багатьох людей не дуже відповідальне.

Частина експертів скептично сприймає можливість сьогодні залучати скільки-небудь значимі кошти від індивідуальних споживачів освітніх послуг через невисоку платоспроможність значної кількості містян та із-за відсутності сформованої установки

у більшості вчитися впродовж життя і культури платити за навчання. Наполягали на тому, що найбільш перспективним в українських реаліях — це фінансування міською владою серйозних освітніх програм для дорослих жителів міської громади.

М. Ж. Потрійне фінансування неформальної освіти: здобувач, держава і частково роботодавець, який хоче покращити своїх працівників. Наприклад, частина грошей, які він заплатить, іде на мало захищені верстви населення. Диференціація підходу до грошей. За соціальної підстави можлива грантова підтримка.

М. У. Проблема щодо інвестування власних коштів. Це відображають платні сертифіковані курси, запропоновані вищими навчальними закладами. Сплачені громадянами і юридичними особами податки у міський бюджет дають підстави очікувати від органів місцевого самоврядування освітніх програм. Тобто найбільш перспективно — це фінансування від самої міської влади. Можливість інвестицій коштів роботодавців в освіту працівників є низькою з огляду на нинішню низьку соціальну відповідальність бізнесу.

В. Т. У Вінниці низький рівень усвідомлення важливості отримувати якісні освітні послуги. Ця сфера освіти провисає, поступаючись Львову, Києву, Одесі, де люди готові платити гроші. На безкоштовні заходи, не маючи грантової підтримки, важко зібрати людей. Для певних цільових груп можна запропонувати платні програми, особливо якщо запрошувати експертів з відомими іменами (бренди). Категорія мам є готовою платити незначні кошти. Щодо фінансування отримання знань незахищеними верствами населення, тут має бути співпраця з міжнародними інституціями (мова про учасників АТО, людей з інвалідністю)... Фінансування від міжнародних інституцій буде сильним у поєднанні з оплатою з міського бюджету. Сьогодні не можна говорити про одне якесь джерело фінансування.

Л. К. Дуже важко вкладаються сьогодні кошти. Проте якщо людина сама вкладає кошти, вона знає, що якщо вона вкладалася, їй потрібно отримати максимум — це зовсім інший ефект. Якщо людина не вкладається сама у власне навчання, тобто вона не є мотивована, навіть якщо держава чи донор платить — ефект від того навчання дуже маленький.

Оптимальна організаційна форма забезпечення ефективного розвитку міського простору НОД

Питання, яким шляхом та через які механізми організувати потужний розвиток міського простору неформальної освіти дорослих відноситься до ключових. На основі вивчення наявного в Україні досвіду роботи в окремих територіальних грома-

дах щодо вибудовування певної системи та організаційних підходів експертам запропоновано оцінити на оптимальність три базових концепти.

Питання стоїть, через який підхід забезпечувати розвиток міського простору неформальної освіти дорослих у Вінницькій міській територіальній громаді:

1. через підтримку, розвиток і популяризацію вже існуючих структур, НДО, комерційних освітніх проєктів з НОД;
2. через практику створення і підтримки спеціального міського Центру освіти дорослих;
3. як платформа, простір НОД, створений консорціумом некомерційних і комерційних структур, що надають послуги в цьому напрямі.

Розподіл відповідей проінтерв'юваних представників громадянського суспільства і міських установ показав абсолютну перевагу третьої позиції — розвиток платформи НОД як консорціуму некомерційних і комерційних структур, що надають освітні послуги, потрібні громаді.

***Л. К.** Перевага консорціуму комерційних/некомерційних структур, незалежних від влади через меншу «заятість і зашореність»; можливість активності в реагуванні на актуальні формати і напрямки відповідно до сьогодення.*

***О. Г.** Консорціум. Співпраця різних структур виходить ефективною. В роботі міського центру виникатиме певна бюрократизація процесу; відмова на потреби і пропозиції молоді. До того ж, можливий варіант часткової оплати (соціально незахищеним верствам).*

***Н. Л.** Варіант консорціуму, коли буде об'єднання всіх зацікавлених сторін і стейкхолдерів, що забезпечить результативність.*

***М. Ж.** Консорціум. Складно зробити щось нове і незалежне. Робота в співпраці з організаціями, які вже цим займалися і привносити щось нове — це нормальний симбіоз.*

***О. П.** Ефективно було б створити платформу, яка об'єднала б всі заклади, які вже надають освітні послуги, в одну платформу, на якій будуть давати освіту за всіма цими напрямками. Додати залучити бізнес: допомога і працевлаштування. Можливий варіант як спільного сайту, так і спільного розміщення.*

***О. Л.** Кожен із запропонованих варіантів потребує перевірки на результативність в дії.*

Перевага платформи полягає в зручності користування: при заходженні на неї можна швидко і ефективно зробити вибір із запропонованого спектру; у створенні конкуренції; у ціноутворенні. Що стосується уже створених майданчиків, то це вже є утвореною базою. Новий же проект становитиме собою об'єкт зацікавлення.

Значно меншою підтримкою користується підхід, що передбачає створення і забезпечення функціонування спеціального міського Центру освіти дорослих. У деяких прихильників цього підходу до організаційної моделі розвитку НОД є також застереження, зокрема щодо складності знайти великі фінансові ресурси у міському бюджеті.

***А. С.** Наразі у Вінниці достатньо громадських організацій, що надають достатньо освітніх послуг саме неформальної освіти. За умови розуміння того, що дійсно ця освіта потрібна клієнтам, визначено перелік цих клієнтів і люди готові заплатити, то в такому випадку можна говорити про створення нового потужного центру, затребуваного в повному обсязі. Такому потужному центру необхідні великі фінансові затрати, це досить складна робота, потреба ґрунтовно підходити з усіх сторін.*

***І. М.** Оптимальним варіантом є створення окремого муніципального Центру освіти дорослих. Це підвищує рівень інформативності, ознайомленості, можливостей внесення пропозицій. Новий центр можна зробити на базі територіального центру, оскільки він може слугувати напрацьованою основою.*

Перша з прописаних моделей — підтримка, розвиток і популяризація існуючих вже структур, НДО, комерційних освітніх проектів з НОД — була сприйнята експертами як фактична фіксація статус-кво і підтримки особливої не отримала. Такий підхід може розцінюватись як тактика діяльності, тоді як мова повинна йти про формування стратегії.

На яких принципах найоптимальніше побудувати роботу вибраної організаційно-інституційної структури

В доповнення до вибору стратегії організаційного підходу до розбудови НОД в громаді, вияснялись найбільш прийнятні для експертного середовища принципи, на яких мала б функціонувати вибрана організаційно-інституційна структура. Їх сформульовано в двох агрегатних блоках.

1. Це краще має бути структура, центр, що за підтримки міської влади виробляє, популяризує і надає власні освітні продукти для різних верств населення і різних життєвих і професійних потреб?

2. Чи як незалежна і самоокупна платформа, що організує більше на ринкових засадах освітній простір для дорослих, запрошуючи виробників цікавих освітніх продуктів для дорослих з некомерційного і комерційного секторів?

Судження опитаних експертів розділилися. Половина вважає правильним і необхідним роботу при активному включенні міської влади в діяльність такої структури. Це забезпечить, на їх думку, сталість процесу, залучення коштів самих платників податків в міський бюджет, а отже стабільність самої структури.

***В. Т.** Зв'язок з владою може забезпечити сталість процесу. Співпраця з владою забезпечить інституційну сталість. Наприклад, у разі зміни керівництва, підходів чи напрямків центр може залишатися і слугувати, а стратегія змінюватиметься відповідно до середовища. Проблематичність у розвитку неформальної освіти як приватного бізнесу може полягати в тому, що вартість послуг буде дорога, і люди не зможуть собі це дозволити. Також можливо, що буде відсутнім попит, і центру доведеться закритися.*

***Л. К.** Поставити перед владою питання про неформальну освіту було б логічно з точки зору платників податків.*

***Л. Н.** Ніша неформальної освіти для людей старшого віку не є цілком зайнятою. Є Терцентр, є «Поділля Соціум», є поодинокі громадські організації, які пишуть гранти і надають послуги. Проте відсутня стабільна структура. Людям з інвалідністю старшого віку це було б корисно, то потреба цього Центру є. Наразі пишуть програму, за якою у Вінниці (вперше в Україні) програма для людей старшого віку. У цій програмі є певні пункти, які стосуються навчання людей старшого віку.*

Однак відносна більшість вважає оптимальним функціонування незалежної і самоокупної платформи, що організує більше на ринкових засадах освітній простір для дорослих, запрошуючи виробників цікавих освітніх продуктів для дорослих з некомерційного і комерційного секторів. Підкреслюючи при цьому, що це не означає відсторонення міської влади, а залучення її як замовника і споживача послуг з НОД. Висловлювались перестороги, що у разі виключного фінансування з міських чи державних коштів існуюча зарегульованість контрольних процедур унеможливить інноваційні впровадження.

***О. П.** Незалежність — найбільш оптимальний варіант. Влада, тобто держава, може стати споживачем послуг із неформальної освіти. У низку програм (соціально-економічний розвиток, медицина, освіта) закладено бюджет, що йде на підвищення навичок у молоді чи контингенту похилого віку для перекваліфікації. Держзамовлення спрямоване на формування людей з функціональними навичками для ринку, зокрема, з метою зупинення еміграції.*

А. С. Поєднання допомоги міської влади і комерційної складової. Оскільки люди також мають платити якісь внески, найкраще об'єднувати ресурси бізнесу, влади, громади, а також ЗМІ задля популяризації цієї освіти.

М. Ж. Комерційна діяльність може виключити велику підтримку держави. Незалежна комерційна структура потребує потужного стартового капіталу.

О. П. Залучення інвесторів. Організація окремих безкоштовних курсів (для пенсіонерів, безробітних); а також платних (розвиток професійних навичок).

О. Г. У разі фінансуватися з бюджету відбуватиметься посилений контроль діяльності, неможливість інноваційних впроваджень через відсутність законодавчої бази, прописаності в бюджеті тощо. Проте юридична підтримка і поради влади є досить сприятливими для розвитку.

Форми і методи роботи з дорослими клієнтами, отримувачами освітніх послуг НО

На сучасному етапі, а в перспективі ще більше значення надається не стільки тому «ЩО» вчити, які знання пропонувати, а «ЯК» вчити, якими методами, підходами. Це особливо значимо для освіти дорослих. Експерти фахово, спираючись і на власний досвід надання освітніх послуг і на світові тенденції, окреслили основні напрями та умови ефективності перспективних форм і методів навчання дорослих.

Виділено кілька наскрізних принципів в методичних підходах до сучасної НОД. Це принцип інтерактивності, принцип орієнтації на особливості отримувачів освіти, принцип врахування потреб потенційного роботодавця, використання комплексного підходу і неперервності процесу навчання, поєднання різних методів і прийомів для забезпечення стійкого інтересу клієнтів. Особливий наголос більшістю робився на забезпеченні практичної складової в пропонованих освітніх послугах. Саме цей компонент особливо цікавить більшість споживачів освітніх послуг. Забезпечити це можуть викладачі-практики, тренери з практичним успішним досвідом у відповідній сфері. Важливий високий рівень експертності і практичні знання.

Рекомендувалось використання в комплексі різних методів навчання: малі групи, дискусії, менторство і фасилітаторство — допомога людині самій отримувати інформацію з різних джерел і доходити до власних висновків, поєднання офлайн і онлайн форм навчання, практикування ігрових методик. Перевага надавалась більше короткостроковим курсам.

М. У. Найефективнішим оптимальним методом є робота в інтерактиві: маленькі групи, завдання, практичні ситуації, обговорення.

В. Т. Підбір незатягнутої на повний день програми; перевага короткостроковим програмам. Для жінок з дітьми в декретній відпустці важливо знайти привід для проведення часу поза домом (клуби за інтересами, клуби підтримки, клуби спілкування), наприклад, формат стабільних курсів. Супровід у формі психологічної підтримки відповідно до життя суспільства.

С. Д. Соціальне підприємства; можна забезпечити роботою (викладанням неформальної освіти) тих, хто цього потребує. Розділення за віком: студенти, середній вік, зрілий вік. Психологічні тренінги, необхідність яких зумовлена періодом епідемії.

О. П. Формування портрету ідеального співробітника, який бачать роботодавці. Для молоді — менторство, спілкування з людьми, які вже володіють потрібними «скілами» (комплекс з тренінгами, семінарами, конференціями). Між чоловіками і жінками — рівність, у тому числі й у формах здобуття неформальної освіти.

О. Л. Гейміфікація має більш яскравий вплив на молодше покоління, ніж на старше, проте у будь-якому разі є доречним і ефективним методом. Принципово відмовитися необхідно від монологів, лекцій, краще замінити їх діалогами. Люди повинні брати участь у процесі.

А. С. Використання комплексного підходу (менторський супровід, супервізійна підтримка). Неперервний процес комунікації цих людей, що може бути прописано в програмі.

Н. Л. Найважливішим фактором успішного навчання є залучення сильних спікерів — власники успішних бізнесів, які можуть презентувати перевірений шлях; лідери ринку. Важливим є високий рівень експертності і практичні знання.

М. Ж. Інтенсиви як протизага, цікава протизага, ... щоденній, проте короткій (по годині), практиці. Одномоментні події краще запам'ятовуються, розбавляють буденність життя.

О. П. Поєднання теорії з практикою. Обіцянка практичних навичок може викликати зацікавлення, проте не кожен курс передбачає практичний розділ. Актуальні і офлайн, і онлайн форми.

О. Г. Проведення онлайн-лекцій в ефективній формі, особливо для висвітлення тих подій, які при іншому форматі неможливі для поширення, або ж для відвідин... Якщо беремо онлайн-форму, вона буває хороша, а буває нехороша. Тобто в онлайн-формі можна проводити тренінги, проводити і формат лекцій (онлайн чи офлайн), може бути ефективним при роботі з базовим нульовим рівнем (ази для громадських активістів, робота з інтернетом чи комп'юте-

---

ром). Найбільш ефективними є менторство і фасилітаторство — допомога людині самій скласти інформацію з різних джерел і доходити до власних висновків. Формалізоване навчання на застарілих джерелах є занепадом.

Зазначалось як неефективне та застаріле використання формалізованого, монологічного навчання, тривалих лекційних форм, надмірного теоретизування, трафаретності пропонованих методів для різних аудиторій.

Аргументи для мерії та міської ради щодо необхідності підтримати розбудову міської платформи/структури, яка надає навчальні послуги дорослому населенню

Відповідальні за розвиток Вінницької міської об'єднаної територіальної громади органи місцевого самоврядування (міська рада, мерія). Вони за своїми, наданими їм містянами, повноваженнями покликані організовувати, координувати, направляти розвиток громади, забезпечувати якомога більш повне задоволення потреб жителів міста. Висунута на часі швидкими змінами у світі праці і життя людей потреба в навчанні та перенавчанні дорослих відноситься до тих, що будуть забезпечувати успішність громади і благополуччя людей все більше. Тому надання аргументів міській владі відносно необхідності підтримати розбудову міської платформи/структури, яка надає навчальні послуги дорослому населенню, розглядались як значима задача проекту.

Експертне середовище від «третього сектору» запропонувало широкий перелік ідей, аргументів та кроків щодо діалогу з міською владою відносно НОД. Вони охоплюють як аргументи від принципів, так і аргументи цілком прагматичні. Виокремимо найбільш чітко сформульовані. Це звернення до розроблюваної зараз Стратегії розвитку міста «Вінниця-2030», включення в документ позиції по формуванню потужної платформи НОД стало б важливою іновацією. Позиціонування Вінниці як «міста змістів і нових ідей» було б підкріплене розробкою і впровадженням сильної платформи НОД. Цим міська влада підтвердила і свою прогресивність, і турботу про потреби всієї громади.

Л. Н. Нині є проект інтегрованого розвитку Вінниці, який приймають до 2030 р. Навіть у концепції 2020, було сказано, що Вінниця — це сильна громада і ми дбаємо про кожного. Можливо використати аргументом саме цю стратегію.

А. С. Продвинуте громадянське суспільство і продвинута влада мають бути поєднанням. Вінницька влада прогресивна і дружня до громадського сектору і до потреб саме громади. Тому при викладені достатніх аргументів можна сподіватися на рішення на підтримку нових програм щодо неформальної освіти дорослих.

М.Ж.: «Вінниця — місто ідей, місто змістів», тобто виправдання владою свої лозунгів. Взаємовигідні ідеї. Вигода для міської влади — це інноваційність, винятковість на мапі України, часткове мінімальне покладання обов'язків проекту на владу, максимальний піар.

Серед більш конкретних прагматичних пропозицій була ідея розробки конкретної проектної пропозиції з комплексним баченням розвитку міської платформи НОД та проведення громадського лобювання її перед міською радою і мерією.

В. Т. Владі насамперед треба показати зацікавленість громади: є різні аудиторії, які мають певні потреби, що можливо задовільнити людьми, які будуть працювати. Доречно задіяти також інші громадські організації, ініціативні групи тощо. Сильним варіантом є проектна пропозиція (комплексне бачення), оскільки у Вінниці є успіхи з центрами з неформальної освіти. Для того, щоб мати успіх, треба знайти нішу, яка у Вінниці незакрита.

С. Д. Перш за все потрібно мати підтримку міського голови, а також Департаменту освіти. Приміщення, орендна плата, комунальні послуги тягнуть бюджет вниз. Якщо міськрада дасть приміщення, відремонтує, допоможе обставити, це суттєво допоможе. Можна звернутися з проханням раз на місяць або раз на рік за бюджетом для освіти малозабезпечених категорій. Аргументом для підтримки може бути те, що людина, яка проходить навчання в цьому центрі, знайде себе в житті і почне отримувати гроші. Таким чином у Вінницькій громаді буде менше бідних і нещасливих людей.

Представники бізнес середовища робили наголос на економічних перевагах, які отримуватиме місто при розбудові ефективного простору неформальної освіти дорослих. Вона буде в змозі допомогти в розв'язанні низки гострих для міста проблем — нестача кваліфікованої робочої сили, гальмування із-за цього перспективних інвестицій в розвиток економіки міста, деяке виправлення недоліків нинішньої формальної освіти, відтоку з міста частини трудових мігрантів. Перспективним бачиться налагодження стійкого партнерства міської влади і бізнесу задля спільного сприяння формуванню ефективного комплексу неформальної освіти в місті.

Л. К. Тенденція до переформатування освіти з урахуванням надання виробничих професій співвідноситься з зацікавленістю міста, зокрема, в збільшенні сплачуваних податків, залучення інвесторів, будівництва підприємств. Існує проблема неvistачання робітників на потужних підприємствах. Якщо є групи, готові прийти сюди зі своїми грошима, у нас немає робітників. Ми хочемо інвестицій, усього ми хочемо, а що ми можемо запропонувати на ті інвестиції. Якщо ми не можемо навіть робочих місць забезпечити людьми, то хто вкладатиметься?

О. П. Нині під час навчання у вищих навчальних закладах знижується активність і зацікавленість студентів, спровоковану лояльністю викладачів через потребу в контингенті, що відображається в формуванні низької компетенції.

О. Л. Навички у сфері неформальної освіти можуть вплинути на відмову від масового виїзду на працевлаштування за кордон. Зацікавленість влади в отриманні поповнення бюджету через навчання охочих бізнесу і практичному створенню підприємства. Гарантією після надання освітніх послуг і надання всього необхідного для бізнесу є підписання довгостроково проекту, обіцянка виплати 10% від свого прибутку на неформальну освіту інших поколінь або підписання обіцянки про невиїзд за межі Вінниці, а також прийняття на роботу, забезпечення працевлаштування для людей з Вінниці.

О. П. Неформальну освіту має розвивати не лише міська влада, а й керівники організацій та інвестори, які зацікавлені в цьому. Потрібно зацікавити владу як партнера (надати чіткий план побудування і розвитку центру чи платформи).

О. Г. Найкраще показати владі необхідність освітнього закладу, розпочавши роботу самостійно в існуючих моментах. Саме це і стане аргументом, який значно візуалізує потребу.

Таким чином, проведені інтерв'ю з представниками міських установ та представниками громадянського суспільства дали можливість розкрити їх позиції відносно стану, проблем, перспектив та перешкод у розвитку неформальної освіти дорослих у Вінницькій громаді.

Розділ 3. СОЦІАЛЬНО-ВРАЗЛИВІ ГРУПИ ПРО ОСВІТНІ ПОТРЕБИ І НЕФОРМАЛЬНУ ОСВІТУ (ФОКУС-ГРУПОВІ ОБГОВОРЕННЯ)

Вкрай важливим є розвиток неформальної освіти для внутрішньо переміщених осіб, воїнів — учасників АТО/ООС, військовослужбовців, які постраждали у ході бойових дій, а також під час участі в операціях з підтримання миру і безпеки, які потребують реабілітаційних заходів у поєднанні з особистісним розвитком, професійною перепідготовкою, дорослих безробітних, людей з інвалідністю, людей поважного віку та інших категорій дорослих. Для ефективності її організації і якісного задоволення потреб клієнтів з цих соціальних груп, врахування їх специфічних особливостей, мотивацій, схильності до сприйняття тих чи інших методів навчання є невідмінною умовою.

Фокус-групове обговорення з ВПО

ВПО по чисельності серед Вінницької громади становлять відносно невелику частку — біля 8 тис. Вони пройшли і проходять через складні життєві обставини. За ними життєвий і професійний досвід до виїзду з територій, захоплених російсько-колаборантськими незаконними збройними формуваннями і досвід життя в статусі ВПО на Вінничині. Складні обставини вимагали і вимагають нерідко і сьогодні нових рішень, часто і нових знань. ВПО як і всі громадяни України мають право на забезпечення своїх життєвих потреб. Однією з важливих для різних представників ВПО є потреба в нових знаннях, нових компетенціях. Адже треба нерідко вирішувати проблеми, що раніше не стояли.

Учасники обговорювали питання як вписатися в нові умови життя, як забезпечувати в цих умовах себе роботою, заробітком, як не стати апатичним «страдальцем», а знайти нові смисли життя, як йти в ногу з часом, оновлювати свій багаж знань.

Осмислювалось питання, якою є взагалі потреба, інтерес ВПО до навчання новому. Висловлювались позиції про об'єктивну потребу в додатковому навчанні від 20 до 30%, хоча потреби в знаннях слід розділяти на професійні і для життєвих компетенцій в сучасному світі.

О. Тут можна розділити, є професійні навички, як треба опанувати, бухгалтерія, менеджмент, підприємницька діяльність, це я думаю буде завжди і цікаво всім. І є життєві навички, особливо це люди старші, вони зараз приїхали зі своїми дітьми. Багато хто з них неповністю інтегрувався і не працює, по догляду за дітьми і відчуває таку відстороненість від суспільства, самотність. І говоримо про потреби цих людей, вони не завжди формалізовані, висловлені, але вони однозначно є.

Усвідомлення цих потреб спостерігається далеко не в більшості.

О. Не всегда. Обычно, это просто рутина жизни затягивает, так что нету возможности поднять голову и оглядеться

Іг. Я бы предположил что около 1/3 переселенцев точно есть потребность в обучении, переквалификации, возможно больше, но кто-то думает об этом, а кто-то ...

Ір. Відсотків 20 хоче вчитись, 80 все устраює, повірте.

Обговорювалось, які групи в середовищі ВПО найбільш/найменш зорієнтовані на отримання якихось нових знань, компетенцій. Розповсюдженими були твердження, що це люди з груп більш зрілих вікових генерацій, особливо з технічною освітою.

Н. Я думаю, это люди 50 +-. Мне кажется, что дожил человек, все спокойно у него были планы, все под контролем, а потом когда нас вырвали из нормальной жизни, из зоны комфорта, то хотя бы это, пенсионный возраст далеко, но 50 уже на работу и не сильно берут, нужно как то подучится и доказать, себя презентовать достаточно, что может заниматься этой работой.

Підкреслювалось також потрібність додаткового навчання молодим, після вузу для добрання компетенцій для конкретної роботи.

І. Я б сказал навпаки, що це більше мають потребу молодшого віку, тому що у них недостатньо досвіду за жодною освітою, спеціальністю, якщо вони швидко довчать, то вони можуть швидко перекваліфікуватися без особливих втрат.

Ір. Жінкам після 30. Після декрету.

О. Думаю, что молодежи, вообще все возраста до 40 лет, это навыки софт скилс: умения планировать свою жизнь, разбираться чего мне не хватает, понимать куда мне двигаться. Которые нужны абсолютно всем, это навыки продаж, потому что 50% вакансий в Украине — это продажи и более того работать в той сфере, где навыки продажи и самоорганизации никому никогда не помешают.

Мова йшла про те, що об'єктивно важливими є такі курси, які б допомогли самоусвідомити людині її потреби, її можливості і задовольняти їх через активну позицію по використанню можливостей неформальної освіти.

У специфіці мотивації до додаткової освіти у ВПО зафіксовано дуже важливе — це бажання вижити в складних умовах.

О. Бажання вчитися, по-перше, — це вижити, в моєму випадку.

Інші мотиви відносяться до розповсюджених в усіх групах населення. Це — бажання краще жити, підвищити якість життя, матеріальний стимул, комунікація із людьми зі схожою життєвою ситуацією в рамках навчальних курсів.

О. Общаться потому что старшее поколение, потому что оно оторвано друг от друга, есть такая потребность общаться.

Оцінка стану можливостей задоволення потреб ВПО у Вінниці учасниками групи варіювалась від 3 до 4. Згадувались пропозиції, яким користувались, від Центру зайнятості, бухгалтерські, мовні курси в кількох громадських організація, ІТ-курси на комерційній основі.

Частина більш молодих учасників обговорення висловила позицію необхідності і готовності самим споживачам освітніх послуг оплачувати їх. При цьому підкреслювалась важливість співоплати від міської влади, від працедавців. Багато ВПО живуть в достатньо стислих матеріальних умовах і виділити скільки-небудь значну суму на додаткові курси не можуть.

Відносно того як організаційно, інституційно, краще забезпечити різні, додаткові потреби в освіті у Вінниці запропоновано оцінити оптимальність трьох підходів, 3-х форм.

1. Підтримка існуючих комерційних і не комерційних провайдерів освітніх послуг.
2. Створення спеціального центру освіти дорослих за підтримки міської ради, який і напрацьовує ті чи інші послуги, для різних груп людей.

---

3. Платформа освіти як консорціум, як об'єднання основних провайдерів, які пропонують свої освітні послуги, виходячи із запитів що є в громаді.

Підтримки ідея створення спеціального муніципального центру освіти дорослих в групі не знайшла.

О. Ну, наверное, спрос рынка — 3-я позиция, там, где уже готовятся кадры.

Н. Мне кажется, что если есть уже такие организации или какие-то курсы, которые этим занимаются, то поддержать их, новое не создавать. Еще что-то и опять дорого, а те что есть, может им как-то, может меньше налоги или чтобы дольше времени, или еще какие-то филиалы.

Щодо форм, підходів, умов запропонованих дорослим людям для підвищення їх знань і компетенції підтримку отримало наступне твердження.

А. При навчанні дорослих, должны быть тренинги, где есть возможность пообщаться и обговорить свой опыт. И организационно не слишком долго час — полтора, 2–3 раза в неделю либо комбинация, когда какой-то там тренинг на 3 дня, чтоб и обучение, и отдых, и общение.

Зверталась увага на бажаність додаткових онлайн матеріалів, яким би можна було закріплювати вже наявні знання чи додатково посилювати. Так як робить багато хто з просунутих провайдерів: крім безпосереднього тренінгу надаються ще додаткові навчальні матеріали, які людина може вивчити, закріпивши нові знання. Часто наголос робився саме на посиленому практичному компоненті в неформальній освіті дорослих.

Питання щодо існування запиту на речі, які б давали нові знання і компетенції по розумінню своїх прав, в тому числі юридичних, по розумінню того, як захищати свої права, як спілкуватися з органами місцевої влади, як писати їм інформаційні запити, як писати скарги, інші речі з сфери громадянської освіти, то учасники одногосно відповіли ствердно.

Всі разом. Буде. В любом случае, законы меняются часто, но в основном должны быть знания, потому что сколько людей нас отфутболивают из кабинета в кабинет. В этом хотя бы основные знания должны быть и хотя бы знать свои права и обязанности, для того чтоб можно было отстоять, а мы не приучены. Это очень важно, обязательно должно быть, это нужно. Это очень полезно для того, чтобы быть гражданином...

Фокус-група з людьми поважного віку

Люди поважного віку стають більш активними щодо бажання отримувати різні розвиваюче-освітні послуги після виходу на пенсію.

І. Я вважаю — по виходу на пенсію. Коли у тебе внуки підросли і ти вже не так важливий для сім'ї в плані дитини. Тоді у тебе з'являється бажання і можливість вийти кудись і приділити собі увагу. Ти розумієш, що тобі залишилося не так багато і ти не бачиш життя, у тебе була робота, діти, внуки, а тепер ти хочеш щось для себе зробити.

Більшу активність у дозвілля до змістовно проведеного часу через відвідування різних освітніх та оздоровчих заходів проявляють жінки.

Спонукають багатьох в поважному віці до соціально-активних занять, як вважають учасники дискусії, орієнтація на задоволення особистісних інтересів, на які раніше часу чи можливостей не вистачало та цікавість до нового взагалі, бажання щось пізнати.

Один з найбільш потужних мотивів в достатньо різноманітному спектрі мотивацій до активності людей «третього віку» — потреба спілкування.

О. Зараз дуже багато можливостей пізнавати щось нове самостійно. Якщо вдома в мене комп'ютер і телевізор, і телефон прогресивний, я можу там копатися цілими днями і без кінця пізнавати щось нове, але хочеться виходити в люди щоб спілкуватися.

Ю. Чтобы быть среди людей, быть активным.

Питання відносно того, яких саме освітніх послуг найбільше потребують люди поважного віку дало кілька позицій. Перш за все затребуваними називались — комп'ютерна грамотність, фізичні заняття для розвитку та підтримки здоров'я, послуги з саморозвитку людини (по інтересах, як хобі).

Оновлення професійних знань, на думку частини учасників, не має такого запиту, більшість вважає це вже не потрібним.

І. Каждый человек дождавшись пенсии хочет забыть об этом. Мне переучиваться и идти работать как-то уже не хочется.

Затребуваним є навчання відносно своїх прав та захисту своїх прав тоді, коли їх порушують на роботі чи в інших сферах.

О. Я хочу, чтобы меня не обманывали. Потому что, куда не идешь зарабатывать, только обманывают. Я бы хотела научиться, чтобы меня не обманывали. Законы больше знать.

Інші звернули увагу на так званих «молодих пенсіонерів» — військових, з правоохоронних структур, які значно більше можуть бути орієнтовані на професійне пере-

---

навчання чи освоєння нових компетенцій. Було згадано про кейс перенавчання офіцерів в кількох університетах Вінниці за підтримки європейських донорів. Правда, оцінка давалась низька із-за формального підходу і з боку організаторів, і з боку відвідуючих ці навчання.

С. Європейським союзом про програмі ТАСІС проводилось перенавчання офіцерів на «гражданські» спеціальності і була така група створена при Вінницькому сільськогосподарському інституті і входило кілька груп. ... Я отримав другий диплом — економіст з обліку та аудиту. Але ці знання були поверхневі.

Оцінили рівень задоволення потреб людей поважного віку в Вінниці, на які в них є попит, на «добре». Підкреслювали, що така ситуація у обласному центрі, а в районах, навіть ближніх населених пунктах ця сфера зовсім не розвинена.

І. Я бы 4 поставила. Винница в этом очень продвинулась. Я так считаю. Кто хочет, тот пощёт и найдет.

О. Я підтримую. У нас в Вінниці більш-менш для пенсіонерів, а для військових я дійсно бачу, що нічого не робиться.

Учасники називали кілька структур і організацій з якими мали досвід щодо отримання навчальних послуг. Їх перелік дуже короткий — Територіальний центр соціального обслуговування населення, ГО «Центр Поділля-Соціум», обласна бібліотека і. К. А. Тімірязєва. Інші структури, що надають освітні послуги їм невідомі.

Разом з тим, звучали нарікання на малу пропускну здатність тих організацій, в яких мали досвід отримувати різні послуги пенсіонери і відмови бажаним їм відвідувати (Територіальний центр, бібліотека Тімірязєва).

Щодо оплати послуг — абсолютна більшість за їх безплатне надання для ЛПВ. Комерційні послуги не розглядаються і неприйнятні. Правда, дехто із працюючих пенсіонерів і готовий був витратити певні кошти на додаткове навчання при умові забезпечення потім гарантовано роботою.

Л. ...при гарантованості, що тебе візьмуть на роботу, на робоче місце, тоді люди готові платити.

Підтримку у ЛПВ на дискусії щодо оптимальної організаційної форми розвитку простору соціально-освітніх послуг людям «третього віку» отримав варіант «створити певну освітню платформу, на якій пропонують багато різних структур свої пропозиції і в залежності від того, що люди вибирають, що їм цікаво, тоді їх запрошують і дають ці послуги».

І. Надо изучить сначала, чего хотят люди, кто пойдёт к ним, в каком количестве и в зависимости от этого набирать персонал, который будет отвечать. А если ты открыл кружок, а туда никто не хочет ходить. А им же заработную плату платить из средств города, то это глупо. Надо изучать.

Питання, які напрямки освітніх послуг в місті мають розвиватись в першу чергу, пріоритетно, в чому будуть зацікавлені люди третього віку, отримало таку основну відповідь.

О. Я так поняла, что освіта нам не нужна. Нам хочется больше отдыхать. Да. Мы уже наработались. Мы уже прошли через это все. Если молодёжи не всегда выходит найти работу, то что уже нам говорить?!

Л. Группы по интересам.

Рахуватися з певним обмеженням баченням частини людей поважного віку відносно освітніх послуг для них, особливо професійних, потрібно в будь-якому випадку і соціальним службам, і ОГС. Хоча не менш важливим є також відповідна інформаційно-роз'яснювальна робота про широкі можливості забезпечення різноманітних потреб особи і груп через НОД.

Фокус-група з учасниками АТО/ООС

На **фокус-групі з учасниками АТО** багато часу зайняла розмова про настрої, відчуття та переживання тих, хто повернувся з війни у мирне життя. Люди говорили про високий рівень стресу (**Є.** «не дай боже, хтось за спиною стане...»), про відчуття, що звичайні оточуючі тебе не розуміють, підкреслювали загальну байдужість до війни, до них від проживаючих у мирному місті. Звідси їх внутрішнє напруження, злість, боязнь зірватись в агресію, різка внутрішня реакція на різні неподобства в реальному житті (**Р.** *Стараюся сам бути не конфліктним, але ...сьодня на зупинці здоровий лоб курить, кажу, по перше, це ніззя і по 2-ге, кинув бичок прямо на цій зупинці. Але є відчуття — воно зараз того не стоїть, з ним конфліктувати, а так би прикопав би під тим асфальтом...*). Це напруження проривається і у відносинах у сім'ях (**В.** *Якщо стосовно сім'ї, зрозуміло, що якоесь виникають із за дрібниць, конфлікти виникають*). Присутні настрої повного розчарування, образи, розриву відносин з оточенням (**Є.** *По большому счёту, суспільству на нас плевать. Суспільство в першу чергу нас питає «льготы вже получил? А деньги получил? А землю получил?» І всьо, що їх інтересує, на етом всьо. В мене відійшли всі хто був, родственники.*) При цьому у багатьох — підвищене почуття відповідальності, неприйняття несправедливості.

Суспільство, громада, куди вони повертаються, зацікавлені в тому, щоб вони вписалися повною мірою в її життя, тому що люди більш відповідальні, люди активні, з підвищеним почуттям справедливості, бажанням порядку. Такий потенціал, який у них може бути, надзвичайно цінний для громади. Разом з тим, це люди на високому психологічному рівні напруження і питання, що треба людям, які повертаються звідти від громади в плані допомогти їм вписатися в інші реалії цивільного життя при всій його несправедливості і байдужості — дуже важливе для обох сторін.

Напрями, за яким може йти така підтримка, узагальнено сформулювали так: працювати з сім'єю, отримувати позитивний відгук від громади та знайти справу до душі.

***В. 1** — сім'я, вона підтримала весь період, що ми там були і зустрічає перша дома. Тобто, якщо потрібно працювати, то в том числі з сім'єю.*

2 — привітна громада, тобто вона визнає, приймає і допомагає. Допомагає не матеріально, ми не споживачі, ми навпаки — гордість України.

3 — знайти справу. Часто більшість міняє свою сферу діяльності до АТО. Ти вже не хочеш займатись тим чим займався до АТО, тому багато хто потім змінює роботу або залишається без неї... навчання — курси, воно дає подальше зростання, розвиток, ти відволікаєшся від тих спогадів, від того середовища, дає тобі розвиток.

Одна з проблем, яку висвітила дискусія, це погана поінформованість багатьох щодо різних аспектів переходу до мирного життя, а також щодо встановлених законодавством країни прав і норм соціального захисту та можливостей, які вони пропонують.

***В.** Просвітницька робота, треба роз'яснювати як самим ветеранам їхні права, так і тій чи іншій особовій, кадровій службі їхній.*

***Р.** На елементарному рівні, хлопці приїжджають і не знають куди піти, де ці зав'язки подати на землю, не знаємо чи получим, але куди піти...*

Після демобілізації часто виникають труднощі, не одразу можуть пройти становлення у суспільстві і знайти роботу. Тому надзвичайно важливо враховувати при залученні до навчальних програм специфіку людей даної групи. Їх проблеми адаптації — це їх травматичний досвід.

***В. К.** Это нет, потому что, во-первых, у многих ребят проблемы со здоровьем. Как бы кто ни говорил, но когда у тебя пять или сколько звуков в голове, которые круглосуточно и просто мешают нормально поспать или даже заснуть, то про какую можно нормальную работу говорить? Или когда нога ужасно болит или когда её нет, сначала нужно свыкнуться с тем что здоровье, как минимум, уже не то... Это хорошо если со здоровьем всё нормально.*

Здоровье — это, во-первых, а, во-вторых, война стирает все социальные рамки, которые у нас есть в обществе как таковом, социуме, просто стирает и показывает что что-то не то... они возвращаются и не понимают “А что тут происходит?”

Дуже значимою для багатьох ветеранів є забезпечення психологічною підтримкою. Проте часто звучала низька оцінка наявних послуг з психологічної реабілітації.

***В.** В нас на державному рівні є програма психологічної реабілітації. Там на 2 тижні чи на 3, їдеш в санаторій і працює психолог. Але, по 1-ше, її цю програму треба міняти, бо вона не дає результату. 2-ге, в нас немає фахівців психологів саме по роботі з ветеранами війни. Є загально трохи з дітьми, а саме з ветеранами немає, є по ходу зараз якісь курси.*

Визначена об'єктивна потреба багатьох ветеранів в зміні роботи, спеціальності, перекваліфікації на іншу професію. Однак в її задоволенні є багато перепон. Учасники дискусії говорили про незнання своїх перспектив при демобілізації (**Р.** «...а чим, я не знаю, чим я завтра буду за забором, в мене пенсія не світить»), про слабке усвідомлення частиною потреби в перекваліфікації в роботі, та про незнання більшістю, хто хотів би це зробити, того, як та до кого звертатись, які можливості. Це широке поле для діяльності і ОГС міста, і Центру працевлаштування, і органів влади.

***В.** Я скажу що є переважна більшість і є багато, хто хоче щось міняти, но не знає як. Значить, треба розказати, ти маєш таку можливість, це можна іти таким, таким чином, варіанти. Стосовно вже існуючих, які в нас є програм. Ми вже показали свою ефективність, наприклад, є «Мій досвід — моя перевага» — програма від міжнародної організації міграцій. На державному рівні є програма професійної адаптації, через центр зайнятості і органи соц-захисту, дають кошти на якісь навчання. Найбільш попитом користуються водійські курси, але це треба розширювати, ... треба робітничі спеціальності, треба комп'ютери, англійська мова і так інше, кому що цікаво, то вже вибере. Хай собі вибирають, але там недостатньо місць і завжди черга є. Воно користується попитом, курси, навчання, розвиток.*

Звучали від ветеранів нарікання на роботу Центру зайнятості. Претензії до вузької лінійки пропозицій на перенавчання, їх застарілість, не завжди дієвий супровід з наступним працевлаштуванням.

***Р.** Ну перенавчили і забули, правильно, просто бабки відмили, ось вам курси водія, курси перукаря, а дальше все одно це в більшості випадків як повезет, я правильно розумію...*

Дотична проблема — хто має платити за навчання, перенавчання, звідкіля мають фінансуватися освітні потреби учасників війни — від людини, яка здобуває додат-

---

кову освіту, від міської влади, бо все ж таки ці люди платять податки і підтримка тут мерією має йти чи від роботодавців, бо від них нерідкими є нарікання — не можуть нікого знайти на роботу. Відповіді різнопланові. Частина підкреслювала безоплатні можливості в рамках державних чи міських програм підтримки учасників АТО/ООС. Цікава інша точка зору — широке залучення працедавців.

***В. К.** Работодатель — это тоже очень интересный вопрос. С одной стороны было бы интересно, чтобы, всё-таки, работодатель, я с точки зрения такой больше бизнеса смотрю, потому что когда работодатель заплатит за человека обучит его и подпишет договор, к примеру, что тот потом отработает у него 5 лет. Во-первых, парню или девушке интересно, что он закончит и у него будет как минимум 5 лет работы — это уже хорошо и, во-вторых, человек, который учится, уже может узнавать специфику своей работы непосредственно и быть специалистом в этой узкой сфере, в которой он потом пойдет работать. Это, наверное, был бы идеальный вариант. Потому что когда бесплатно не так ценится, но многие ребята, к сожалению, не могут осилить свое обучение (из-за нехватки финансов).*

Найбільш прийнятні форми надання освітніх послуг в рамках НОД для учасників АТО/ООС називались змішані, поєднання онлайн занять з безпосередніми зустрічами.

***В. К.** Вообще лучше всего смешанные, как я вижу, сейчас интернет показал, что можно нормально преподавать в интернете — всё спокойно и всё нормально, сам это делал. Можно это делать, конечно немного преподавателю необычно и студентам, но это такое. И обязательно оффлайн встречи, даже если он где-то в районе, обязательно чтобы в какие-то периоды они собирались, видели друг друга, была живая коммуникация.*

З'ясовувалось, що може бути вирішальним для зацікавлення аудиторії військовослужбовців, учасників АТО, як цих людей залучити до неформальної освіти. Цікаві підходи запропоновано одним із АТО-ців, який сам багато навчався і зараз працює в рамках психологічної підтримки побратимів.

***В. К.** Выбирать лидеров формальных или неформальных в определенных группах и их затаскивать, только так. ...Ещё по неформальному обучению самое основное — это подход, желательно, чтобы преподаватели тоже были участниками боевых действий, тогда коммуникация намного быстрее наладится, намного. Или спустя несколько курсов, залучати выпускников к этому.*

У відповідях на питання, як було б сприйнято ветеранською громадою ініціативу міської ради по створенню в місті центру освіти дорослих, в якому були б запропоновані для потреб ветеранів різноманітні курси, навчальні програми, домінував

скепсис щодо ефективності такого підходу. Звучали судження, що це більше схоже не на позитивне розв'язання проблем ветеранів, а на чергову бюрократичну задумку,

---

Фокус-група з людьми з інвалідністю

Група активно обговорювала загальну картину стану потреб, інтересів, активності в середовищі людей з інвалідністю. Відносно частки тих, хто зорієнтовані на те, щоб вчитись, щоб отримувати щось нове, щоб шукати якісь нові сфери для свого самовираження, звучали різні твердження.

О. Конкретно я для себе назвав таку цифру — 70 на 30. 30 відсотків активних, 70 пасивних. І це при тій умові, що у нас у Вінниці поступово, з кожним днем інфраструктура розвивається і в місті щось робиться.

Л. Я насправді думаю, що відсоток менший, десь 20 і то я не впевнена. Причини не знаю, але знову ж таки ці всі фактори, які ми з Вами говорили попередньо, вони багато впливають на активність і на бажання вчитись. Навіть коли ми пропонуємо людям якісь можливості, то за них захоплюється дуже мало людей, одиниці беруться за це. Тому що тут же знову ж відповідальність, не тільки ти приходиш і навчаєшся, а потрібно десь і домашнє завдання виконувати. Тут потрібно багато часу і зусиль.

Спроба намалювати портрет активної людини з інвалідністю дала такий результат. Це здебільшого особа молодших вікових станів (18–35 років), частіше жінки, жителі міста, з розвиненою самосвідомістю, з психологічною установкою на те, щоб «повноцінно жити, а не існувати».

Перша теза, яка прозвучала відносно своїх потреб — недостатність інформації, відсутність доступу до інформації через непристосованість її до наявних у людей з інвалідністю обмежень (зір, слух тощо). Інформаційна доступність не менш важлива як доступність фізичного простору.

О. Не про змістовний план. Для того, щоб те, що говорилось зараз, саме перш за все, щоб людина з інвалідністю могла розуміти, чого їй не вистачає, вона має мати доступ до цієї інформації, до цих знань. Наприклад, якщо в людини порушення слуху, вона не може почути і побачити ці всі лекції, які там відбуваються. Якщо в людини порушення зору, вона чує, вона приходить, їй там не дадуть такий роздатковий матеріал, якісь класні штучки чи ще щось. Це може бути доступність як архітектурна, так і інформаційна, якщо такого не має, то люди не можуть сказати, що «мені не виставило якоїсь навички», вони не знають що їм не вистачило, бо вони не знають наскільки це все розширилось далі. Не завжди є доступність.

Другий момент, який стосується, з однієї сторони, професійних аспектів підготовки, а з другої сторони, тих речей, які потрібні людині для впевненості в собі, подолання страхів і адаптації в соціумі. Це так звані м'які навички — вміння подати себе, вміння планувати, вміння думати проєктно і таке інше.

О. ...що стосується неформальної освіти, людину треба навчити виступати, себе представити, людину треба навчити говорити. Тому що саме ці фактори, вони якось розташовують людей до тебе, звертають увагу людей до тебе, якось знищують твої страхи з приводу себе, з приводу того як я маю це зробити. Банальний страх говорити на співбесіді, це є перший крок до того, що людина не зможе працювати, людина не зможе себе реалізувати себе.

Піднято питання взаємозв'язку освітньої підготовки та бажання набувати нових компетенцій і подальшою можливістю працевлаштування. Для осіб з інвалідністю — це дуже болюча проблема. Серйозна для багатьох людей даної групи проблема — це отримання навичок фінансової грамотності для побутового комфорту, яка може вирішуватись через неформальну освіту.

Л. Взагалі я хочу сказати, знаєте, в мене така думка, що навіть коли в людини є можливість навчатись, то потім в людини не має можливості десь ці навички примінити. Тому що, говорили про ІТ компанії, якщо людина буде вчитись на ІТ курсах, а її потім не взяли, то мотивації далі вчитись не має. Один такий досвід, другий і ти приходиш на третій тренінг і ти приходиш просто, аби приходити. Якщо говорити про середовище наше,... то можливо десь фінансова грамотність, десь вмінти грамотно розпоряджатись фінансовими ресурсами, тому що ми говоримо про дітей, в нас навіть є не діти, а дорослі люди, яким 25+, а вони жодного разу в магазин самі не ходили і вони не знають навіть як правильно планувати бюджет, навіть особистий.

Розмова про те, що Вінниця має для задоволення освітніх потреб в інклюзивній освіті вивела на передній план проблему доступності.

О. Ну не має вищого навчального закладу в Вінниці нормального, доступного, жодного. Курси в більшості в недоступних будівлях, тому дуже обмежена можливість ходити кудись на курси. В більшості якісь онлайн або web.

Л. Або якісь проєктні і вони зустрілись в хабі або в «Квадраті». Це разові акції, а не постійні. Більшість, фактично процентів 80. Ось ці неформальні не є доступними фізично. Про формальні ми вже навіть не говоримо.

Учасники спробували оцінити рівень можливостей задоволення освітніх потреб для себе у Вінниці, починаючи з доступності, закінчуючи тематичними характеристиками. Багато хто підкреслював можливості, наявні у Вінницькій міській ОТГ у порівнянні з іншими містами країни. Проте загальну проблему не лише для Вінниці, для

всієї України, визначили як засадничу неготовність різних сервісів, що в освіті, що в працевлаштуванні, приймати людей з інвалідністю.

С. У нас просто неготовність різних сервісів, нехай в освіті чи в працевлаштуванні і т. д. приймати людей з інвалідністю.

Розкид оцінок виявився широким — від 1 до 4, частіше — 2–3 бали з 5.

А. Я поставлю теж 2. Тому що справді тут казати про доступність формальної і неформальної освіти дуже важко. Тому 2. Приведу на собі приклад. Я 5 років вчився на денній формі і я можу трішки ходити і мені в цьому сенсі було трішки легше. Але знову ж, ти кожен день на навчання на 5 поверх без ліфту, без нічого і постійно бігаєш по аудиторіям. Тому 2.

А. Я поставлю одиницю. Я реально дивлюсь на речі. Доступних навчальних закладів в нас реально немає. Якщо ти можеш заїхати на перший поверх окей, ти заїдеш в дві аудиторії на першому поверсі. Під тебе підлаштують навчання, всі пари перенесуть на перший поверх, добре, але не має туалету. Елементарні речі. Столова в підвальному приміщенні, університет в Києві «Україна», повністю підлаштований, столова в підвальному приміщенні і ти елементарно не можеш даже чаю попиту.

В якості позитивних прикладів структур і організацій в місті, з ким співпрацює Центр реабілітації «Гармонія», як базовий муніципальний заклад для людей з інвалідністю, було названо немало інституцій громадянського суспільства і Вінницьку міську раду. В список тих, хто здебільшого демонструє інклюзивні підходи в проведенні своїх заходів, ввійшли НДО «Джерело надії», Фонд громад «Подільська громада», «Наше Поділля», ГО «Центр Поділля-Соціум», Хаб «Місто Змістів», «Квадрат», «Артинов», «Чердак», а також міська рада через департамент соціальної політики і департамент кадрової політики.

Даючи оцінку якості тренінгів, семінарів, курсів, що відвідували учасники групи, вказували на переважання високоякісних послуг.

С. Можливо десь відсотків 70–80 було якісних. Тому що я теж, як сказали колеги обираю. Тому що я йду в ту сферу, якою я займаюсь і там все одно буде щось новеньке і цікаве.

Прозвучали пропозиції як краще забезпечити освіту людей з інвалідністю у Вінниці, що потрібно змінити, зробити в організаційному плані, в матеріальному плані.

Одна з основних тез, що звучала у багатьох, перейти від слів Міністерства освіти до виконання їх на місцях щодо інклюзивної освіти.

Л. Так. Почнуть робити на місцях. Нам скільки вже говорили, наказів було, щоб зробити університети доступними. Вони їх просто не виконують. Накази є, терміни є, але вони їх не виконують. Вони за 10 років не адаптували. Не має внутрішніх програм університетів, програм супроводу різних людей. Може там ментальне порушення, але ніхто не знає як адаптувати програму під цю людину. Не має внутрішнього відділу який займається такими людьми. Якщо прийде людина з інвалідністю, то вони знали, що людині на візку потрібно одне, а людині з порушенням зору інше. Не має таких програм. Ні в школі, ні в університеті. Ні програм, ні спеціалістів.

Пропонувались конкретні і досить масштабні речі, що засвідчує високий рівень осмислення учасниками проблем сучасної інклюзивної освіти.

О. Інформаційно-просвітницька робота безпосередньо директорів, начальників, тренерів курсів, викладачів університетів і т. д. Також навчання людей, які безпосередньо будуть супроводжувати, надавати допомогу, послуги по таких певних речах.

О. Ввести курс навчання в вищих закладах, такий який ми нещодавно проводили, дуже крутий курс. Ми проводили навчання асистентів дитини, це була апробація послуг. Ввести такий курс, як поводитись з людиною, дитиною з різними нозологіями. Тобто студенти пед. університету, соціальні працівники, психологи.

Л. Повна фізична доступність. Це ключове. Якщо не має фізичної доступності, в людини не має вибору, вона йде тільки туди, де є можливості. ...Якщо говорити про мене особисто, то це повна фізична доступність як формальна так і неформальної освіти і просто можливість прийти і не думати про те, чи люди будуть шукати інше приміщення, бо я захотіла прийти, чи люди будуть шукати де є туалет, тільки тому що я захотіла прийти...

Обговорено питання відносно того, як організаційно забезпечити кращий рівень пропозицій і доступності всієї сфери неформальної освіти у Вінниці. Озвучені три варіанти підходів. Перший, коли місцева влада, підприємці і інші стейкхолдери розвивають структури, які вже здійснюють діяльність у сфері освіти дорослих. Другий, створення спеціального муніципального інституту «Центру освіти дорослих», який був би під патронатом мерії. І третій варіант, це так звана неформальна освітня платформа, яка за підтримки місцевої влади об'єднує різних провайдерів освітніх послуг, і люди з різних середовищ обирають що їм цікаво.

Більшість підтримала третій підхід, широкої освітньої платформи.

С. Як на мене то перший і третій варіант є більш всього оптимальними. Їх не можна розривати. По друге, якщо ми візьмемо психологічно-соціальний

фактор, то створювати щось окреме, це означає закривати людину в певному середовищі, в якому вона так само перебуває. Тобто вона переходить з одного середовища в друге, вона бачить навколо себе певних 50 чоловік, тільки свого віку

Л. Я теж більше за третій, але в кожному з цих варіантів є щось хороше, якась родзинка. Якщо говорити про другий варіант, то є люди які будуть адмініструвати це все, займатись цим всім. Якщо платформа, то хтось захотів, хтось не захотів. В кожному є щось позитивне, але більш я до третього варіанту.

Змістовна і насичена дискусія в групі активних представників людей з інвалідністю дає можливість вичленити не лише основні настрої, мотиви та оцінки сфери освітніх послуг взагалі та неформальної освіти зокрема. Виразно проявилось в обговоренні кілька принципово важливих проблем, без вирішення яких суттєво покращити інклюзивну освіту в міській громаді не видається можливим.

Фокус-група з молодими мамами

Одна з найзмістовніших дискусій пройшла з групою молодих і активних мам. Більшість мала вже 2–3 дитини, дехто навіть 4, хтось знаходився в декретній відпустці, при тому, що у всіх одна-дві формальні освіти і достатньо різноманітний досвід долучення до освіти неформальної. Розуміння значимості постійного навчання, перенавчання, отримання нових компетенцій з самих різних спеціалізацій у членів групи виявилось дуже високим.

Т. Мій досвід показав, що якщо дійсно навчати людину протягом життя і готувати зокрема жінку, сім'ю до народження дитини ми врятуємо не одне покоління, коли ми вкладаємо зусилля в підготовку однієї жінки до народження однієї дитини, ми готуємо одразу вже декілька поколінь щодо їх здоров'я, щодо їх психологічної стійкості, і в це варто вкладати великі кошти я вважаю.

А. Вважаю що дуже важливий період — декрет, в цей період жінки найчастіше себе знаходять, бо є більше часу придивитися, зупинитись. Не просто працювати на зарплату, а я вже, в мене є дитина, вже сама думаю про те щоб щось таке організувати, щоб була змога у мам пізнати себе.

С. Шукаю себе, тому що у нас в планах подальші подорожі, переїзди і для мене важливо, щоб освіта мала призвичаюватись до будь-якої країни і я могла постійно навчатися, не прив'язуючись до міста. Для мене це важливо.

С1. З моментів навчання які мене цікавлять — тема підготовки мами до декрету, тому що я пішла одразу в роботу, я не зовсім знаю, що мене буде очікувати. Другий момент — ми коли з чоловіком знов повернулись... у Вінницю,

---

ми насправді проводили перший воркшоп разом з мамами, в ЕПАМІ, ... тому освіта мам паралельно разом з дітьми або можливість мами соціалізуватися — це, що дуже болить.

В обговоренні питання про місце освіти в житті молодих мам, яке займає і яке має займати, учасниці вийшли на проблему стереотипів, що побутують і в суспільстві, і серед багатьох молодих мам. Стереотипи архаїчні, дискримінаційні щодо жінок. Це необхідність нібито мамі сконцентруватись лише на своїй дитині/дітях і відсунути до інших часів власні потреби і власний розвиток. Що турбота про дитя, виховання дітей — завдання головне саме для жінки, а батько працює, забезпечує сім'ю, він не є рівним в плані догляду за дітьми. Руйнування таких стереотипів визнавалось необхідним і вкрай важливим.

І. Я хотіла сказати, що насправді у нас дуже багато стереотипів стосовно мами, яка народила, мами яка в декреті. Тому що існує така легенда, що мама яка народила — це жінка яка повинна сидіти в декреті. У нас це буквально — сидіти вдома, обмежуватись кухнею, дитячою кімнатою. Тобто пріоритет це дитина, дитина і ще раз дитина, потім чоловік, а вже освіта десь там. Якщо вона взагалі є у цьому списку. Тобто перша проблема — це руйнування цих стереотипів «мама у декреті». Оце дуже важливо.

О. Для мене теж стали такими вагомими ваші слова, що мама пішла в декрет і її життя закінчилося. Я не розумію цього, тому що в нашій сім'ї поява першої, другої та третьої дитини лягла як на мої плечі, так і на плечі мого чоловіка. Якщо чоловік в цей час може навчатись, підійматись по кар'єрних сходинках, то чому не можу робити це я? Обов'язки стосовно дитини, якщо це повна сім'я, повинні ділитися між чоловіком і жінкою.

А. ...я навчаюсь вже чотири роки підряд. Коли діти були менші, це все реалізувалось коли діти спали вдень, а в основному це ніч. А якщо це якась дійсно робота, то простіше на роботу відпроситись. Більше за все мене дратує в материнстві те, що треба відпрошуватись. Тому на якісь консультації, конкретні якісь задачі то це з легкістю можна чоловікові донести, що треба йти — це дійсно справа. А от навчання — це не настільки важлива справа, тому що воно офіційно одразу прибутку не приносить і що це зайве. Тому тут ідеш в жертву собі, навчаєшся вночі або десь денний сон, або якось викроєш час.

Вихід жінок з ролі зацикленої лише на догляді за дитиною мами, говорили деякі учасниці, пов'язаний з немалими навантаженнями і вольовим зусиллями жінки.

В. Я думаю що для мам з маленькими дітками треба створювати умови, щоб вони могли навчатися разом з ними. Тобто, якщо це оффлайн навчання,

в нас великий досвід є, що це дуже складно насправді, тому що жінка відволікається, бо в неї є і дитина — персональний об'єкт, якому вона має приділити час, і викладач, який старається і хоче стопроцентної уваги від цієї жінки. А вона не може її дати. Тобто це надскладний процес, але він дуже важливий, і дійсно те що сказала Аня. Я впевнена і підтверджую своїм досвідом, що період декретної відпустки — це можливість почути себе, відчутти — чи тим я займаюсь, чи не тим, чи хочу я далі цим займатись, чи не хочу. Чи може я зміню якийсь вектор свого навчання. Тому освіта для жінок, які народили дитину є дуже важливою.

Зацікавлена і відверта розмова пройшла щодо мотивацій і перепон для молодих мам, що стимулює і що стримує жінок в тому, щоб не зупинятися і весь час йти вперед, себе реалізовувати. Було сформовано достатньо великий список позитивних мотиваторів. Серед них повага від дітей, більш зрілий вибір напряму власного розвитку, порівняно з часом вступу до ВНЗ, отриманий результат і задоволення від нього і від того, що змогла досягнути цього.

І. Продовжуючи те, що сказала Світлана, повага від дітей, коли вони бачать, що мама розвивається і не лише повага а і власний приклад. Під час карантину це яскраво було видно по нашій сім'ї. Тому що дітки були не готові до дистанційного навчання їм було важко. Але, коли вони бачили, що мама навчається також дистанційно, що не просто слухає по телефону чи ноутбуківі, але і активно бере участь, відповідає.

А. Я хотіла саме сказати, що стримує в плані освіти — це фінансова сторона, що реально треба думати де брати ці гроші наприклад на навчання якесь нове і, знову ж таки, донести, що це дійсно важливо. Потім час теж стримує тому що викроїти його, щоб якісно повчитися це теж важливо. Плюс внутрішні відчуття, як це я вчусь зараз, а за дитиною треба дивитись, це ж кровиночка раптом з нею щось не так буде. Ці стереотипи теж стримують. А мотивує, однозначно, коли ти спробував щось, щось нове запустив собі в голову, якісь нові дії почав робити, тобі ти відчуваєш прилив енергії, якісь ресурси, які в тебе відновлюються, то оце самий кращий стимул, що ти реально реалізуєшся, ти навчаєшся, ти не зупиняєшся, не деградуєш.

Т. ...Суспільство досить не активно реагує коли жінка починає робити більш активні рухи в навчанні якщо це виходить поза межі сім'ї. Є обмеження, є несприйняття, є те, що у роботодавця або навчання, якщо жінка буде шукати, вона буде в останніх на позиціях пошуку роботи. Фрази «У Вас же діти, вони ж хворіють», її будуть понижувати і це буде значно знижувати мотивацію. Якщо в жінки є потужна за нею сім'я, яка їй скаже ми тобі допомаємо, жінка завжди знайде час, в неї буде ресурс, вона зможе ще поспати і вона не буде така втомлена, вигорена і виснажена.

При цьому присутні були переконані в можливостях, всупереч багатьом перепонам, досягати балансу між обов'язками матері дитини/дітей, дружини і власним саморозвитком. Попробували визначити частку таких жінок-мам, які орієнтуються на те, що декрет і своя дитина — це нові можливості і їх можна використати в тому числі для себе, для свого розвитку. Учасниці зафіксували тенденцію зростання доли жінок-мам цієї категорії. Відносно частки їх в загальній кількості — судження різні. Оцінки, базовані на власному колі спілкування, коливалися від 10–15% до 30–40%.

***А.** Я хочу сказати, що чим далі, тим більше мами включаються в це, є потреба щось вчити і розвиватись, тому що є все таки якийсь рівноправ'я. Жінка так само заслуговує на реалізацію. Чим далі тим більше. Але це абстрактні цифри, в моєму оточенні це десь відсотків 30–40 максимум.*

***І.** Я хочу сказати, що, на жаль, відсоток мам, які активні все ж таки дуже маленький. Я б сказала, що 10–15%. Згодна з Анечкою, що цей відсоток зростає, але все одно присутній страх серед мам, що не вдасться, часу не вистачить, фінансів не буде, не зрозуміють, не буде підтримки. Дуже багато таких страхів, які є перешкодами.*

***О.** В моєму оточенні це 20% максимум 25%. Чому так? Аналізуючи своє оточення, я розумію, що більшість жінок ідучи в декрет мали бажання продовжувати навчання. Що їх стримувало? Стримував їх тиск суспільства. Я це відчула на собі також. Тому що, якщо ти не сидиш дома з дитиною це означає, що ти погана мати, ти не приділяєш дитині часу. І жінка яка можливо десь слабша, не може відстояти свою думку, вона думає так я буду гарна мати, відсижу цих три роки вдома, виховую цю дитину. Тому мають бажання 80%, А реалізують лише 15%. І це лише тиск суспільства, тиск чоловіка.*

***С.** ...у мене тільки народилася дитина. Я не зовсім розуміла, що мене чекає і тому з 2-х місяців я почала працювати і це виснажило мене, сім'ю, дитину. Я відчувала б провину якщо я б не працювала. Хоча потім ми розмовляли з чоловіком і він казав, що в принципі я тебе не примушував. Але в мене було відчуття, що я маю. Я дуже шкодую, що я перші шість місяців просто спокійно не гуляла з коляскою. Я була на мітингах в навушниках, вночі я працювала, тобто я попала в іншу пастку.*

***В.** Я бачу що росте відсоток тих мам, які задумуються про освіту, які можуть собі це дозволити, які вчать тайм-менеджменту, розставляти пріоритети. Для мене це десь сьогодні 30%, які ставлять собі ціль і дозволяють собі це робити, а 70% тих, які ... не знають, що з цим робити. І з тих 70%, я думаю, відсотків 45 почувають себе нормально абсолютно. Вони три роки сидять і їм дуже добре. Вони кажуть: «Яка робота, куди бігти, нащо воно мені треба? Тут так добре. І чоловік її забезпечує. Але тут дійсно є ще важливий*

аспект — підтримка чоловіка в фінансовому плані. І в тому, що він буде дозволяти, тобто відпустити наповнити оцей свій світ.

Мами-учасниці поділилися власним досвідом — і вдалим, і не зовсім — свого руху до саморозвитку, до продовження освіти. Мотивація цього руху включала і бажання зробити свій внесок в матеріальне благополуччя сім'ї, чи з жорсткої необхідності, чи з якихось внутрішніх мотивів. Не вважаючи таку співучасть універсальною, що мали б поділяти більшість жінок-мам, багато з яких можуть просто бути щасливою мамою без додаткових навантажень для себе. Зробили наголос на деяких умовах, що роблять такий підхід прийнятним: фінансова стабільність сім'ї від чоловіка та його підтримка дружини в інших її бажаннях.

Учасниці досить повно і кваліфіковано описали, які саме конкретні освітні послуги, послуги по навчанню мам потребують. Зміст потреб виявився широким і достатньо специфічним. Звернули увагу на доцільність розвести ці потреби за кількома напрямками. Перше розмежування: потреби для власного росту і власного інтересу та потреби з фінансової необхідності. Наступне — потреби в нових знаннях та навичках на різних етапах материнства. Підкресливали необхідність послуг, які б знімали дуже розповсюджену проблему — материнського вигорання і депресивних станів.

І. Хочу сформуванати цей кейс потреб. Я слухала Світлану і зрозуміла, що є дві таких причини, чому мамі прагнуть в світ. Перша — це тому що мамі прагнуть саморозвитку, пізнати себе, щось нове. Друга — це фінансова сторона. Тобто буває таке, що мама хоче навчатись не тому, що їй це цікаво, а тому, що потрібно забезпечити себе, свою сім'ю, своїх дітей. Мені здається абсолютно два різних шляхи: коли ти хочеш і коли потрібно. З приводу освітніх потреб на етапі вагітності. Бо потрібно починати з цього періоду. Що потрібно? Навчити догляду за дитиною з позиції педіатрії, потім з приводу вигодовування дитини дуже мало інформації. Далі перша медична допомога — теж треба знати, бо у нас люди не знають як діяти правильно в цих ситуаціях, всі роблять «по старинке». Обов'язково психологічна складова, обов'язково червоні прапорці того, що мама виснажена. Щоб не було таких ситуацій — жінка випригнула з вікна, бо це дуже часта ситуація. ... Тому це дуже важливо. Найперше психологічна підтримка ще на етапі вагітності. Потім в перший рік — це якісь психологічні лайфхаки щодо життя з дитиною, і згодом, десь через півроку можна починати анкетування для мам з метою визначення хобі, того, чим мама може цікавитись. Після цього напрямку можна дати шлях для визначення — освіта просто в плані розвитку свого життя в суспільстві: тайм-менеджмент, як за собою доглядати, прививати корисні звички. Освіта в плані заробітку — можливі варіанти дистанційної роботи, наприклад для копірайтерів, блогерів і так далі.

А. Нещодавно проводили дослідження. Було опитано вісімсот респондентів, серед них мами дітей від нуля до трьох років. Опитування з приводу їх соціалізації в суспільстві. Результати були дуже цікаві. Одна з позицій, яку я просто зараз хочу наголосити — 80% мам визначили, що у них є материнське вигорання і певні депресивні стани, при яких вони навіть не усвідомлюють, що їм потрібна професійна допомога. Тобто, це такий значний показник. Багато хто казав, що вони зустрічаються з величезними труднощами в соціалізації на всіх етапах їх материнства. Вони найчастіше зустрічаються з явищем несприйняття їх і закриття їх в «мамських» обов'язках (кухня, дитина, дитячий майданчик), осуд суспільства. Жодних умов нема для того щоб мами, які годують груддю мали можливість десь навчатися без осуду оточуючих людей.

Т. Я пакетами буду говорити. Пакет — відповідальне батьківство, туди можна віднести все те, що Аня перерахувала. Єдина проблема, з мого досвіду — вагітні взагалі про це не думають. До них дуже важко достукатись, вони не розуміють, що це їм треба. ...Другий пакет — це навчання бізнесу. В цей пакет входить все, починаючи від того, які мої інтереси, як я можу на цьому заробляти, як я можу це розвивати, тобто все це теж в пакеті. Це як напрямок який ми можемо запропонувати жінкам, які сидять в декреті. Третій пакет — це, мені здається, медіа грамотність, тому що сьогодні в період надзвичайної інформаційної хвилі і величезної кількості інформації формуються певні стереотипи. І якщо ми не вміємо правильно розрізняти де фейк, а де конкретна, якісна, перевірена доказана інформація, то тоді ми теж будемо попадати в ту лавину. Тому для мене це отаких три спектри широких, які можна наситити різним змістом, але це має бути системним, що найважливіше.

Одна з учасниць дискусії запропонувала три пакети освітньо-навчальних послуг, потрібних всім мамам. Це — пакет відповідального батьківства, пакет навчання бізнесу як монетизації своїх вмінь та фінансова грамотність в цілому і пакет медіа грамотності як умова правильної орієнтації в інформаційних потоках.

Думки відносно того, що пропонує сьогодні місто Вінниця мали достатньо критичну направленість. Роботу з цією категорією жительок проводять лише деякі нечисельні ОГС. Міська влада тут підтримки не надає. Пасивно відносяться і не включені в розв'язання чисельних проблем материнства і батьківства чоловіки. Перераховувався цілий спектр з тих моментів, відсутність яких робить місто некомфортним для материнства. Обґрунтовувалась необхідність спеціальної програми в місті на підтримку батьківства, окремої інформаційно-консультаційної платформи для молодих батьків та коворкінгу для мам для систематичних соціальних ком'юніті.

Т. В нашому місті тільки громадські активісти цим займаються, безкоштовно, на волонтерських засадах. Постійно щось організовуємо. Свідоме батьківство — термін, який належить Валі безпосередньо, який вона ввела в наше

суспільство вінницьке. В цьому проекті працюють багато жінок, які мають власний бізнес. Тобто, у нас є громадська активність, і у нас місто яке ніби трошечки готове до цього, але дуже невеличкою частиною. Тільки частиною активних жінок. Чоловіки до цього відносяться досить пасивно, вважають, що дівчата знов щось придумують. Тобто порушення цього балансу — потреби жінок, відношення суспільства, відношення чоловіків до цього, як до якоїсь примх, а не до необхідності. Тут потрібна якась велика соціальна програма на підтримку саме батьківства.

Н. Має бути готовність чоловіків до того, щоб вони чули ці потреби. Ми говоримо про Вінницю. В чоловіків міста дуже низька інформованість. Я працюю 13 років в дитячій реанімації. І іноді доводиться спілкуватись з батьками, вони не завжди розуміють, що з жінкою відбувається після пологів, після грудного вигодовування. Я тримала в руках аналізи і бачила різницю показників гормонів у жінки до пологів, наприклад 40 одиниць, а у годуючої жінки ... — 34000 одиниць. Вона зовсім іншою стає.

А. Я скажу, що у нас в Вінниці багато чого немає. Немає куди дітей діти до двох років подіти, після двох уже відносно легше. ... Систематичні зустрічі мам дуже надихаючі, дуже приємно слухати історії жінок і розуміти, що це можливо, що це реально себе реалізувати і вчитись. Тобто ком'юніті зустрічі — це необхідно. Щодо навчання. Я теж вчилася дистанційно і їздила тільки в Київ на практику і так далі ми співпрацюєм. В Вінниці такого місця, де можна сісти і навчитися чомусь, я не зустрічала.

С. Далі, відсутність єдиного джерела, де були б перераховані події для мам, або події, які відбуваються для батьків. Часто я бачу блогерів в інстаграмі, які розповідають про те, що вже пройшло. ...Також відсутність коворкінгу для мам або чогось подібного. Наприклад, в Києві є таке забезпечення. Також систематичне соціальне ком'юніті.

Оцінка місту варіювалась від мам від 2 до 3 балів з 5.

В. Я скажу що інфраструктура просто так само дуже важлива і для освітніх послуг. Якщо буде створена інфраструктура, то жінки будуть йти навчатися. Але я скажу зараз з точки зору організатора таких навчальних послуг для жінок, які в декреті. Це надзвичайно важко. Мама, яка має дитину до трьох років — це така жінка яка не може бути впевнена на сто відсотків чи вона прийде, чи не прийде, тому що головне поле її уваги зосереджено на дитині. ... Це і про права, і про гендерну рівність, і про те, як себе почувати впевнено. Так щоб це було за підтримки міста, такого не має, тим більше, в плані системного навчання, також не виділяється ця цільова аудиторія як окремих компонент. Але це, знову ж таки, відповідаючи на потреби жі-

---

нок, тому що дуже мало жінок у Вінниці усвідомлюють, що вони ці три роки можуть навчатися... Це і про права, і про гендерну рівність, і про те, як себе почувати впевнено. Так щоб це було за підтримки міста, такого немає, тим більше, в плані системного навчання, також не виділяється ця цільова аудиторія як окремий компонент. Але це, знову ж таки, відповідаючи на потреби жінок, тому що дуже мало жінок у Вінниці усвідомлюють, що вони ці три роки можуть навчатися.

О. Чому двійка, тому що нема системності. Якщо б місто хотіло розвивати питання освіти жінок була б якась система. У нас є системність, коли ми будемо місто майбутнього, «моя Вінниця». Чому нема системності в цьому питанні? Нема системності, нема руху вперед. Це якісь точковий спалах активістів, волонтерів. А загалом місто нічого не робить. Якщо постукаєш, підтримають, а системи немає.

І. Я слухаю вас і думаю, може я в іншому місті проживаю. Дівчата, не все у нас настільки погано, як ви розповідаєте. Да, не п'ятірка, але трійка тверда. Мене наприклад жодного разу не вигнали з дитиною з жодного тренінгу з жодного курсу. Я закінчувала жіночу академію політичного лідерства, де були майбутні депутати і їх помічники. І я була з дитиною, я її годувала. Там жінки були зазвичай, але жодного разу мені не сказали, щоб я йшла звідти, бо я з дитиною. Я хочу сказати, що Вінниця не настільки погана у порівнянні з іншими містами. Вінниця себе позиціонує як місто дружнє до дітей, сім'ї, молоді, але просто почали вони зі сфери охорони здоров'я. До освіти, я вірю, що дійде...

А. Я сьогодні зараз мама, яка дуже активна, багато чого читала. Я в Вінниці шукала і не знайшла. Місту ставлю одиницю, Валі ставлю п'ятірку. Я завдяки Валі тільки знайшла себе, знайшла впевненість в собі, якісь знайомства, людей. Від міської ради, від Вінниці я ні одного слова, ні місця не чула.

С. Я хочу додати до того що Ірина казала, я хочу додати що ми зібрались тут не для того, щоб критикувати місто, ми тут живем і ми його любим, а для того, щоб воно стало кращим і ми зараз називаєм ті найгостріші болі, які ми відчуваємо. Так, місто прекрасне, може бути ще кращим. І ми кажемо, що чогось не вистачає. Я особисто кажу, тому що я бачила, бо я була у Львові, я бачила краплинками як було у Києві, Світлана бачила як в Англії і ми відчуваємо, що є дуже великий потенціал. Це перше. Друге те, що питання не лише біль мам, питання батьківства. Є мама, є батько у дитини і вони разом її виховують. І навіть важлива позиція міської ради не стосовно окремо мам, а окремо батьківства.

Щодо оплати навчання, жінки в переважній більшості вибирали орієнтацію на безоплатні тренінги, курси. Не так багато сімей з дітьми можуть виділити з сімейного бю-

джету кошти ще й на освіту мам. Хоча були твердження про існування такої готовності в частині сімей, які мають більш стабільний фінансовий стан. Висловлювались ідеї відносно бажаності ввести в практику в місті різні способи соціальної солідарності в справі підтримки бажання отримати додаткову освіту, такі як кредитування та фонди соціального підприємництва.

С. Якби забезпечували, наприклад, роботою і, щоб ці курси пройти безкоштовно, як колись було, а потім людина відпрацює ці гроші. Так як університети за кордоном працюють. Там береш кредит, навчаєшся, а потім два роки чи три ти маєш по цій спеціальності відпрацювати і виплатити ці гроші.

Т. На прикладі досвіду з роботою в АТО, соціальні підприємства, в які вкладалися, у них були створені фонди, що допомагали людині створити бізнес або певне навчання за який платить цей фонд і потім людини повертала в цей фонд, коли вже реалізовувалась працювала. А в жінку ніхто не зацікавлений вкладати, тому що дуже багато міфів, які пов'язані з тим, що в неї ж дитина. ... Якщо в сім'ї в цілому є можливість навчатися, взяти певний кредит під навчання під невеликий відсоток, або відшкодувати, або хтось по типу гранта заплатить за це навчання, і людина тоді це відпрацьовує — це розвиток в цілому сім'ї і це дає впевненість сім'ї, що вони можуть планувати наступне поповнення.

Дискутувалось питання як краще організаційно забезпечити різноманітні освітні послуги для мам в їх потребах. Із запропонованих трьох моделей знайшлися прихильниці всіх трьох. Підкреслювали наявність позитивних моментів в кожній. Пропонувався комплексний підхід з певним поєднанням різних форматів. Частіше підтримку отримувала модель інтегрованої платформи освітнього простору міста. Дехто відстоював необхідність включення міськради для створення конкретної організаційної структури для освітніх пропозицій всім верствам дорослого населення громади.

І. Я обираю комплексний підхід, тому що третя модель на даний час нібито найідеальніша, але це, я так розумію, лише онлайн? Якщо і онлайн, і оффлайн, тоді для оффлайн навчання потрібно організувати інфраструктуру, про яку ми говорили. А це все впирається в кошти фінансування, тобто потрібно забезпечити на державному рівні якусь програму фінансування саме інфраструктури. Якщо буде інфраструктура, всі інші організаційні моменти освітнього процесу вирішуються легко. З приводу платформи. Якщо це на постійній основі систематично, то це однозначно онлайн формат.

А. Ця платформа ідеальний варіант, тому що коли є конкуренція, тоді буде якість, тоді буде стимул робити якісний продукт, якісне навчання або обов'язково, час від часу, бо воно і набридає і складнощі якісь можуть бути, додати

якісь блоки навчання, якісь воркшопи, зустрічі, які наприклад в різних фірмах роблять раз в півроку, раз в квартал. Вони дуже надихаючі, але не систематично зустрічі робити. ... бізнес готовий співпрацювати, ...бізнес на це йшов для того, щоб отримати активну аудиторію мам... На рахунок трьох моделей — онлайн платформа з оффлайн зустрічами рідкими — це ідеально.

В. Для мене ідеально, коли був би створений центр для всіх категорій населення з відповідною інфраструктурою для діток, щоб туди прийшла молода мама з дитиною. І на базі центру існували б ще інші дві моделі. Підтримка провайдерів, які надають ці послуги через онлайн платформу, але на базі оффлайн центру, де мають відбуватися зустрічі. Це просто ідеальний варіант був би, і була б якість, конкуренція, співпраця.

Додатково висловились щодо пріоритетних напрямів надання освітніх послуг, які варто розвивати у Вінниці для аудиторії мам та для інших груп містян. Ще раз підкреслили необхідність розвитку в міському середовищі ідеї свідомого батьківства та напрями популярних на ринку праці перспективних професій поряд з підтримкою професійної реінтеграції тих, хто повертається після декрету до роботи.

І. Це дві категорії, як ми говорили. Перше — це сторона загального розвитку батьківства свідомого, щоб людина знала, як це бути батьками і так далі, це всі навколо оточення дитини. А друге направлення — це копірайтинг зараз дуже популярний. Ці всі медіа грамотності, просування якісь, товари продавати, про особистий бренд і так далі, ну і звичайно ІТ, і саме зробити акцент на онлайн варіанти заробітку.

Т. Я тут бачу декілька таких спектрів... Тобто люди, які набувають нову освіту і люди, які хочуть поглибити чи вдосконалити свою освіту. Навіть, якщо жінка була три роки в декреті і їй треба відновити свої знання, тобто реінтегруватися на ринок праці. І це можуть бути освітні проекти, пов'язані з її поверненням в свою ж професію, або здобуття нової професії. Спектр таких професій надзвичайно великий. Повинна бути якась підтримка з тестуванням чи психологічна якась підтримка. ... нам потрібно більш така профорієнтація на різні сфери, тому що не тільки будуть працювати інтелектуально, не тільки будуть працювати руками, там будуть потрібні якісь інші практики, будуть працювати з жінками. І знову з огляду на вдосконалення професійних якостей має бути навчання з абсолютною зміною професії.

Дискусія об'ємно окреслила специфіку даної соціальної групи, дуже важливої для майбутнього всієї громади.

Розділ 4. НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ, КРАЇННИЙ ТА МІСЦЕВИЙ ВИМІР

Успішний розвиток простору освіти дорослих на регіональному, місцевому рівні буде краще забезпеченим при синхронізації його принципів і політик зі стратегіями більш широкого порядку. Для Вінницької міської територіальної громади при розробці політики в цій сфері варто мати на увазі та враховувати напрацьовані підходи в Європейському Союзі та ті документи, що існують чи розробляються в самій Україні.

Європейський вимір бачення розвитку освіти дорослих

Європейський Союз розвитку неформальної освіти, навчання дорослих приділяє багато уваги. Концентровано роль та задачі, які покладаються на цей напрям побудови націленої в майбутнє «Європи, що навчається», формулюються Європейською асоціацією освіти дорослих (ЕАЕА).

Європейська асоціація освіти дорослих (ЕАЕА) опублікувала Маніфест про навчання дорослих у XXI столітті. Маніфест орієнтований на європейських, національних та регіональних політиків, щоб продемонструвати переваги навчання дорослих. Маніфест передає бачення ЕАЕА «Європи, що навчається» з усіма необхідними навичками, знаннями та компетенціями.

Оновлений маніфест ЕАЕА 2019 р окреслює проблеми, в яких освіта дорослих може відігравати ключову роль, її трансформаційні можливості, силу і позитиви навчання.

ЕАЕА пропонує об'єднати загальноєвропейські зусилля, щоб зробити один крок вперед, розвивати суспільство знань, яке може вирішувати виклики нашого часу. Це вимагає стабільних інвестицій зараз — на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях у сфері освіти дорослих.

Маніфест представляє дев'ять сучасних європейських викликів, які допомагають вирішити навчання дорослих:

Активне громадянство та демократія

Люди, які задіяні у освіті дорослих, більше беруть участь в житті суспільства, голосуючи, добровільно чи виконуючи активну роль у громадах. Освіта дорослих є інструментом розвитку критичного мислення.

Здоров'я і благополуччя

Дорослі учні ведуть здоровий спосіб життя і відчувають поліпшення самопочуття. Освіта дорослих сприяє особистісному розвитку та реалізації. Здоров'я наших суспільств залежить від навчання протягом усього життя.

Життєві навички для індивідів

Освіта дорослих змінює життя. Це відкриває нові робочі місця, створює шляхи до навчання, активізує художні пристрасті людей і будує нові соціальні мережі.

Соціальна згуртованість, справедливість і рівність

Освіта дорослих підтримує більшу соціальну мобільність і вирівнює суспільство. Навчання дорослих об'єднує людей з різних прошарків суспільства. Це сприяє демократії та соціальному миру.

Зайнятість і робота

Навчання на робочому місці є одним з ключових факторів участі дорослих у навчанні протягом усього життя. Освіта дорослих збільшує інновації та продуктивність працівників, підприємців та волонтерів — це робить компанії більш успішними.

Цифрування

Освіта дорослих допомагає подолати цифровий розрив і надає особам цифрові компетенції, які є ключовими для особистої реалізації, зайнятості, соціальної інтеграції та активної громадянської позиції.

Міграція та демографічні зміни

Громадянська освіта та міжкультурне навчання створюють інклюзивні суспільства та культури. Пенсіонери, які навчаються, більш активні, працюють довше і залиша-

ються здоровішими. Навчання між поколіннями дозволяє старшим і молодим людям отримувати користь від знань один одного.

Сталий розвиток

Освіта дорослих забезпечує компетенції, інформацію, дискусійні простори та творчість для розробки нових підходів, необхідних для сталого розвитку. Зміна парадигми можлива лише через критичних, свідомих та інноваційних громадян.

Освіта дорослих та європейська і міжнародна політика

Європейська та міжнародна політика освіти дорослих сприяє основним європейським та міжнародним стратегіям у сфері зростання, зайнятості, інновацій, справедливості, соціальної єдності, активного громадянства, зменшення бідності, зміни клімату, внутрішнього ринку, міграції, миру та багато іншого.

Ці виклики, зафіксовані Маніфестом для Європи, повною мірою значимі і для України. Більше того, в силу певного відставання і значно менших ресурсів нашої країни, нам слід значно активніше і творчо напрацьовувати власну стратегію та шукати новаційні, проривні способи прогресу в сфері неформальної освіти дорослого населення.

Український вимір розвитку НОД

Розвиток освіти дорослих в цілому, неформальної освіти дорослих, зокрема, в Україні на державному рівні до цього часу не унормовано. Окремі напрями регулюються ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про професійний розвиток працівників», «Про зайнятість населення», «Про місцеве самоврядування», «Про громадські об'єднання» та іншими. Це, звичайно, не сприяє ні забезпеченню операційної діяльності структур, організацій, людей в цій сфері, ні тим більше вибудові довготривалих політик на державному та місцевому рівні.

Тим не менше, в країні існує середовище тих, хто бачить необхідність державницького підходу до проблем освіти дорослих. Українською асоціацією освіти дорослих, за підтримки Представництва DVV International в Україні були розроблені різні проекти документів: Концепція навчання та освіти дорослих в Україні; Методичні рекомендації щодо розроблення стратегій з впровадження культури навчання та освіти дорослих на місцевому рівні та інші.

Готується проект **Закону України «ПРО ОСВІТУ ДОРΟΣЛИХ»**, який Міністерство освіти України запропонувало для громадського обговорення.

---

1 URL : <http://www.uaod.org.ua/proekti-dokumentiv-u-sferi-osviti-doroslih/>

Проект пропонує системний підхід до унормування важливої для перспективного розвитку країни і задоволення освітніх потреб дорослого населення сфери. Справа за законодавцями, а перед винесенням його на сесію Верховної Ради і прийняттям оголошене громадське обговорення його положень та наступна адвокаційна кампанія для донесення до «третього сектору», бізнесу, виконавчих органів влади, органів місцевого самоврядування і самих законодавців його ідей та положень — кроки в правильному напрямі. Це вдосконалив норми закону та сприятиме легшому проходженню в парламенті і наступній імплементації на державному і місцевому рівнях.

Звернемо увагу на деякі положення проекту, значимі для розробки політики сприяння розвитку НОД у місцевих громадах. В преамбулі вказується, що цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування освіти дорослих в Україні, створення умов для ефективної співпраці органів державної влади, інститутів громадянського суспільства, закладів освіти, роботодавців, інших заінтересованих сторін з метою забезпечення права дорослої особи на освіту впродовж життя, розвитку особистісних, громадянських та професійних компетентностей людини відповідно до її індивідуальних потреб, потреб суспільства, економіки і держави.

В 1-му розділі серед формулювань загальних положень звертає увагу стаття — Пріоритетні напрями освіти дорослих. Пропонується десять напрямів формування компетентностей.

Пріоритетними напрямами освіти дорослих є формування у дорослих осіб:

- нових та поглиблених професійних компетентностей, які відповідають сучасним і перспективним потребам ринку праці;
- особистісних, комунікативних та соціальних компетентностей, здатності здійснювати міжособистісну та соціальну взаємодію, розв'язувати конфлікти, конструктивно спілкуватися з іншими людьми;
- навчальних компетентностей, здатності до навчання і самовдосконалення впродовж усього життя;
- громадянських компетентностей, здатності відповідально і повноцінно брати участь в суспільному житті, розуміння соціальних, економічних та політичних процесів, закономірностей і тенденцій розвитку;
- здоров'язбережувальних та екологічних компетентностей, здатності планувати діяльність і діяти у спосіб, сприятливий для здоров'я людини, соціального оточення та навколишнього середовища;

- цифрових компетентностей, здатності користуватися цифровими технологіями для особистих потреб, професійної діяльності та навчання;
- підприємницьких компетентностей, навичок критичного та творчого мислення, здатності бути ініціативним і наполегливим, вміння співпрацювати з іншими людьми для вирішення спільних завдань, планування та керування проєктами, використовувати можливості для реалізації ідей;
- математичної компетентності, особистих знань та розуміння наукових технологій та інженерії, здатності розвивати та застосовувати математичне та наукове мислення;
- культурного самоусвідомлення та самовираження, розуміння та сприйняття загальнолюдських цінностей, здатності до толерантної поведінки в полікультурному світі;
- мовної та мовленнєвої компетентностей, здатності розуміти, висловлювати та інтерпретувати поняття, факти, почуття та думки в усній і письмовій формі, провадити конструктивний діалог та взаємодіяти з іншими людьми засобами рідної та іноземних мов.

В розділі «Управління у сфері освіти дорослих» одна із статей прописує, зокрема, повноваження і завдання органів місцевого самоврядування, які:

- реалізують державну політику у сфері освіти дорослих;
- сприяють розвитку мережі провайдерів освіти дорослих на відповідній території;
- забезпечують доступність та якість освіти дорослих на відповідній території;
- забезпечують виконання регіональних програм у сфері освіти дорослих;
- вивчають потребу у освітніх програмах для дорослих на місцях і вносять Кабінету Міністрів України пропозиції щодо переліку пріоритетних напрямків на відповідний рік для фінансування проєктів в сфері освіти дорослих;
- реалізують права і обов'язки засновника, передбачені цим та іншими законами України, стосовно заснованих ними центрів освіти дорослих;
- сприяють працевлаштуванню і соціальному захисту здобувачів освіти дорослих;

-
- оприлюднюють офіційну звітність щодо діяльності у сфері освіти дорослих у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
  - створюють умови для розвитку освіти дорослих на відповідній території, забезпечують її доступність для здобувачів.

Однією із нових інституцій відповідно до законопроекту має стати Національна рада з питань освіти дорослих — консультативний орган, який забезпечить вплив громадськості на формування державної політики у сфері освіти дорослих.

В статті — Органи громадського самоврядування у сфері освіти дорослих дається їм визначення, принципи створення і мету діяльності.

Органами громадського самоврядування у сфері освіти дорослих є конференції (форуми, з'їзди) представників провайдерів освіти дорослих, їх об'єднань на місцевому, галузевому та/або національному рівнях.

Органи громадського самоврядування у сфері освіти дорослих створюються на добровільних засадах за ініціативою організацій, що є провайдерами освіти дорослих та/або учасників процесу освіти дорослих з метою вирішення питань розвитку, забезпечення якості освіти дорослих, надання освіти (освітніх послуг) окремим категоріям дорослих осіб, у тому числі осіб з особливими освітніми потребами, інших питань, що стосуються освіти дорослих в Україні.

В розділі 4 — Провайдери освіти дорослих перераховуються можливі надавачі освітніх послуг дорослим. Слід звернути увагу на статтю — Центри освіти дорослих. «Центром освіти дорослих є провайдер або об'єднання провайдерів освіти дорослих — юридичних осіб, який (яке) надає освіту (освітні послуги) за більше, ніж однією освітньою програмою, і основним видом його діяльності є освітня діяльність у сфері освіти дорослих. Центри освіти дорослих створюються з метою забезпечення потреб у освіті дорослих територіальної громади, району, міста чи області.» Дана норма достатньо гнучка і дозволить різні моделі організаційно-інституційного оформлення ЦОД.

В цьому ж розділі прописано розуміння Програми освіти дорослих. Освітніми програмами є програми, зміст яких орієнтований на потреби та інтереси дорослих осіб, зокрема, у сфері їхньої професійної діяльності, розвитку особистості, громадянських компетентностей. Визначені типи програм освіти дорослих.

В окремій статті передбачено також механізми забезпечення якості освітньої діяльності провайдерів освіти дорослих.

Окрім того, законопроектом визначаються правові засади фінансового забезпечення освіти дорослих, у тому числі діяльності Фонду підтримки освіти дорослих,

основна мета якого — надавати фінансову підтримку провайдерам та здобувачам освіти дорослих на конкурсних засадах.

В розділі фінансово-економічні відносини та державно-приватне партнерство у сфері освіти дорослих вказується, що фінансування освіти дорослих здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством. Передбачено створення Фонду підтримки освіти дорослих, який буде координуватись Міністерством освіти.

Прогресивний підхід закладено в статті — Державно-приватне партнерство у сфері освіти дорослих. Державно-приватне партнерство у сфері освіти дорослих здійснюється на основі договорів між органами державної влади та приватними партнерами.

Таким чином, проект закону «Про освіту дорослих» є достатньо серйозним напрацюванням, де акумульовані багато прогресивних ідей з міжнародного і українського досвіду, і може стати при прийнятті Верховною Радою корисним в розбудові простору неформальної освіти дорослих в громадах.

Для України в найближчих перспективах — прийняття профільного закону, розроблення плану дій з освіти дорослих, який має бути інтегрованим у стратегічні державні освітні програми і програми подолання бідності, зубожіння населення, а також інші пріоритетні соціально-економічні плани і програми.

Нормативні підходи до освіти дорослих у Вінницькій міській раді

Із 55 цільових програм, розміщених на сайті Вінницької міської ради, лише дві можуть вважатися безпосередньо пов'язаними з освітою дорослих:

Програма розвитку освіти на 2013–2020 роки і Програма «Муніципальний університет підготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування Вінницької міської ради». Остання відноситься до інститутів формальної освіти, оскільки передбачає обов'язковість періодичного підвищення кваліфікації для посадовців і видачу формального документу про її проходження. В Програмі розвитку освіти, прийнятій ще в 8 років тому і дія якої в 2020 році закінчується, освіта дорослих не виділена як окремий значимий напрям розвитку міського освітнього простору і зустрічається як елемент в інших напрямках. Вона не могла бути тим нормативним документом міської влади, який реально сприяв формуванню простору НОД.

Кілька інших програм в місті мали деяке дотичне відношення до неформальної освіти дорослого населення певних цільових груп. Це Програма сприяння соціалізації, реабілітації та працевлаштуванню учасників антитерористичної операції

---

2 URL : <https://www.vmr.gov.ua/TransparentCity/Lists/Vinnytsia2020/ShowContent.aspx?ID=14>

Вінницької міської об'єднаної територіальної громади на 2017–2020 роки, Програма цифрового розвитку на 2018–2022 роки, Програма «Громада за рівність» щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2023 року». До них можна ще віднести Програму надання фінансової підтримки громадським організаціям на реалізацію соціально — культурних проєктів у м.Вінниці.

Скільки-небудь значимого впливу на НОД в місті вони не справили. Тому сам розвиток здійснювався в основному спонтанно, інколи хаотично і більше базувався на ініціативних діях міської влади та на самоорганізації й ініціативі ІГС і в меншій мірі бізнесу. Створені в останній період міські громадські платформи та комунальні заклади для обслуговування певних соціально вразливих груп функцію просвіти чи навчання мали як додаток до основних.

Ситуація можливо зміниться в сторону системного і комплексного підходу до сприяння організації міського освітнього простору НОД в ближчій перспективі. Це може бути пов'язано з розробкою, громадським обговоренням та прийняттям нової інтегрованої **Стратегії розвитку «Вінниця 2030»**. Проєкт документу, з яким можна було познайомитись на даному етапі, має видимі позитиви щодо питань розвитку освіти дорослих.

Зокрема в Плані реалізації «Концепції інтегрованого розвитку м. Вінниці 2030» виділені низка стратегічних проєктів, що мають прямо сприяти розвитку НОД.

Можна виділити кілька з них. Стратегічний проєкт V1P2 — Забезпечення сучасних умов для надання якісних освітніх послуг різноманітним соціально-віковим категоріям населення, запровадження нових навчальних програм для реалізації власного потенціалу громадян. Його метою визначено розвиток мережі закладів різних форм власності, що надають освітні послуги мешканцям Вінницької міської об'єднаної територіальної громади всіх соціально-вікових категорій, та створення в них нового освітнього простору шляхом забезпечення доступності та якості надання освітніх послуг

Серед проєктів візії V2. Конкурентоспроможне українське місто — Стратегічний проєкт V2P19 — Створення центрів перекваліфікації кадрів задля нарощування людського капіталу міста. Мета — задоволення потреб динамічної економіки міста та спеціалістів, професії яких втрачають актуальність. Передбачає розвиток і промоцію освітнього кластеру міста. Запланована поява бізнес-школи у Вінниці. Формування центру бізнес-освіти на території міста із залученням авторитетних стейкхолдерів. Впровадження і розвиток креативних рішень з розвитку управлінців. Створення Центру перепідготовки кадрів згідно плану — 2020–2021 рік.

---

3 URL : <https://www.vmr.gov.ua/TransparentCity/Lists/Vinnytsia2020/ShowContent.aspx?ID=14>

Не забутий напрям громадянської освіти. Стратегічний проєкт V5P44 — Створення муніципальної школи громадянської освіти — націлений на підвищення рівня освіти, обізнаності жителів міста, залучення їх до участі у громадському житті.

Є також проєкти розвитку цифрових послуг для громадян міста, в який включене навчання дорослого населення цифровим компетентностям.

Відмітимо окремий напрям сприяння розвитку і співпраця міської влади з громадянським суспільством, який також позитивно впливатиме на обсяг, різноманітність і якість освітніх послуг в сегменті НОД.

Однак при цьому чіткого виокремлення в якості одного з стратегічних проєктів — створення потужного інтегрованого простору неформальної освіти дорослих в Стратегії немає. Хоча важливість і бажаність цього для більш оптимальних умов розвитку НОД у міській громаді витікає і з європейських нормативних документів, і з перспектив унормування даної сфери в Україні. Внесення такого стратегічного напрямку розвитку громади в Стратегію стало б прямою підставою для розробки на наступні роки окремої цільової комплексної Програми сприяння формуванню міського простору освіти дорослих з відповідним фінансовим забезпеченням.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Завершений прикладний аналіз проблеми дозволив отримати достатньо повну багатоаспектну картину щодо освітніх потреб та неформальної освіти дорослих у Вінницькій міській територіальній громаді. Використані дослідницькі інструменти дають чотири зрізи проблеми — громадської думки вінничан, експертного бачення ситуації зі сторони ОГС та міських структур, позиції п'яťох соціальних груп через фокусовані обговорення та нормативного забезпечення досліджуваної сфери. Кожен зріз має свою специфіку і жоден окремо був би недостатнім. Лише їх поєднання забезпечує більш об'єктивне бачення ситуації в конкретній територіальній локації. Таке узагальнене бачення можна вкласти в деякі наскрізні інтегральні висновки.

Всі інструменти аналізу фіксують об'єктивно існуючу і досить актуальну потребу в неформальній освіті і додатковому навчанні та перенавчанні дорослого населення громади. Її існування обумовлюють багато факторів — від глобальних швидких трансформацій в світі праці і життя до місцевих потреб забезпечити перспективний розвиток громади. Сюди ж відносяться накопичені відставання в сфері освіти та підготовки кадрів, наявні слабкості української освіти формальної. Додамо значимість задоволення інтересів членів громади як запорука легітимності місцевої влади.

Заявлений при опитуванні достатньо високий рівень включеності жителів міста в отримання додаткових знань та компетенцій говорить про позитивну тенденцію долучення вінничан до освіти впродовж життя і міг би бути підставою для задоволення. Проте погляди експертів та представників 5 груп з особливими потребами не зовсім корелюють з цими даними. Часто стверджувалось про недостатню залученість містян до навчання і перенавчання. Таким чином, проблемою лишається усвідомлення необхідності активно включатися в отримання нових знань і навичок для значної кількості людей.

Підготовка, розгортання та реалізація в широких масштабах компанії для дорослого населення по пропагуванню необхідності, корисності і приємності долучатися до освоєння нового, до додаткового навчання сприяла би перетворенню для значно більшої частки жителів міста неперервної освіти в значимий елемент стилю життя, а громади — в ту, що навчається. Проведення інформаційних кампаній щодо соціальних гарантій і прав громадян на додаткову освіту, подолання стигми й дискримінації соціально-вразливих груп (соціальна реклама — буклети, відеоролики).

Така інформаційно-просвітницька кампанія могла б бути побудованою на виявлених основних мотиваційних спонукках отримувати дорослими додаткову освіту і мала б враховувати причини незадіяності багатьох вінничан в будь-яких формах навчання.

Серед сильних сторін проявленої ситуації в громаді щодо НОД можна назвати наступні:

- наявність ядра організацій, що мають значний досвід роботи в регіоні, що орієнтуються в соціально-політичній ситуації і мають сильні амбіції до участі в реалізації проектів в сфері освіти дорослих, підтримки незахищених категорій населення на рівні міста;
- наявність в середовищі представників міської влади персон, орієнтованих на конструктивну взаємодію з ОГС та готових надавати підтримку;
- велика кількість точок громадянської активності, в перспективі здатних еволюціонувати в стабільні організаційні структури для системної роботи в сфері НОД;
- наявність в місті кількох сильних інституцій — комунальних закладів з відповідною спеціалізацією в наданні соціально-освітніх послуг.

Опора на них при проведенні політики змін в сфері НОД важлива.

Серед слабких сторін наявної ситуації:

- ослаблення горизонтальної і вертикальної взаємодії як всередині сектора, так і щодо зовнішніх майданчиків розвитку НОД в країні;
- слабкий інституційний розвиток, дефіцит необхідних навичок в сфері менеджменту, управління взаємодіями з партнерами і контрагентами серед частини ОГС;
- недостатнє включення місцевого бізнесу та бізнес-асоціацій в розвиток освіти дорослих, в навчання і перенавчання працівників, що ослаблює можливості інтенсивного економічного поступу громади;
- відсутність чітких стратегій діяльності, високий рівень залежності від поточної ситуації та впливу кон'юнктури. Карантин виявив слабку в цілому готовність діяти в умовах, що змінилися.

При розбудові міського простору НОД результативність буде досягнута за умов концентрації зусиль на виявлених слабких ланках нинішнього стану. Це стосується наявної інфраструктури, яка має перекося щодо задоволення освітніх потреб різних груп населення. Більшою мірою це стосується обмеженості пропозицій і можливостей для категорій населення 35+. Громадяни середнього віку та люди поважного віку все ще чекають значно більшої уваги до своїх освітніх потреб. Всі стейкхолдери мали б пропрацювати можливості мінімізації дії двох з трьох основних виявлених перепон в отриманні додаткового навчання:

- фінансової неспроможності;
- недосяжності такого навчання для частини людей в територіальному вимірі.

Важливим напрямком змін повинна стати гармонізація векторів очікувань ОГС, населення, бізнесу і місцевої влади щодо змін в сфері НОД. Як демонструють результати дослідження, місцева влада, бізнес та громадські активісти нерідко розходяться в оцінці пріоритетності та важливості напрямків реформування даної важливої для громади сфери. Досягнення більшої єдності у визначенні пріоритетів — те, що дозволить створити основу для оздоровлення процесів взаємодії і комунікацій. Багатообіцяючим для цього було б створення у місті органу громадського самоврядування у сфері освіти дорослих (конференції, форуму) представників провайдерів освіти дорослих.

Проблеми для неформальної освіти, що вийшли на передній план в ситуації епідемії коронавірусу і карантинних обмежень, при видимій тимчасовості, виводять на довготривалі зміни в системах і офіційної, і неформальної освіти. Місто має бути краще підготовленим до неминучих змін. Це стосується нормативного, матеріального, інфраструктурного, технічного, методичного аспектів. Координаційна робота від органів міської влади, від бізнес асоціацій, провайдерів освітніх послуг та від організованого громадянського суспільства дозволила би пройти цей період з меншими втратами і вийти на нові можливості.

За оцінками представників досліджуваних соціально-вразливих груп щодо освітніх потреб та їх задоволення через неформальну освіту, міський простір, при всіх його позитивних характеристиках, має ще великі резерви покращення ситуації в цьому напрямі. Для ефективності організації і якісного задоволення потреб клієнтів з цих соціальних груп врахування виявлених специфічних особливостей, мотивацій, схильності до сприйняття тих чи інших методів навчання є неодмінною умовою.

Змістовне наповнення послуг по навчанню/перенавчанню дорослих вінничан потребує серйозного аудиту. Варто, зокрема, переглянути програми міської ради, діяльність комунальних структур, що можуть надавати освітні послуги, проєктні напрями «третього сектору» на предмет осучаснення освітніх пропозицій, переорієнтації на очікування роботодавців та прогнозу перспективність пропонованих компетенцій.

Виявлені вузькі місця в залученні місцевого бізнесу до розвитку сучасного простору НОД в громаді обумовлюють необхідність створення механізмів і стимулів для сприяння більш активному інвестуванню місцевого капіталу в цей напрям. Заявлена з боку міської влади підтримка таких проєктів від бізнесу стала б хорошим сигналом для останнього. Безпосереднє залучення роботодавців чи їх бізнес асоціацій до визначення напрямів навчання/перенавчання працівників в центрі зайнятості, в освітніх проєктах міжнародної технічної допомоги також сприятиме підвищенню якості пропонованих освітніх послуг та ефективності віддачі.

Забезпечити сприяння впровадженню механізму соціального замовлення в місті на освітні послуги для дорослих — посилення потенціалу, компетенцій ГО для виходу на ринок соціальних послуг, як постачальників освітніх послуг, особливо ГО, які працюють в сфері інклюзії, з ВПО, з людьми поважного віку.

Позитивно вплинуло б на ситуацію створення майданчиків для обміну досвідом (на кшталт ведення груп свідомого батьківства, вивчення практики кейсменеджменту тощо), запровадження проєктів інституційної, менторської підтримки ГО, що надають освітні послуги, але не володіють навичками самопрезентації своєї діяльності, адвокації.

Створення хабу-професій / навчально-творчої лабораторії / експериментаріуму для виведення профорієнтаційної роботи з різними групами дорослих на якісно новий рівень.

Корисним для проектування власного міського простору НОД буде вивчення досвіду такої роботи в інших містах України, що активно освоюють даний напрям. Варто налагодити тісну співпрацю з основними майданчиками в країні, що спеціалізуються на просуванні НОД (УАОД та інші).

Можливий вибір оптимальної організаційно-інституційної форми підтримки розвитку НОД у місті міг би орієнтуватись на існуючі в Україні практики та врахувати розроблений проєкт Закону «Про освіту дорослих».

Перспективні новації при стратегуванні розвитку Вінниці до 2030 року були б посилені при внесенні в підготовлювану Стратегію окремого стратегічного пріоритету — розбудова інтегрованої та сильної, орієнтованої на перспективу міської платформи неформальної освіти дорослих, в якій були б об'єднані зусилля міської влади, бізнесу та громадянського суспільства. Конкретним втіленням реалізації даної стратегії стала б розробка цільової комплексної міської Програми розвитку НОД.

Проблемою залишається відсутність спеціального Закону України «Про освіту дорослих», який зміг би забезпечити нормативні умови та стимулюючі інструменти ефективного розвитку просторів освіти дорослих в громадах на місцевому рівні. Його прийняття в 2020 році може стати сильним фактором системного підходу в державній політиці розвитку освіти дорослих. Заслугує повної підтримки підхід, при якому передбачені в законі «Про освіту дорослих» фінансові важелі підсилюються внесенням змін до Бюджетного та Податкового кодексів України щодо підтримки освіти дорослих. Таке комплексне закріплення правових норм, направлених на вдосконалення системи фінансування освіти дорослих, забезпечуватиме гарантоване фінансування даного напрямку.

Постає потреба для міської влади та інших заінтересованих представників громади створення робочої групи для розробки концепту розбудови міського простору освіти дорослих, підходів до створення Центру освіти дорослих.

Додаток

10 ключових компетенцій XXI століття: чому вчити і чому вчитися?

Відомий проект «Атлас нових професій» зосередився на змінах в професійній діяльності в найближчі 10–20 років. Освіта дорослих повинна готуватись також до цих змін. Узагальнені результати потреби навчання тим компетенціям, які будуть за-требувані суспільним виробництвом і визначатимуть життєвий успіх людей, лаконічно представлені тут.

Компетенція 1. Системне мислення

Сьогодні для успіху в роботі недостатньо володіти знаннями або добре бачити свій «шматочок ланцюга». Необхідно переходити до мислення, яке б охоплювало систему цілком, формувало ці системи з окремих елементів і дозволяло бачити те, як конкретні зміни впливають на сукупність ключових процесів. Від фрагментарного сприйняття ми рухаємося до роботи з системами, вибудовування і підтримці зв'язності в роботі.

Компетенція 2. Міжгалузева комунікація

Все більше професій і проектів виникає на стику декількох дисциплін. Для вирішення багатьох завдань потрібні люди, котрі розуміються одночасно в кількох областях знань. Вони можуть створювати несподівані, унікальні, проривні рішення. Даний навик також дозволяє швидше вчитися, брати найкраще з різних областей... Спеціаліст по великим базам даних в HR — одна з професій майбутнього. Для неї потрібно буде як знання математики, IT-систем, так і розуміння ключових аспектів роботи з персоналом. Фахівці з управління брендом роботодавця теж працюють на стику двох сфер — комунікацій і управління персоналом. У майбутньому потреба в міждисциплінарних підходах і рішеннях буде тільки рости.

Компетенція 3. Управління проектами та процесами

Проектне управління стає все більш поширеним підходом в усіх сферах суспільного життя, тому необхідно буде мати компетенції, що дозволяють відповідати не тільки за свою роботу і виконання певних завдань. Спеціаліст будь-якого рівня сьогодні може виявитися в ролі людини, яка має відповідати за проект. Навряд чи необхідно буде проходити сертифікацію, але розуміння принципів,

---

підходів і навички їх застосування на практиці потрібні будуть все більш широкому колу співробітників.

Компетенція 4. Робота з ІТ-системами

В майбутньому ми повинні освоїти різні ІТ-системи, які систематизують нашу роботу і процеси. Володіння ІТ-системами стане обов'язковим як навик роботи в MSOffice сьогодні.

Компетенція 5. Клієнтоорієнтованість

Все більше число компаній розвивають у співробітників вміння слухати і чути один одного. Сучасний системний адміністратор повинен вміти пояснити «чайнику» основи роботи і зробити це коректно і ефективно. Кадровик повинен швидко оформити всі документи, а бухгалтер — забезпечити необхідні розрахунки і виплати. І для всього цього потрібно буде вміти не тільки зробити це, але і правильно зі своїм — внутрішнім або зовнішнім — клієнтом поспілкуватися. Так що ставка на емоційний інтелект як і раніше актуальна.

Компетенція 6. Робота з людьми і робота в команді

Процеси стають настільки складними, що без роботи в команді вже неможливо буде виконати більшість завдань. Частина компаній вже взяли курс на розвиток емпатії та навичок роботи в команді (куди можуть входити як ті, кого «хочеться обійняти», так і набагато менш близькі за духом товариші), даний напрямок залишиться в «лідерах» не лише корпоративного навчання.

Компетенція 7. Робота в умовах невизначеності

Вміння працювати в ситуації, коли постійні тільки зміни. На щастя, у представників покоління Y цей навик вже сформований. Невизначеність для них комфортна, і вони легко з нею справляються. Ну а ми — X — будемо вчитися любити невизначеність і її «чорних лебедів».

Компетенція 8. Мультикультурність і відкритість

Diversity — головний тренд в світі великого міжнародного бізнесу. Виявилось, що якщо на проблему дивитися з різних позицій, то ймовірність знайти нетривіальне рішення в рази вище. Але це вимагає відкритості розуму, вміння слухати і чути альтернативні ідеї, сприймати їх, бути гнучким. Оскільки найкращі ідеї можуть народитися в різних куточках світу, в команду слід включати представників різних країн і культур. Буде потрібно вміння знаходити мову з іншими людьми, приймати їх і використовувати їх можливості для вирішення завдань і бізнесу, і соціуму.

Компетенція 9. Усвідомленість

Як сказав Павло Лукша, керівник проекту «Атласу нових професій», на конференції EdEx: «Усвідомленість — ключова компетенція XXI століття». Вона дозволяє розвивати навик рефлексії, робити свідомий вибір, розуміти особливості себе і оточуючих. Вона допомагає концентруватися на сьогоднішньому і при цьому бачити майбутнє. Ця компетенція, яка робить нас більш ефективними і, одночасно, більш щасливими, дозволяє нам прислухатися до себе і забезпечувати баланс і гармонію у своєму житті.

Компетенція 10. Комунікація

Інтернет зламав кордони і зробив економіку і світ воістину глобальними. Тому ми будемо спілкуватися з великою кількістю людей з різних країн. Новий бізнес і соціум будуть вимагати нових контактів, щоб рухатися вперед за рахунок обміну ідеями. При цьому ми повинні навчитися доносити свої думки і досягати своїх цілей на відстані, вміти цінувати кожен контакт і таку важливу «валюту» сучасності як увага. Ця компетенція потрібна кожній людині в бізнесі і не тільки вже сьогодні, і ще важливіше вона буде в найближчому майбутньому.

Наукове видання

В.П. Кіпень

**ОСВІТНІ ПОТРЕБИ
І НЕФОРМАЛЬНА
ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ**
АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

Технічний редактор та відповідальний за випуск

П. Кушнір

Комп'ютерний набір тексту

М. Доценко

Верстка та підготовка до друку

Ю. Вороніна

Підписано до друку 15.09.2020. Формат 60 x 84 1/16. Папір офісний.

Цифровий друк. Умовн. друк. арк. 10,0. Обл.-вид. арк. 12,0.

Наклад 100 примірників. Замовлення № 309.

Видавництво ФОП Кушнір Ю.В.

Реєстраційне свідоцтво про внесення

суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців

серія ДК №5909 від 18.09.2017 р.

Надруковано з оригіналу макету замовника

у Центрі оперативного друку «Документ Принт».

м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4, 1-й поверх, оф. 114.

Тел. 067 390 20 88 Сайт docuprint.co.ua